

МУҲАММАД ФУЗУЛИЙ

асарлар

икки жилдлик
иккинчи жилд

достонлар

Ғафур Ғулом
номидаги
бадиий адабиёт
нашриёти
Ташкент 1968

Озарбайжончадан нашрга тайёрловчи:

ХОЛИД РАСУЛ

З
…зулий Муҳаммад.
Асарлар. 2 ж. Т., Ғафур Ғулом номидаги бадиий адабиёт нашриёти, 1968.
Ж. 2. Достонлар. 240 бет. тиражи 10000.
Фузули. Двухтомник. Т. 2.

…екс 7—4—3

С(Аз)

Лайли ва Мажнун

РУБОИЙЛАР

I

Эй нашъати ҳусни ишқа таъсир қилан!
Ишқила бинои кавни таъмир қилан!
Лайли сари зулфини гиреҳгир қилан!
Мажнуни хазин бўйнина занжир қилан!

II

Тутсам талаби ҳақиқата роҳи мажоз,
Афсона баҳонасила арз этсам роз.
Лайли сабабила васфин этсам оғоз,
Мажнун дили ила этсам изҳори ниёз.

III

Лутф ила шаби умидими рўз айла,
Иқболими тавфиқ ила ферўз айла!
Лайли киби лафзими дилафрўз айла!
Мажнун киби назмими жигарсўз айла!

БУ ШУКУФАИ ГУЛЗОРИ ТАВҲИДДУР
ВА
НАВВАБАВИ БЎСТОНИ ТАМЖИДДУР

Эй муниси аҳли завқ ёдинг,
Абвоби амал калиди одинг.
Эй ганжи ато тилисми исминг,
Сан ганжи ниҳон, жаҳон тилисминг!
Эй жуди вужуди кавна воҳиб,
Зоти киби эътирофи вожиб.
Эй силсилаи вужуда нозим,
Раззоқи арозилу аозим.
Эй пардакаши румузи мубҳам,
Мустаҳфизи интизоми олам.
Эй нақштарози сафҳаи хок,
Соҳибрақами хутути афлок!
Эй муҳтасиби жиҳоти аркон,
Кони гуҳари вужуби имкон!
Эй мабдаи файзи офариниш,
Сандан равшан чироғи биниш!
Эй пардаи мосиво ниқобинг,
Сандан ўзга санинг ҳижобинг!
Эй сирри вужудинг амри маълум,
Мавжуд ҳамин сан, ўзга маъдум!
Эй едди гулу дўқуз гулистон,
Файзи карамингла сабзу хандон!
Эй вори йўх айлаян, йўҳу вор,
Йўх ворлиғингда занну инкор!
Эй шоҳиди ғайб пардадори,
Фикринг гули маърифат баҳори!
Эй олама файзи жуд сандан,
Халқа шарафи вужуд сандан
Эй жумла жаҳон санга ризожў,
Сандан ҳоли, санингла мамлуъ!
Эй шамъи азал фатила сўзи!
Базми абад анжуманфрузи!
Эй ширку шерикдан муназзаҳ,
Сирри азалу абаддан огаҳ!
Эй бори худойи оламорой,
Таҳсин ишинга ҳамин ўла раъй!
Аҳсанта зиҳи ҳакими комил!
На шукр ўла сунъинга муқобил?

Фитрат рақамин чекан замонда,
Ҳаққоки, бир амри «кун факонда»
Ҳукм этдингки, на ўла аҳвол,
На вазъ ила чиркина маҳу сол.
Даврон на замонда ўла охир,
Ҳар давронда на ўла зоҳир,
Неча ўла фард насли одам,
Ҳар фарди анинг на эда ҳардам.
Ашёя чўх этмазам таҳайюр.
Сандан ёнгодур ҳамин тафаккур,
Ашё ажаб ўлмаз ўлса зоҳир,
Чун вор санинг киби мазоҳир,
Аммо чу санга қадимдур зот,
Идрок санга етарми, хайҳот!
Идрокимиза камоли ҳайрат,
Тавҳидина басдурур далолат.
Андишаи зот қилмоқ ўлмаз,
Билмак бу етарки, билмоқ ўлмаз.
Ул дамки, уруб бинойи маҳкам,
Чекдинг рақами низоми олам.
Ҳаққоки, хуш интизом вердинг,
Оройишини тамом вердинг.
Этдинг керагин гар оз, гар чўх,
Бир насна керакли йўхки, ул йўх.
Бир навъ ила айладинг муҳайё
Ким, келди қусурдан мубарро.
Ашёда агарчи роз чўхдур,
Ул ким ўла розинг онда йўхдур.
Ашё неча сандан ўлсун огоҳ,
«Алқудрату вал — бақову лиллоҳ»[1].

[1] Кудрат ва абадият худога хосдир.

БУ АРЗИ АДАМИ ҚУДРАТДУР ВА УЗРИ ФИҚДИ ҚУВВАТДУР

Оройиши суҳбат айла, соқий!
Вер бода, мурувват айла, соқий!
Бир жом ила қил димоғими тар,
Лутф айла, бир илтифот гўстар!
Ғам марҳаласинда қолмишам фард,
На ёр, на ҳамнишин, на ҳамдард.
Ҳамжинсларим тамом кетмиш,
Сўз мулкиндан низом кетмиш.
Бу базмда сан қолибсану ман,
Бу базми гал, эдалим музайян.
Сан вер бода, ман айлайим нўш,
Ман назм ўхуюм, сан онга тут гўш.
Бир даврдаямки, назм ўлуб хор,
Ашъор бўлуб касоди асъор.
Ул рутбада қадр назмдир дун-
Ким, куфр ўқинур каломи мавзун.
Бир мулкдаямки, гар юдуб қон,
Мазмуни ибората чекиб жон.
Минг риштая турфа лаъл чексам,
Минг равзая нозанин гул эксам,
Қилмаз анга ҳеч ким назора,
Дерлар гула хор, лаъла хора.
Анжақ демазамки, хоки Бағдод,
Олойиши назмдандир озод.
Йўхдур бир мулк бу замонда-
Ким, назм ривожи ўла онда.
На Ҳинд, на Форс, на Хуросон,
На Руму Ажам, на Шому Ширвон.
Ўлсайди биринда бир сухансанж,
Албатта аён ўлурди ул ганж.
Ганжинаи назм гизли қолмаз,
Сонманг гунаш ўлса нур солмаз.
Кони нечаким ниҳон тутар дош,
Айлар они лаъл олама фош.
Ҳоло магар иқтизойи даврон,
Улдурки, ўла у ганж пинҳон.
Даврон ила ман нақиз сайрам
Давр аҳлиндан магарки, ғайрам.

Даврон истарки, хор ўла назм,
Беиззату эътибор ўла назм;
Ман мунтазирам верам ривожин,
Бемор эса айлаям иложин.
Ул нафйи камоли ҳикмат айлар,
Лозим билурам хасорат айлар.
Таъмири хароба толибам ман,
Иншоолоҳки, ғолибам ман.

СОҚИЙНОМА

Соқий, мадад этки, дардмандам,
Ғам силсиласина пойибандам
Ғам дафъина жоми май даводир,
Тадбири ғам айламак раводир.
Сандан на иноят ўлса воқеъ,
Фикр этмаки, манда ўла зоеъ.
Ман бир садафам, сан абри найсон,
Вер қатраву ол дурри ғалтон.
Сансан хуршиду ман сияҳ хок,
Вер оташу ол жавоҳири пок.
Раҳм этки, ғарибу хоксорам,
Бемунису ёру ғамгусорам.
Ул бир неча ҳамдаму мувофиқ,
Яъни шуаройи даври собиқ.
Тадриж ила келдилар жаҳона,
Таъзим ила ўлдилар равона.
Даврон улари муаззам этди,
Ҳар давр бирин мукаррам этди.
Ҳар бирина хомий ўлди бир шоҳ,
Завқи суханиндан ўлди огоҳ.
Турку арабу ажамда айём.
Ҳар шоира вермиш эди бир ком.
Шод этмиш эди Абунавоси,
Ҳорун халифанинг атоси.
Бўлмишди сафойи дил Низомий,
Ширвоншаҳа душуб кироми.
Ўлмишди Навоийи сухандон
Манзури шаҳаншаҳи Хуросон.
Сўз гавҳарина назар солонлар,
Ганжина вериб, гуҳар олонлар,
Чун қолмади, қолмади фасоҳат,
Арбоби фасоҳат ичра роҳат.
Ул тоифа чекди хирқая бош,
Ҳолатларин этмаз ўлдилар фош.
То ўлмая расми шеър мафқуд,
Абвоби фунуни назм масдуд.
Лозим манга ўлди ҳифзи қонун,
Забти насақи каломи мавзун.
Ночор тутуб тарийқи номус,
Роҳатдан ўлуб мудом маъюс.
Аҳди сўза устувор қилдим,
Ашъор демак шиор қилдим.
Чун халқа хилофи муддаоям,
Онлар заъминча суст раъям,
Ҳар сўзки, келур зуҳура мандан,
Минг таъна бўлур ҳар анжумандан.
Айлар ҳасад аҳли боғлаюб кин,
Таҳсин эвазина нафю нафрин.
Уммидки, рафъ ўлуб кудурат,
Тағйир назир ўла бу сурат,
Ул қавм бу гулшана киранда.
Бу гулшан ичинда гул теранда,
Гул тоза эдию сабза навхез
Тебрандикча насими гулрез.
Онлар гули тердилар, мани зор,
Ҳоло тиларам, терам хасу хор.
Бу базма улар веранда тазйин
Май соф эди базм ҳам нав ойин.
Май софи улара ўлди рўзи,
Қолди манга доғи дурд сўзи.
Бу дурда ман ўлмишам ҳаво хоҳ,
Бир нашъа верарми, билмазам, оҳ!

БУ СОҚИЙИ БАЗМА БОДА УЧУН ХИТОБДУР

Соқий, карам айла, жом кездир!
Тутма қадаҳи мудом кездир!
Даврона чўх эътибор қилма,
Кездир қадаҳи, қарор қилма!
Тўк олиб ала кумуш сурохи
Зар соғара руҳбахш роҳи.
Сарф айла риоятимда алтоф,
Танҳолиғими кўр, айла инсоф!
Шуғлим бу бисот ичинда чўхдур,
Сандан ўзга мададчи йўхдур.
Ҳамдамлигим ила ор қилма,
Мандан нафрат шиор қилма!
Гар билмаз эсангки, ман на зотам,
На зулмати чашмаи ҳаётам,
Файзи ҳунарим шаробдан сўр,
Сўзи жигарим кабобдан сўр!
Тутсанг алини мани фақиринг,
Ҳақ ўла ҳамиша дастгиринг.
Ман шоири Мусойи каломам,
Соҳирлара мўъжизи тамомам.
Ман соҳири бобили нажодам,
Ҳорута бу ишда устодам.
Сўз даркина сарф эдиб фаросат,
Амлокина бўлмишам раёсат.
Гоҳ тарзи қасида айларам соз,
Шаҳбозим ўлур баландпарвоз.
Гаҳ даъби ғазал ўлур шиорим,
Ул даъба равон верар қарорим.
Гаҳ маснавия ўлуб ҳаваснок,
Ул баҳрда истарам дури пок.
Ҳар дилдаки вор аҳли розам,
Мажмуи фунуна ишқибозам.
Бир коригарам ҳазор пеша,
Жонлар чекиб истарам ҳамиша.
Дўконим ўла ривожи бозор,
Ҳар истадигинг бўла харидор.

БУ БИР ТАРИЙҚ ИЛА КАСРИ НАФСДУР

Соқий, на эди бу жони гулгун-
Ким, айлади ҳолими дигаргун?
Сармаст ўлубам, сўзим ҳабодур.
Ҳар лофки, айларам—хатодур.
Таъсир солиб димоға ташвир,
Ташвири мизожим этди тағйир.
Ман қандану лофи ҳусни гуфтор-
Ким, сўз демая ўлам сазовор.
Ўлсайди маним сўзимда бир ҳол,
Албатта ўлурдим аҳли иқбол.
Муставжиби иззу жоҳ ўлурдум,
Шойистаи боригоҳ ўлурдум.
Мақбул душардим остона
Манзури шаҳаншоҳи замона.
Ул подишоҳи баландбиниш-
Ким, хоки раҳидир офариниш.
Мустаҳфази дин, паноҳи ислом,
Маҳдуми замон, малози айём.
Абр истиҳсону барқи кийна,
Шоҳаншаҳи Маккаю Мадина,
Мусталзами ҳақ, муҳилли ботил,
Султони муродбахш одил,
Арбоби ҳунар умидгоҳи,
Турку арабу ажам паноҳи.
Дарё киби айлаян дамодам
Андишаи қурбу баъди олам.
Лутфила веран ёхина лўълўъ,
Абрила ироға кўндаран сув,
Лўълўъсини айлаян жаҳонтоб,
Лаб ташналари дур ила сероб.
Гардун киби лутф эданда зоҳир,
Доман-доман тўкан жавоҳир.
Кун киби ўланда жуда мазҳар.
Хирман-хирман нисор эдан зар,
Туғрой мисоли оли Усмон,
Султони сипаҳшикан Сулаймон.
Ерда душар ўлса файзи хока,
Таън айлая хок руҳи пока.
Кўкда назар этса гар ҳумоя.

Хуршид солур ҳумоя соя.
Гар Шарқа ура синони саркаш.
Кун киби чиқор сипеҳра оташ.
Вар Ғарба чаларса тиғи буррон,
Гардуна етар шафақ киби қон.
Дун чарх яна нигоҳ қилдим,
Наззораи лавҳу моҳ қилдим.
Кўрдум бу хатики, хомаи ҳур,
Ул лавҳада айламишди мастур.
Ёрабки, музаффар ўла доим,
Зотина бинои адл қоим.
Шойиста анга сариру афсар,
Оламлара адли соя гўстар.

БУ САБАБИ НАЗМИ КИТОБДУР ВА БОИСИ ИРТИКОБИ АЗОБДУР

Соқий, тут алимки, хаста ҳолам!
Ғам раҳгузаринда поймолам.
Сансан мани мубталоя ғамхор,
Сандан ўзга дахи кимим вор?
Мушкул иша душмушам, мадад қил,
Май ҳирзи ила баломи рад қил!
Ҳал айлая кўр бу мушкулоти,
Кам этма қулингдан илтифоти!
Бир кунки, майи суҳайл таъсир,
Вермишди мизожи пока тағйир,
Ҳамранг баҳор ўлуб хазоним,
Дўнмушди ақиқа заъфароним,
Жамъ эди ёнимда иттифоқи:
Созу мазаву шаробу соқий.
Пайваста лабо-лабу паёпай,
Нўш айлар эдим қадаҳ-қадаҳ май.
Завқ узра май ортирирди завқим,
Шавқ узра зиёд ўлурди шавқим.
Ул базм эди офият баҳори,
Ман булбули зори беқарори.
Бир ҳадда эришди нашъаи жом-
Ким, қолмади аҳли базма ором.
Асрори дил ўлди ошкоро,
Масдуд ўлубон дами мадоро,
Ўлмишди рафиқу ҳамзабоним,
Ойинаи тўтийи равоним.
Бир неча зарифи хуттаи Рум,
Румийки, дединг қазия маълум.
Яъники, қаму дақойиқ аҳли,
Ҳар масъалада ҳақойиқ аҳли.
Ҳам илм-фанинда нуктадонлар,
Ҳам сўз равишинда дурфишонлар.
Ким айлар эди ҳақойиқи роз,
Шайхийдану Аҳмадийдан оғоз.
Ким сўйлар эди ўқуб каломи,
Авсофи Жалилийю Низомий.
Билмишлар эдики, хусни гуфтор,

Қадрим қадаринча манда ҳам вор,
Чун вор эди мастликда лофим,
То англана сидқиму хилофим.
Ман хастайи этдилар нишона,
Бир ранг ила тийри имтиҳона.
«Лутф айла, — дедилар, — эй сухансанж!
Фош айла жаҳона бир ниҳон ганж!
Лайли-Мажнун ажамда чўхдур,
Атрокда ул фасона йўхдур.
Тақрира кетур бу достони,
Қил тоза бу эски бўстони».
Билдим бу қазия имтиҳондир,
Зероки, бу бир балойи жондир.
Савдоси дарозу баҳри кўтоҳ,
Мазмуни фиғону нолаву оҳ.
Бир базми мусибати балодир-
Ким, аввали ғам, сўнги фанодир.
На бодасина нишотдан ранг,
На нағмасина фараҳдан оҳанг.
Идроки верар хаёла озор,
Афкори эдар малоли афкор.
Ўлсайди таважжуҳи муносиб,
Тавжиҳина чўх ўлурди роғиб.
Ўлсайди тасарруфинда роҳат.
Чўх комил анга қилурди рағбат.
Биллоҳки, на хуш демиш Низомий,
Бу бобда хатм эдиб каломи.
«Асбоби сухан нишоту нозаст,
Зин ҳар ду сухан баҳонасозаст.
Майдони сухан фарох бояд,
То табъ сtowораи намояд.
Дар гармийи ригу сахтийи куҳ,
То чанд сухан равад баанбуҳ»[1].

[1] Сўзларнинг сабаби севинч ноз бўлур,
Ҳар бир дард, баҳона ундан тузалур.
Сўзларнинг майдони кенг бўлсин мудом
Отини ҳар ёнга сакратсин илҳом.
Бу тоғ-тош қумликка сингиб кетарми?
Кетса-да мўлу кўл таъсир этарми?

Х. Расул **таржимаси.**

Бир ишки қилур шикоят устод,
Шогирда ўлур ружуи бедод,
Гарчи билурам бу бир ситамдур,
Таклифи бунинг ғам узра ғамдур.
Аммо неча этмак ўлур икроҳ?
Бир воқеадирки, душди ногоҳ.
Якдур яна узрдан шуруим,
Бу ишда таваккула ружуъим.
Эй табъи латифу ақли воло!
Идроки баланду нутқи гўё.
Душди сафарим диёри дарда,
Кимдир манга ёр бу сафарда?
Ҳар кимдаки вор иститоат,
Дарду ғаму меҳнату қаноат.
Ўлди бу мусофиратда ёрим,
Завқ аҳлина йўхдур эътиборим.
Маркаб керак ўлса азми роҳа,
Басдур биза хомаву сиёҳа.
Вар тўшаи роҳ ўлурса матлуб,
Мазмуни хушу иборати хўб.
Азм айлаялим тааллул этман,
Манзил кесалим, тағофил этман.
Эй бахт, вафосиз ўлма сан ҳам,
Ҳамроҳлиқ эт бизимла бир дам!

БУ ТУҒРОИ МИСОЛИ МУҲАББАТДУР ВА ДЕБОЧАИ ДЕВОНИ МЕҲНАТДУР

Деҳқони ҳадиқаи ҳикоят,
Саррофи жавоҳири ривоят
Маъни чаманинда гул диканда,
Сўз риштасина гуҳар чеканда,
Қилмиш бу равишда нуктадонлик,
Гулрезлигу гуҳарфишонлик-
Ким, хайли арабда бир жувонмард,
Жамияту иззу жоҳ ила фард.
Мустажмаи жумлаи фазоил,
Бўлмишди раёсати қабоил.
Амрина араб мутиу мунқод,
Гаҳ Басра мақоми, гоҳ Бағдод.
Бир буқъада ўлмаюб қарори,
Кезмакда кечарди рўзигори.
Ҳар лаҳза урарди ул ягона,
Сарчашмалара сияҳ хона.
Сайр айлар эди суруб танаъум,

Гўзлар узра мисоли мардум.
Авзои хиёми мушкифоми,
Халқа шаби қадртак кироми.
Ҳар манзилаким, гузор эдарди,
Саҳройи бинафшазор эдарди.
Гулзорлар ичра лола чоғи,
Бенгзарди эвина лола доғи
Амволи жамиъи жинсдан чўх,
Аммо бу жаҳонда ворисі йўх.
Гар қилса они талаф ҳаводис,
Йўх бир халафики, ўла ворис.
Фарзандсиз одами талафдир.
Боқий эдан одамий халафдир.
Насл ила ўлур бақойи инсон,
Назми башару низоми даврон.
Жон жавҳарина бадалдир авлод.
Авлод қуён, қуёр ҳамин од.
Хуш улки, халафдан ўла хушдил,
Дунёда бир ўғли ўла қобил.

Пирояси ўла дастгоҳа,
Сармояси ўла иззу жоҳа.
Оҳ ар ўла бир сафиҳу саркаш,
Адвори кариҳу хулқи нохуш,
Ташнеъ ўқина ўлуб нишона,
Безор ўла андан ота-она.
Алқисса ул афзали қабоил,
Ул пири ҳамидатул хасоил,
Фарзанда ўлуб ҳамиша толиб,
Таҳсили бақойи насла роғиб,
Чўх моҳлиқо санамлар олди,
Чўх турфа замина тухм солди.
Чўх назрлар этди ҳар мазора,
Чўх қилди ниёз кирдикора.
Таъсир қилиб фиғону оҳи,
Авн этди инояти илоҳи.
Бир кеча очилди боби раҳмат,
Бўлди асари дуо ижобат.
Мақсуд шамъи мунаввар ўлди,
Сандуғи амал дурила тўлди.
Тадриж ила қилди килки тақдир,
Нақши ғарази раҳимда тасвир.
Бар верди ниҳоли боғи мақсуд,
Очилди гули ҳадиқаи жуд.
Чун ваъда эришди, туғди бир ой,
Хуршид руҳила оламорой.
Шод ўлдилар андан ота-она,
Шукрона верилди чўх ҳазона.
Алқисса адамдан ўлди пайдо,
Бир тифли музаккару музакко.
Хуршид киби камола қобил,
Исо киби тифлликда комил.
Ул дамки, бу хокдона душди,
Ҳолини билуб фиғона душди.
Охир кунин аввал айлаюб ёд,
Оқитди сиришку қилди фарёд.
Яъники: «Вужуд доми ғамдир,
Озодаларинг ери адамдир;
Ҳар кимки, асир ўлур бу дома,
Сабр этса керак ғами мудома».
Ўлмишди забони ҳоли гўё
Сўйлардики: «Эй жафочи дунё!
Билдим ғаминги санингки, чўхдур.

Ғам чекмая бир ҳариф йўхдир.
Ғалдимки, ўлам ғаминг ҳарифи,
Ғал, тажриба айла ман заифи!
Ҳар қанда ғам ўлса, қилма эҳмол.
Жамъ айла, дили ҳазинима сол!
Ҳам вер манга, ғам емак камоли,
Ҳам олами ғамдан айла холи!
Пайваста мани асири ғам қил!
Кам қилма насибими, карам қил!
Завқ ила кечурма рўзигорим,
Фони ўлана йўх эътиборим.
Эй ишқ, ғариби олам ўлдум,
Овораи водийи ғам ўлдум.
Тадбири ғам этмак ўлмаз, ўлди,
Ғалдим гери кетмак ўлмаз ўлди.
Сандан диларам мададки, доим
Тамкиним ўла сан ила қоим.
Бу базмдаким, шароби қондур,
Соқий жаллоди беамондур.
Бир май манга сунки, масту мадҳуш,
Доим ўзими қилам фаромуш.
На ғалдийими билим жаҳона,
На оники, нечадир замона.
Олам кўзима кўринмая ҳеч,
Бу риштада бўлмаям хаму печ»
Доя они пок қилди қондан,
Қолдирди бу тийра хокдондан.
Ғуслин веруб оби чашми тардан,
Суд ерина верди қон жигардан.
Ақвому қабоили ўлуб шод,
Ул навраса Қайс қўйдилар од.
Жон ила қилурди доя эъзоз,
Асбоби камоли тарбият соз.
Локин ул эдиб ҳамиша нола,
Хушнуд дагилди ҳеч бу ҳола.
Аъзосин эдиб алила афгор,
Айларди мудом нолаву зор.
Сут ичса сонурдиким, ичар қон,
Эмчак кўринурди анга пайкон.
Йўх эди фириб ила қарори,
Енинда фирибин эътибори.
Бир кун ани кездирурди доя,
Дардини етурмая давоя.

Бир эвда магарки бир париваш,
Ул тифли баси кўруб мушавваш,
Раҳм этди, алина олди бир дам,
Тифл они курунча ўлди хуррам,
Ҳуснина боқиб қарор тутди,
Фарёду фиғонини унутди.
Ўлдукча алиндан ўлди хандон,
Душдукча алиндан ўлди гирён.
Моҳиятини чу доя билди,
Ул моҳи анга анис қилди.
Ўлди бу дахи онингла муътод,
На доя, на она айлади ёд.
Зотинда чу вор эди муҳаббат,
Маҳбуби кўрунча тутди улфат.
Ишқ эдики, ўлди ҳусна моил,
Ҳусну на билурди тифли ғофил.
Маълум эди аҳли ҳола ул ҳол-
Ким, нусҳаи ишқдур бу тимсол.
Албатта бу тифли зор эдар ишқ,
Ошуфтаи рўзигор эдар ишқ.
Албатта қилур бу субҳ таъсир,
Хуршид чиқиб ўлур жаҳонгир.
Чун тарбияти адибу доя
Верди асари тамом ул оя.
Кун-кундан эдиб камол ҳосил,
Ул моҳи нав ўлди бадри комил.
Ғалдикча майи вафодан айём,
Ҳар даврда сунди анга бир жом.
То қилди ани тамом сармаст,
Тадриж ила доми ишқа побаст.
Чун суръат ила дўнуб замона,
Ўн ёшина етди ул ягона.
Отасина муқтазойи одат,
Фарз ўлдики, они эда суннат.
Жамъ этди аҳолийи диёри,
Ҳар соҳиби иззу эътибори.
Базл айлади ул қадар зару сийм-
Ким, етди қиёса фақрдан бийм.
Халқ онда кўранда касрати мол,
Бийм ўлдики, мунъакс ўла ҳол.
Ул соф замир, пок машраб,
Бир базмгаҳ айлади мураттаб-

Ким, кўрмади они чашми соғар,
Жамшиддан ўзгая муяссар.
Итмома ётиб тарийқи суннат,
Таълими улума етди навбат.
Асбоб анга айлаюб мураттаб
Вердилар анингла зеби мактаб.

БУ БУНЁДИ БИНОЙИ БАЛОДУР ВА МУҚАДДИМАИ АЛАМИ ИБТИЛОДУР

Мактабда анингла ўлди ҳамдам,
Бир неча малакмисол қиз ҳам.
Бир саф қиз ўтирди, бир саф ўғлон,
Жамъ ўлди беҳишта ҳуру ғулмон.
Ўғлонлара қизлар ўлсалар ёр,
Ишқа бўлинур ривожи бозор.
Қиз наргиси маст эдиб фусунсоз,
Ўғлона сотонда ишвау ноз.
Ўғлон неча сабр пеша қилсин,
Вар сабри ҳам ўлса неша қилсин?
Ул қизлар ичинда бир паризод,
Қайс ила муҳаббат этди бунёд.
Бир турфа санамки, ақли комил
Кўрдукда ани ўлурди зоил.
Зулфини мусалсали греҳгир
Жон бўйнина бир балоли занжир.
Абруси ҳами балойи ушшоқ,
Ҳам жуфт латофат ичра, ҳам тоқ.
Ҳар кирпиги бир хаданги хунрез,
Пайкони хаданги ғамзаи тез.
Дарёйи бало жабини поки,
Чин жунбиши мавжи саҳмноки
Чашми сияҳина сурмадан ор,
Ҳиндусина сурма ҳам гирифтор.
Рухсорина ранги ғозадан нанг,
Ҳаргиз анга ғоза вермамиш ранг,
Кўз мардумагиндан ўлса холи,
Кўз мардмаги ўлурди холи.
Лаълу дуру гўстарарди ҳардам,
Авроқи гул ичра иқди шабнам.
Абвоби такаллум этса мафтуҳ,
Амвота верарди муждаи руҳ
Шамшоди латифина мураккаб,
Себи занаху турунжи ғабғаб.
Андоми латифаи илоҳи,
Дарёйи латофат ичра моҳи.
Шаҳбоз боқишли, оҳу кўзли,

Ширин ҳаракатли, шаҳд сўзли.
Роҳу равиши мудом ғамза,
Бошдан оёға тамом ғамза.
Айруқча шаклу хушча пайкар,
Яхшича санам, гўзалча дилбар,
Олам сари мўйининг туфайли,
Маҳбубаи олам, оди Лайли,
Қайс они кўруб ҳалок ўлди,
Минг шавқ ила дарднок ўлди,
Ул нодира ҳамки, Қайсни кўрди,
Минг завқ бўлуб ўзин йитурди.
Кўрдики, бир офати замона
Мисли дахи келмамиш жаҳона.

БУ СИФАТИ МАЖНУНДУР ВА ИБТИДОИ МЕҲНАТИ ФУЗУНДУР

Бир дилбари сарвқадду гулрўй,
Сарви хушу гулруху суманбўй.
Ширин лаби маншаъи латофат,
Раъно қади дурдуғила офат.
Авсофи латофатинда сўз чўх,
Алтофи малоҳатинда сўз йўх.
Шаҳло кўзи наргиси пурафсун,
Зебо қоши наргис узраки нун.
Ҳусни гули лолаи шафақфом,
Зулфи хами лола узраки лом.
Оғзи сифатин худ этмак ўлмаз,
Асрори ниҳона етмак ўлмаз;
Зулфи сўзи—зикри ҳалқаи роз,
Лаъли лаби оби чашмаи ноз.
Даври моҳи рўйи чашмаи нур,
Хоки кафи пойи—сурмаи ҳур.
Бир ғоят ила шамоили хўб-
Ким, Лайли ўланда анга матлуб.
Бир кўзгуя гар очиб кўзини,
Кўзгуда кўрайди ўз-ўзини,
Ўз оразина ўлурди майли,
Қилмазди ҳавойи ҳусни Лайли.
Ул ики суманбару саҳи қад,
Бир-бирина ўлдилар муқайяд.
Ул икки хароби бодаи завқ,
Бир жомдан ичдилар майи шавқ.
Гирдоби балоя ўлдилар ғарқ,
Қолмади ароларинда бир фарқ.
Авзои мухолиф ўлди яксон,
Гўё икки танда эди бир жон.
Ҳар ким сўрар ўлса Қайса бир роз,
Лайлидан анга етарди овоз.
Ким Лайлия қилса бир хитоби,
Қайс эди анга веран жавоби.
Айларлар эди хати вафо машқ,
Ортарди дамодам онлара ишқ.
Лайлида ўхумоқ изтироби

Ўлса, рухи Қайс эди китоби.
Машқ этмая Қайс олса бир хат,
Лайли қоши эди анга сархат.
Хат узра қилурди ул гўзаллар,
Минг ноз ила баҳслар, жадаллар.
Аммо на жадал — камоли улфат
На баҳс — ниҳояти муҳаббат.
Чун бир неча муддат ул икки пок,
Авқот кечирдилар тарабнок.
Ишқ ўлдуғи ерда маҳфи ўлмаз,
Ишқ ичра ўлон қарор бўлмаз.
Ишқ оташина будур аломат-
Ким, бош чека шуълаи маломат.
Ҳусн офати ишқ ўлуб дамодам,
Галдикча иродат ўлди маҳкам.
Бир ғоята етди нашъаи ҳол-
Ким, ўлди ҳавасу ақл помол.
Қолмади забона тоби гуфтор,
Ким, айлаялар муҳаббат изҳор,
Кайфияти ҳоли қилмоға фош,
Галмишди такаллума кўзу қош.
Айларди кўзила бу хитоби,
Қошила верарди у жавоби.
Қошу кўз ила ўлон такаллум,
Ҳам қилмади дафъи занни мардум.
Мардумдан ўлам, дема канора!
Мардум кўз ичиндадур на чора?!
Ҳамроз экан ул икки вафодор,
Дамсоз экан ул икки жигар хор.
Рафъ ўлди ҳижоби шоҳиди роз;
Ишқ ўлди маломат ила дамсоз.
Ошиқлара гизли қолмади ҳол,
Маълум ўлди жамъи аҳвол.
Гард ойинаи нишота душди,
Минбаъд иш эҳтиёта душди.
Сўйлашмая ул икки ягона,
Қолмади сабаб магар баҳона.
То ўлмая роз ошикоро,
Даврон ила қилдилар мадоро.
Бир навъ баҳона ила ҳар дам
Кўнглини қилурди Қайс хуррам.
Қасддан унудурди дарсин ул зор,
Лайлия деюрди: «Эй вафодор!

Ҳифзи сабақ этди бағрими хун,
Мандан, билирам, билурсан афзун,
Ман билмадигим манга ўқутгил,
Дарсим ўқуям, қулоқ тутгил!»
Чун лавҳалар узра хат ёзарди,
Қасддан хатини ғалат ёзарди.
Яъники, хато таваҳҳум эда,
Ул гул очилиб табассум эда.
Гуфтора келарки: «Бу ғалатдир,
Тарк этки, хилофи расми хатдир».
Ўла сабаби такаллуми ёр,
Фаҳм этмая муддаойи ағёр,
Атфол қиланда давр бунёд,
Вори бўйла айлаянда фарёд.
Ул ёрина арзи ҳол эдарди,
Ўзга даврин хаёл эдарди.
Қилмазлар эди сўзини маълум,
Билмазлар эди сўзина мафҳум.
Мактабдан ўлон замонлар озод,
Васл учун эдарди ҳийла бунёд:
Қасд ила ниҳон эдиб китобин,
Ҳаддан оширарди изтиробин.
Лайли йўлини тутуб турарди,
«Сан кўрдинг ўла?» деюб сўрарди.
Яъни бу баҳона ила бир дам,
Ёрин кўруб, ўла шоду хуррам.
Илми хата умрин айлаюб сарф,
Машқ этмиш эди ҳамин икки ҳарф.
Бир сафҳада «Лом» у «Ё» мукаррар[1].
Ёзарди они қиларди азбар-
Ким: «Бу икки ҳарфдур муродим,
Равшан булар иладур саводим».

[1] Араб алифбесида «Л»—« ل » билан «Й»—« ى » ҳарфларини такрорлаганда «Лайли»—« ليلى » ўқилади.

БУ ЛАЙЛИЯ ОНАСИ ИТОБ ЭТДИГИДУР ВА БАҲОРИ ВАСЛИНА ХАЗОН ЕТДИГИДУР

Чун макр ила Қайси бад саранжом,
Бир неча замон кечурди айём.
Тадбир ила ишқ завқ вермаз,
Тадбир диёри ишқа кирмаз.
Ишқ ила риё дагил мувофиқ,
Расвой керак ҳамиша ошиқ.
Дилдан дила душди бу фасона,
Фош ўлди бу можаро жаҳона-
Ким: «Қайс ўлубон асири Лайли,
Лайли дахи солмиш анга майли».
Тадрижи мабоди ила ногоҳ,
Лайлининг оноси ўлди огоҳ.
Ўдлара тутушди, яъса ботди,
Ул ғунча даҳона дил узотди.
Ёнар ўд ўлур чекуб забона,
Ул гулруха деди ёна-ёна:
«К-эй шўх, надур бу гуфтугўлар?
Қилмоқ санга таъна айбжўлар?
Нечун ўзинга зиён эдарсан?
Яхши одинги ёмон эдарсан?
Нечун санга таъна эда бадгў?
Номусинга лойиқ ишмидир бу?
Нозик баданила барги гулсан,
Аммо на дейим, экан енгилсан?
Лола киби санда лутф чўхдур,
Аммо на дейим юзинг очуқдур.
Тамкини жунуна қилма табдил!
Қизсан, ужуз ўлма, қадринги бил!
Ҳар сурата акс киби бохма!
Ҳар кўрдигинга сув киби охма!
Май гарчи сафо верар димоға,
Охдиғи учун душар оёға.
Кўзгу киби қотти юзлу ўлма!
Наргис киби хира кўзлу ўлма!
Кўздан керак ўласан ниҳон сан,
То демак ўла сангаки, жонсан.
Сан шамъ сан, уймагил ҳавоя-
Ким, шамъи ҳаво верар фаноя.
Луъбат киби ўзинги безатма!
Равзан киби кўчалар кўзатма!
Соғар киби кезмайи ҳаром эт!
Нағма киби пардада мақом эт!
Соя киби ҳар ера юз урма!
Ҳеч кимса ила ўтурма, дурма!
Сан содасан, ўзга аҳли найранг,
Жаҳд айла, верилмасин санга ранг!
Дерлар сани ишқа мубталосан,
Бегоналар ила ошносан.
Сан қандану ишқ завқи қандан?
Сан қандану дўст шавқи қандан?
Уғлон ажаб ўлмас ўлса ошиқ,
Ошиқлик иши қиза на лойиқ.
Эй ики, кўзим ёмон ўлур ор!
Номусимизи йитурма зинҳор!
Биз олам ичинда некноммиз,
Маъруфи тамом хосу оммиз.
На нанг ила дахи эдалим лоф?
Биз демаялим, сан айла инсоф!
Тутким, санга қиймазам мани зор,
Мандан улу бир мудаббиринг вор.
Найларсан агар отанг эшитса,
Қаҳр ила санга сиёсат этса?
Минбаъд, гал, айла тарки мактаб,
Бил, абжадинги ҳамин жаду аб.
Этма қалам ила машқдан ёд,
Сўзан туту нақш айла бунёд.
Атфолдан айла қатъи улфат,
Ҳамроз етар ёнингда луъбат.
Бут киби бир эвда айла манзил,
Ўлма дахи ҳар янгоя моил!
Анқо киби узлат айла пеша,
Ўйла равиш айлаким, ҳамиша!
Гарчи одинг ўла дилда мазкур,
Кўрмак сани ўла ғайри мақдур.
Хуш улки, қизи ҳамиша гизлар,
Худ гизли керак ҳамиша қизлар».

БУ ИНКОР ИЛА ЛАЙЛИ ОНАСИНА ЖАВОБ ВЕРДИГИДИР ВА МАКТАБДАН ЧИҚИБ, САРОЙИ МЕҲНАТА КИРДИГИДУР

Лайли бу итоби чун эшитди,
Ўз кўнглинда муқаррар этди-
Ким: шўъбадаи сипеҳри золим,
Тарҳ айлади нақшки номулоим.
Айёми висола етди ҳижрон,
Вақт ўлди жигарлар ўла бирён.
Аммо, на десун, на чора қилсун,
Тадбир на ўлдуғин на билсун!
Ночор тутуб тарийқи инкор,
Осори тажоҳул этди изҳор.
Гулзори итоба об верди,
Гирён-гирён жавоб верди:
«К-эй муниси рўзигорим она!
Дуржи дури шоҳворим она!
Сўзлар дерсанки, билмазам ман,
Мазмунини фаҳм қилмазам ман.
Дерсан маъшуқу ишқу ошиқ,
Ман сода замир тифли содиқ.
Билман, надур ул ҳадиса мазмун?
Сўйла, неча ўлмайим дигаргун?
Ишқинг қилмазди кимса ёдин,
Ҳо сандан эшитдим энди один.
Биллоҳ! Надур, она, ишқа мафҳум?
Бу сирри ниҳони айла маълум!
Ҳодийи раҳи муродим ўлғил!
Бу шевада устодим ўлғил!
Ман мактаба раъйим ила гетман,
Бир шуғли хилофи раъйинг этман.
Ҳам сан дерсанки: «Мактаба вор!»
Ҳам дерсан санки: «Кетма зинҳор!»
Қонғи[1] сўза эътиқодим ўлсун?
Санга неча эътимодим ўлсун?
Ман ҳам дагилам бу азжра қоил-
Ким, ҳардам ўлуб чироғи маҳфил,
Ножинслар ила ҳамдам ўлам,

[1] Қайси.

Бир ерда муқайяди ғам ўлам.
Ҳар дийдадан эда-эда парҳез,
Авқот кеча кудуратомиз.
Пайваста муаллим айлаюб жавр,
Гоҳи сабақ ўқуда гаҳи давр,
Биллоҳ, манга ҳам бу эди маҳсуд,
Мактабда ўлурми тифл хушнуд?
Айриқ бу сўзи мукаррар этма,
Лутф айла, мани мукаддар этма!»
Чун она эшитди бу жавоби,
Тарк этди шикояту итоби.
Шаксиз анга равшан ўлди к-ул моҳ
Ошиқликдан дагилдур огоҳ.
Беҳудадур ул қаму фасона-
Ким, ошиқдур фалон фалона.
Чун воқеа шак маҳалли ўлди,
Ул воқеадан тасалли ўлди.
Лайли ҳам ўтирди эвда ночор,
Дузди садафина дурри шаҳвор...
Бир буржда собит ўлди ахтар,
Маҳбуси хазона ўлди гавҳар.
Лаъл ўлди асири сийнаи санг,
Ҳабс ўлди гулоба шишаи танг.
Ғамдан сияҳ ўлди рўзигори,
Навмид дили умидвори.
Оҳ айлар эди, вале на ҳосил,
Ул ел очмазди ғунчаи дил.
Кўз ёши тўкарди, лек на суд,
Битмазди онингла нахли мақсуд.
Зулфи киби печу тоба душди,
Ҳайрон қолиб изтироба душди.
Оғзи киби хулқин этди ғам дор,
Чашми киби жисми ўлди бемор.
На дардини сохласа қарори,
На шарҳи ғам этса ғамгусори.
Фонуси хаёла дўнди ул шам,
Кўнглини қилиб хаёл ила жам,
Ҳардам чекиб ул ғам ичра минг оҳ,
Сабр этди зарурат ила ул моҳ.
Дард ила дузуб таронаи ғам,
Бу бир ғазали ўхурди ҳар дам:

Ғазали Лайли

Фалак ойирди мани жавр ила жононимдан,
Ҳазар этмазми ажаб нолаву афғонимдан?

Ўда ёндирмаса гар шўъла ила нуҳ фалаки,
На битар оташи оҳи дили сўзонимдан.

Ғами пинҳон мани ўлдирди, бу ҳам бир ғамким,
Гулрухим ўлмади огаҳ ғами пинҳонимдан.

Оҳ эди ҳамнафасим, оҳки, ул ҳам охир,
Чиқди икроҳ қилуб, кулбаи эҳзонимдан.

Ман, на ҳожатки, қилам доғи ниҳоним шарҳин,
Оқибат зоҳир ўлур чоки гирибонимдан.

Ҳақ билур, ёр дагил жону дилимдан ғойиб,
Нўла гар ғойиб эса дийдаи гирёнимдан.

Жон агар чиқса танимдан асари меҳри ила,
Асари меҳрини сонмангки, чиқар жонимдан.

Лутф эдуб, сан, магар, эй бад, бу кундан бўйла
Верасан бир хабар ул сарви хиромонимдан.

Эй Фузулий, ғами ҳажр ила паришондур ҳол,
Кимса огоҳ дагил ҳоли паришонимдан.

Тамомийи сухан

Соқий, кетур ул майи муғоний-
Ким, унудалим ғами жаҳоний!
Раҳм айлаки, қасди жон эдар ғам,
Бағрим ситам ила қон эдар ғам.
Қил ақлими бода ила зоил,
Чархинг ситаминдан айла ғофил.

Фарёдки, чарх бевафодур,
Доим иши жавр ила жафодур.
Бир одат ила мадори йўхдур,
Давронининг эътибори йўхдур.
Гар ҳамнафас этса ики ёри,
Бир ера гетира ики зори.
Албатта, сабаб солар ароя;
Онлари асир эдар балоя.
Биллоҳ, на ёмондур ошнолиқ,
Чун воқеъ ўлур яна жудолиқ.

ГУЗОРИШИ ҲОЛИ МАЖНУН

Гулзори калом боғбони
Бўйла безамиш бу бўстони-
Ким, сарви риёзи меҳнату дард,
Савдозада Қайси дардпарвард.
Ҳар субҳ гедарди мактаба шод,
Мактабда ўлурди ғамдан озод.
Машқи хати ҳусни ёр эдарди,
Дафъи ғами рўзигор эдарди.
Завқ ила тутуб тарийқи собиқ,
Одат узарина субҳи содиқ.
Галди яна мактаба фараҳнок,
Токим, қила завқи васли идрок.
Кўрдики, беҳишта ҳур галмаз,
Кун чиқди, ҳануз нур галмаз.
Хуршидсиз ўлди рўз то шаб,
Ўлди бошина қоронғу мактаб.
Билдики, сипеҳри шўъбадабоз,
Бир шўъбада айлаюбдур оғоз.
Албатта, жафойи таъни ағёр,
Ул гул йўлина буроқди бир хор.
Навмид ўлуб, этди нола бунёд,
Деди: «Надур, эй фалак, бу бедод?
Нетдим санга, қасди жоним этдинг,
Қатъи роҳи дилситоним этдинг?
Кесдинг талаби ғаразда роҳим,
Билдир мангаким, надур гуноҳим?
Аввал мани айладинг мукаррам,
Васли санам ила шоду хуррам.
Дўндунг, нея бўйла жавр эдарсан,
Ул даври нақиз давр эдарсан!
Ваҳм айламадингмиким, чекуб оҳ,
Сўзи жигар ила бир саҳаргоҳ,
Ёндирам ўда дўқуз равоқинг,
Сўзин санга билдирам фироқинг.
Тадбир қил, эй муаллими пир,
Эт сеҳр ила ул парини тасхир!
Анжақ манга сонма етди бу ғам-
Ким, етди манга етан санга ҳам.
Душ, эй алиф, истиқоматингдан!

Шарм айла бу қадду қоматингдан!
Қадди ҳавасила дам урарсан,
Ул кетди, ажабки, сан дурарсан.
Эй нун, чу ниҳондур абруйи ёр,
Сан дахи назарда дурма зинҳор!
Эй мим, чу оғзи ўлди ғойиб,
Ўлди санга ҳам адам муносиб!
Ўлсанг нўла, эй давот, дилтанг,
Ойинаи хотиринг тутуб чанг,
Ул турраи мушкбўдан айру,
Ҳижрон қора бағринг айламиш сув.
Эй хома, сиришкбор ўлубсан,
Саргаштаву беқарор ўлубсан!
Гўё бу кун этмамиш муяссар,
Даврон санга дастбўси дилбар.
Эй лавҳ, у хаттинг айла ёдин,
Қил сийнада нақши ғам саводин!
Бир неча кун ул асири ҳижрон,
Мактабга келиб қилурди афғон.
Ҳар рўз фиғони ила то шаб,
Таъзиб чекарди аҳли мактаб.
Шаб ҳам қилибон фиғону зори,
Айларди мухотаб ул нигори:
—«К-эй кўз нури, кўнгул сурури!
Сансиз кўзиминг йўх ўлди нури.
Аввал на эди бу ошнолиқ?
Охир нея айладинг жудолик?
Аввал нея айладинг мани маст,
Изҳори муҳаббат ила побаст.
Охир на учун хумора солдинг,
Бу меҳнати интизора солдинг?
Солдинг дили зора нори фурқат,
Қилдинг кўзими пур оби ҳасрат!
Кўнглим ўди қилди ёна-ёна,
Оҳанг шафақтак осмона.
Ёшим суйи ўлди вора-вора,
Бир баҳрки, йўх анга канора.
Ман истамазам бу кунда ҳамдам,
Ёнимдан элит хаёлинги ҳам!
Ўлмая душуб хаёлинг, эй маҳ,
Ўда ёна, сувя бота ногаҳ.
Сармасти шароби иштиёқам,
Мадҳуши таҳайюри фироқам,

Қўйма ғаминги манимла ҳамроҳ,
Фош айларам они халқа ногоҳ.
Сармастда ихтиёр ўлмаз,
Мадхушда эътибор ўлмаз.
Жон ўлди ғаминг йўлинда барбод,
Ташвиши фанодан ўлдим озод.
Гўстарди манга ғаминг мазоқи,
Айши абадий, нишоти боқий.
Гар келса ажал, маним нам ола.
Жон худ йўхдур магар ғам ола,
Шамъи шаби меҳнату балоям,
Ошуфтаи жунбуши ҳавоям.
Сўзи дил ила тўкилса ёшим,
Тиғи ғам ила кесилса бошим,
Жондан чихориб ҳавойи ишқи,
Тарк айламазам балойи ишқи.
Бу кунлариким, ғам ичра зорам,
Ҳижрон аламила беқарорам,
Гар номаи умра килки тақдир,
Кундур деюбан қилурса таҳрир,
Айлар мани ул ҳисоб мағбун-
Ким, сурати ҳолдир дигаргун.
Кун шарти демишлар офтоби,
Биллоҳки, бу нуктадур ҳисоби.
Ҳар кунки кўрунмаз офтобим,
Ман кун демазам, будур ҳисобим.
Йўх кимса бу дарди дилдан огоҳ,
Бу дарди дил ила найлайим? Оҳ!
Дардим сўза келдигича ортар,
Ўддур ел ила забона тортар».
Айёми висоли айлаюб ёд,
Ул хаста бу шеъри этди бунёд:

Ғазали Мажнун

Эй хуш ул кунларки, ман ҳамроз эдим жонон ила,
Неъмати васлин кўруб, нозин чекардим жон ила.

Кўрмамишди гулшани айшим хазони тафриқа
Ўлмамишди тийра айёмим шаби ҳижрон ила.

Маҳвашимдан, дўстлар, даврон жудо истар мани,
Душманимдур, ҳеч билман нетмишам даврон ила.

Етса гар ошиқларинг афлока афғони, на суд,
Етмак ўлмаз моҳвашлар васлина афғон ила.

Ёшириб сохлардим элдан доғи ҳижронин, агар
Этмак ўлсайди мадоро дийдаи гирён ила.

Завқдан дебоча боғланди китоби умрима
Қўймади даврон кеча авқотим ул унвон ила.

Эй Фузулий, ахтари бахтим мусоид ўлмади-
Ким, ўлам бир дам муқорин ул маҳи тобон ила.

Тамомийи сухан

Сўз мухтасар, ул асири савдо,
Бир навъ ила ўлди халқа расво-
Ким, Қайс экан, ўлди оди Мажнун,
Аҳволини этди ғам дигаргун.

БУ ЛАЙЛИЯ МАЖНУН ГУЗАРДА МУҚОБИЛ ЎЛДУҒИДУР ВА КУН МУҚОБИЛИНДА ҲИЛОЛИ МЕҲРИ БАРДИ КОМИЛ ЎЛДУҒИДУР

Бир кунки, баҳори оламафрўз
Вермишди жаҳона файзи наврўз,
Солмишди ниқоб чеҳрадан гул,
Чекмишди суруд нола булбул.
Шабнам майи ноби ила лола,
Дўлдурмиш эди қизил пиёла.
Ўлмишди гул ила сабзаи тар,
Ферузафуруз, лаълпарвар.
Бир неча мусоҳиби вафодор
Мажнуни шикастани кўруб зор,
Ҳар ён дедиларки: «Эй балокаш!
Гул чоғидур, ўлмагил мушавваш!
Бу фаслда одами керак шод,
Андуҳу балову ғамдан озод!
Чун абр дагилсан, ўлма гирён!
Чун сел дагилсан, этма афғон!
Гул киби буроқма сийнанга чок!
Сабза киби этма бистаринг хок!
Камтар ўзинги асири ғам қил!
Лутф айла, хирома гал, карам қил!
Саҳро туталим, май ичалим шод,
Андуҳ ила ўлма бўйла мўътод!
Эй ғунча даҳону сарвқомат,
Кул, ўйна замоне эт фароғат!
Покиза вужуда ҳайфдур ғам,
Бўйла даҳи қолмая бу олам,
Шояд очила гули муродинг,
Маҳкам қил асоси эътиқодинг!
Сайр узра бу навбаҳор фасли
Шояд бўлина нигор васли».
Мажнуни ҳазин оёға дурди,
Саҳролара сайр учун юз урди.
Гирён-гирён қиларди сайрон,
Ҳайрон-ҳайрон кезарди ҳар ён.
Гаҳ сабзая арзи роз эдарди,
Гаҳ лолая минг ниёз эдарди,
Чашмина сурарди лола доғин,

Ошиқ сонубон ўпиб оёғин.
Наргис кўзина нигоҳ эдарди,
Ёрин кўзин онгуб, оҳ эдарди.
Сўйларди бинафшая ғами дил-
Ким, сўйлая ёра ўлса восил.
Булбуллара шарҳ эдарди ҳолин,
Қумрилара меҳнату малолин.
Ҳар турфа чечак кўруб, чекуб оҳ,
Манзил-манзил кезарди, ногоҳ
Бир манзила душди раҳгузори-
Ким, сайрда эди анда ёри,
Бир неча парирух ила ҳамдам,
Мажнуни шикастадан муқаддам,
Лайли гузар этмиш ул фазоя,
Солмиш гулу лола узра соя.
Бир сабзая сабз ҳаргаҳ урмиш,
Маҳ саҳни чаманда ҳола қурмиш.
Ғунча киби ул латиф ҳар гоҳ,
Гул барги киби ичинда ул моҳ.
Мажнуна муқобил ўлди Лайли,
Баҳри ғама етди дард сайли:
Лайли дема — шамъи мажлисафрўз,
Мажнун дема — оташи жигарсўз.
Лайли дема—жаннат ичра бир ҳур,
Мажнун дема—зулмат ичра бир нур.
Лайли дема — авжи ҳусна бир моҳ,
Мажнун дема—мулки ишқа бир шоҳ.
Лайли дема—бир ягонаи даҳр,
Мажнун дема—бир фасонаи шаҳр.
Лайли—чамани бало ниҳоли,
Мажнун—фалаки вафо ҳилоли.
Лайли—маҳи осмони ҳашмат,
Мажнун—шаҳи кишвари маломат.
Лайли—сафи аҳли ҳусн амири,
Мажнун сари кўйи ғам фақири.
Лайли иши — ишваву карашма,
Мажнун кўзи ёши чашма-чашма.
Лайлию нишоти ҳусн коми,
Мажнуну балойи ишқ доми.
Лайлию латофати дилорой,
Мажнуну маломати ғамафзой.
Лайлида камоли ҳусн ила завқ,
Мажнунда жамоли Лайлия шавқ.

Лайли садафи ҳаёя бир дур,
Мажнуна анингла минг тафохур.
Лайлида висоли дўст майли,
Мажнунда ҳам орзуйи Лайли.
Ул ики саҳи қаду суманбар,
Бир-бирина ўлдилар баробар.
Фўлода сотошди санги хора,
Ўт душди қарору ихтиёра.
Бир соза дузилди ул ики тор,
Гарм ўлди ривожи нолаи зор.
Ул боқди бунга нишот бўлди,
Бу кўрди они муқайяд ўлди.
Мажнунда қарор тутмоюб ҳуш,
Дарёйи таҳайюр айлади жўш.
Бир дам боқа билмади ул оя,
Дўшанди ер узра мисли соя.
Лайли ҳам йитурди ихтиёрин,
Бир дам кўра билмади нигорин.
Ҳайронлиғи ул мақома етди-
Ким, душди оёқдан эси кетди.
Гул суйи сепиб равон юзина,
Лайлини гатирдилар ўзина.
Ҳар ён дедилар ангаки: «Эй моҳ!
Ногоҳ ўлур отанг-онанг огоҳ,
Ким, ғайр ила ошно ўлубсан,
Бир дилбара мубтало ўлубсан.
Вермаз бу равиш натижаи хўб,
Шойиста дагил санга бу услуб!
Яхши назар айласанг—ёмондур,
Ҳам биза ва ҳам санга зиёндур!»
Андан кетуруб бисоту ҳар гоҳ,
Ул маҳлиқои, хоҳи ноҳоҳ,
Ўз буржина қилдилар равона,
То ўлмая воқиф ота-она.
Сўз демадилар бу можародан,
На ганждану на аждаҳодан.
Мажнунни ҳам этди чашми хунбор,
Сувлар сочибон юзина бедор.
Кўрдики, нигордан нишон йўх,
Бир жисми фусурда вор, жон йўх.
Девона қолиб, пари кетибдур,
Солиб ани дилбари кетибдур.
Чок айлади жома, чекди нола,

Ҳоли бадал ўлди ўзга ҳола.
Тарк этди либоси лолагуни,
Рахт ўлди танина ашк хуни.
Гар мотам учун мисоли хома,
Солмишди боша сияҳ амома.
Чиркинди бошина дуди оҳи,
Ёндирди амомаи сиёҳи.
Икроҳ ила чихди пираҳандан,
Ор этди шаҳиди ғам кафандан.
Наълайни буроқди ул баложў—
Ким, ошиқа пойибанддур бу.
Ҳамдамлара узр қилди оғоз:
— «К-эй бир неча ҳамнишину ҳамроз!
Селоби ҳужуми ишқ етди
Ман шифтаҳоли ғарқ этди.
Ўлманг мани хаста ила ҳамдам,
То ботмаясиз бу сувя сиз ҳам.
Ман ранги маломата бўёндим
Савдозадалик ўдина ёндим.
Албатта, бу ўдки, душди жона,
Охир тутушиб чекар забона.
Душвор баломи саҳл сонманг!
Сиз дохи маним ўдима ёнманг!
Мандан сиза душмасин бир ахгар,
Чун дегмади хайр, дегмасин шар.
Савдо сияҳ этди рўзигорим,
Ишқ олди инону ихтиёрим.
Ман бир қушам, учдим ошиёндан,
Ман қандану майли хона қандан.
Қилманг манга эв ҳикоятин чўх,
Дахи маним анда кетмагим йўх!
Сиздан сўрар ўлса ота ҳолим,
Кайфияти меҳнату малолим.
Сўйлангки: «Фаноя верди рахтин,
Айём сиёҳ қилди бахтин.
Эй пири шикаста ҳолу ношод!
Тангричун алимдан айлама дод.
Демаки: «Надур бу можаролар?»
Сандан манга етди бу балолар.
Ман билмаз эдим ғами жаҳони,
Ташвиши замину осмони.
Осуда сарочаи адамда
На ғуссада эдиму на ғамда.

Билмазлик ила хуш эди ҳолим,
На ҳусн, на ишқ эди хаёлим.
Сан воситаи вужудим ўлдинг!
Сан монеи файзи жудим ўлдинг!
Умдингки, манимла ўласан шод,
Дардоки, умидинг ўлди барбод.
Ман йўх ўлубам, сан энди вор ўл!
Ўзга халафа умидвор ўл!
Маъзур тут, эй азиз, маъзур!
Ман қасд ила сандан ўлмадим дур.
Чўх сидқ ила айладим анга азм-
Ким, давлати васлинга эдам жазм.
Сув солди йўлима ашки ҳасрат,
Домонимни тутди хори меҳнат»,
Таҳрир қилиб муносиби ҳол.
Бу шеъри ҳам анга этди ирсол:

Ғазал

Фазойи ишқ чун кўрдим, салоҳи ақлдан дурам,
Мани расво кўруб айб этма, эй носеҳки маъзурам.

Агар чоки гирибон айласам, манъ айламанг, чун ман
Матои нангдан ори, либоси ордан урам.

Ману саҳройи ваҳшат, манзил этмам офият кунжин,
Асири доми зулмат ўлмазам, чун толиби нурам.

Тамарруд, ақл фармониндан этсам, дўстлар, биллоҳ,
Мани раъйимла сонманг, ишқ султонина маъмурам.

Мана ким таъна айлар, ким насиҳат аҳли оламдан,
Хушамким, эътибори ишқ ила ҳар дилда мазкурам.

Балойи ишқу дарди дўст таркин қилмазам, зоҳид,
На муштоқи беҳиштам сан киби, на толиби ҳурам.

Хаёли чини зулфу тоқи абрусила завқим кўр,
Сонарсан ҳашмат ила касриям, қадр ила фағфурам.

Ғараз бир од эмиш оламда, ман ҳам айларам бир од
Биҳамдиллоҳ, Фузулий, ринду расволиқда машҳурам.

Тамомийи сухан

Ул шеваи ишқ ичинда моҳир
Қилдиқда васиятини охир,
Қилди кузатиб тарийқи ваҳшат,
Асҳобдан инқитои улфат.
Саҳроя душуб гунаш мисоли,
Танҳо юрур ўлди лоуболи.
Ҳар дошаки етди, тўкди ёшин,
Лаъл айлади кўҳу дашт дошин.
Кўз ёшини баски, тўкди ҳар сў
Ҳар марҳаладан охитди минг жў.
Бир абри бало эди гувоҳи,
Борон сиришки, барқ оҳи.
Борон ила барқ жисму жондан,
Бир мартабадаки, бундан, ондан.
Дарёлара етса ламъаи тоб,
Саҳролара душса қатраи об.
Дарёлар ўлурди жумла саҳро,
Саҳролар ўлурди жумла дарё.
Фарёд ила дўлдуруб бу дайри,
Фарёда гатирди ваҳшу тайри.
Афғони етурди осмона,
Оташ солиб оҳ ила жаҳона.

БУ МАЖНУН ОТАСИ ВОҚИФИ ҲОЛ ЎЛДУҒИДУР ВА ОНИ БИЁБОНИ МЕҲНАТДА БЎЛДУҒИДУР

Ганжинакушойи ганж гуфтор
Ўлмиш бу адо ила гуҳарбор:
К-ул бир неча беқарору маҳзун,
Ночор қилиб видои Мажнун,
Новмид дўнуб шикаставу хор,
Қилдилар отасини хабардор.
Ул пир чу воқиф ўлди ҳола,
Мажнун киби этди оҳу нола.
Саҳролара тутди селтак юз,
Водилара очди чашматак кўз,
Чўх оради, кезди ҳар макони,
Бўлинмади ўғлининг нишони.
То оқибат ул шикаста ҳоли,
Бир гўшада кўрди лоуболи.
Душмиш ера хокисору ғамнок,
Аҳволи харобу сийнаси чок.
Дўнмиш гули сурхи заъфарона,
Шамшоди латифи хизирона.
Ойинасини ғубор тутмиш,
Занги ғами рўзигор тутмиш;
Этмиш алифин ситам юки дол,
Қилмиш қаламин фалак ғами нол.
Ҳамсуҳбати мўру ҳамдами мор,
Такягаҳи хоку бистари хор.
Хор узра анга дилик-дилик тан
Очмиш ғам уйина дурли равзан.
Ул пир чу кўрди сурати ҳол,
Сурат киби қолди бир замон лол.
Бир лаҳза они таҳайюр олди,
Ҳайрат кўзи ила боқа қолди.
Сўнгра яқо йиртуб, этди фарёд:
— «К-эй булбули бўстони бедод!
Ҳоли дилинги манга баён эт,
Асрори ниҳонинги аён эт!
Ким олди алингдан ихтиёринг?
Ким айлади тийра рўзигоринг?
Биллоҳ, нега беқарор ўлубсан,

Ошуфтаи рўзигор ўлубсан!
На сайрдасан, санга талаб на?
Бу нолаи зоринга сабаб на?
Дарёда эса санга дури ком,
Сан сўйла, ман айлайим саранжом.
Зулматда эса шамъи мақсуд,
Равшан қилу мандан иста мавжуд».
Мажнун деди: «Эй манга веран панд,
Донойи суханвару хирадманд!
Кимсан, надурур бу гуфтгўлар,
Бефоида ботил орзулар?
Гет, дардима сан даво дагилсан!
Бегонасан, ошно дағилсан!
Ман бўйла калома дутмазам гўш
Лайли сўзин сўйла, йўхса хомуш!
Деди: «Манам отанг, эй балокаш,
Ман санги маломатам, сан оташ!»
Деди: «Надур ота, йўхса она?
Лайли керак ўзгадур фасона».
Чун кўрди итоатинда иҳмол,
Билдики, фақир ўзгадир ҳол,
Верди бу фириб ила тасалли-
Ким: «Дур кедалим, чағирди Лайли!
Лайли биза галди, меҳмондур.
Лаъли талабингда дурфишондур»,
Мажнунки, эшитди Лайли один,
Сондики, фалак верар муродин,
«Лаббайк» деюб оёға дурди,
Ул каъбаи мақсада юз урди.
Пир ила жувони дил шикаста,
Галди эва дилфигору хаста.
Бошинда ҳавои васли Лайли,
На ота ғами, на она майли.
Гоҳ ота насиҳат этди оғоз,
Гоҳ онаси ўлди пандпардоз.

БУ МАЖНУНА ОНАСИ ПАНД ВЕРДИГИДУР ВА БЎСТОНИ МАЛОМАТДАН ХОРИ НАДОМАТ ДЕРДИГИДИР

•

— К-эй роҳати жону нури дийда!
Фарзанди ягонаи гузида!
Шаънингда раёсати араб вор!
Мероси шужоату адаб вор!
Атвори мулуки тут ҳамиша,
Ойини шужоат айла пеша!
Арбўйи хам эса гар муродинг,
Суст этма камона эътиқодинг!
Мужгони сиёҳдан гўтур дил,
Ул новаки жонситона моил!
Ўлсанг нигорони қадду қомат,
Қил найзаи хунфишона рағбат!
Гар зулф ила гўрмак истасанг ҳол.
Кўр ҳайъати нуқта пайкари дол!
Кўнглинг кўзу қоша ўлса мафтун
Кўр дийдаи айну абруйи нун!
Сан сарвсан ўлмағил гаронбор!
Озод ўла кўр, наким гирифтор!
Сан лаълсан, ўлмагил сабуксанг,
Дўндарма гунаш кўруб равон ранг!
Этма ўзинги ҳубобмонанд,
Бошингда ўлан ҳавоя хурсанд-
Ким, йўх дурур ул ҳавоя бунёд.
Бошинг ўлур ул ҳавода барбод.
Саргармлик этма шамъ нисбат,
Сўзи ғами ишқ ила мурувват,
Кўр шамъ неча душар балоя,
Бошина гедан, гедар фаноя.
Завқи дили дийда қилма одат!
Солма маю шоҳида ирода!
Маҳбубу май ила баслаян жон,
Сонма ўлур аҳли ақлу имон!
Ақлими ўлур мудом мастинг?
Имони ўлурми бутпарастинг?
Шеъра ҳавас этмаким, ёмондур,
Яхши десалар они, ёлондур!
Ҳоло қила кўр камол ҳосил,

Фавт этма мажол, кезма ғофил.
Эй боғи умидимиз ниҳоли,
Қилма бизи нанг пойимоли!
Маҳбуб ҳам истасанг кам ўлмаз,
Бизким санингиз, санга ғам ўлмаз.
Вордур бу ҳашамда минг қабила,
Ҳар тоифа ичра минг жамила.
Бир-бир қилалим қаму санга арз,
Етсун ерина биза ўлан фарз.
Бир сарви саҳи қаду суманбар,
Тазвижини эдалим муқаррар.
Таъйин эдалим санга маҳу сол,
Сарф айлая билдигингча амвол,
Сан тутма ҳамин тарийқи ваҳшат,
Қатъи насаб айлама амонат!
Биздан бу насиҳати қабул эт!
Ҳар лаҳза бизи, етар, малул эт!
Ушшоқ сафоҳатин қилуб ёд,
Бу шеъри на хуш демиш бир устод:

Ғазали устод

Жон верма ғами ишқаки, ишқ офати жондир,
Ишқ офати жон ўлдиғи машҳури жаҳондир.

Суд истама савдойи ғами ишқда ҳаргиз—
Ким, ҳосили савдойи-ғами ишқ зиёндир!

Ҳар абрўйи хам қатлина бир ханжари хунрез,
Ҳар зулфи сияҳ қасдина бир афъи илондир!

Яхши кўринур сурати маҳвашларинг, аммо,
Яхши назар этдикда,—саранжоми ёмондир!

Ишқ ичра азоб ўлдиғин ондан билурамким-
Ҳар кимсаки, ошиқдир, иши оҳу фиғондир!

Ёд этма қаро кўзлуларинг мардуми чашмин,
Мардум дейиб олданмаки, ичдиклари қондир!

Гар дерса Фузулийки, «гўзалларда вафо вор»
Олдонмаки, шоир сўзи, албатта ёлондир.

БУ МАЖНУННИНГ НАСИҲАТ ҚАБУЛ ЭТМАГИДУР ВА ОТАСИНИНГ ДАРДИ ДАРМОНА ЕТМАГИДУР

Мажнунки, эшитди бу хитоби,
Верди бу адо ила жавоби:
«К-эй руҳи равоним ота-она!
Коми дилу жоним ота-она!
Таҳқиқ эдубам ишим хатодир,
Ҳар на десангиз, манга раводир.
Олудаи ранги дуди оҳам,
Зулли гунаҳ ила рўсиёҳам
Ман ҳам ўлубам бу ишдан огоҳ.
Аммо на дейим, на сўйлайим? Оҳ!
Йўхдур бу ишимда ихтиёрим,
Забтимда инону иқтидорим!
Ақл ўлди заифу ишқ ғолиб,
Хотир нигорон, нигор жозиб.
Тутди тану жоними ғами ёр,
Ғайрал — маҳбуб лейса фиддор[1].
Манда дахи неча манлик ўлсун,
Мандан мани истаян на билсун?
Тақдир чу бўйладир, на тадбир,
Тақдири эдарми кимса тағйир?
Ўлсайди манга нишот рўзи,
Истарми эдим бу дарди сўзи?
Гар сиҳҳата қодир ўлса бемор,
Дарда ўзин айламаз гирифтор.
Ал верса гадоя подишолиқ,
Сонмангки, қилур дахи гадолиқ.
Фитратда на ҳолат ўлса мақсум,
Рафъ ўлмодиғидир амри маълум.
Ислоҳима айламанг тааммул-
Ким, гул тикон ўлмазу тикон гул.
Кайфияти обу жавҳари хок,
Дўнмак ўлами қабули идрок.
Сув суфлалигиндан айрилурми?
Ўд ёндира билмая билурми?
Ул кунки, раҳимда килки қудрат,
Ижодима верди зеби сурат,
Дўлдурди ҳаво ила димоғим,

[1] Уйда севгилидан бошқа кимса йўқдир.

Савдо ила боғлади оёғим.
Дўлди баданимдаги рагу пўст
Бошдан оёға муҳаббати дўст,
Мулк айлади кўнглими балоя,
Вақф айлади жоними жафоя.
Йўх манда бу ҳукмдан тахаллуф,
Ул молики вақфадир тасарруф.
Дарди азалий даво бўлурми?
Меҳри абадий фано бўлурми?
Ман шамъ сарочаи фироқам,
Сўзи жигар ила хушмазоқам.
Мандан дилаян бу сўзи зоил,
Бедодима ўлмиш ўла моил.
Шамъингки, ҳаёти ўлди оташ,
Ҳоли онинг оташиладур хуш.
Ўддан дилаян онинг нажотин,
Фони диламиш ўла ҳаётин.
Душманлия дўстлик қилиб од,
Тадбири нажотим айламанг ёд!
Ман ғарқаи баҳри шавқи ёрам,
Барҳамзадайи ғами нигорам.
Онжақ сабаби қарорим улдур.
Ороми дили фигорим улдур.
Онингла эдинг бу дарда марҳам,
Урманг дахи ўзга кимсадан дам.
Дерсиз манга вор дилраболар
Лайли киби чўх париликолар...
Биллоҳ, демангиз, бу ҳарфи зинҳор
Оламда бир ондан ўзга ким вор?
Булбул гул учун қиланда нола,
Дардина даво ўлурми лола?
Хусрав дагиламки, манга дилбар,
Ширин ўла гоҳ, гоҳ шаккар?
Ман як жиҳатам тарийқатимда,
Тағйир иши йўх жибиллатимда.
Узрини баён эдиб ҳам улдам,
Тақрира гатирди бир ғазал ҳам:

Бу ғазал Мажнун дилпазирингдур

Ишқ дарди, эй муолиж, қобили дармон дагил!
Жавҳаридан айламак жисми жудо осон дагил!

Давр жавриндан шикоят эдана ошиқ деманг,
Ишқ масти воқифи кайфияти даврон дагил!

Шаҳрдан саҳроя бир фарқ ўлдуғин ҳар ким билур,
Билмиш ул ким, ишқ саҳросинда саргардон дагил!

Ҳар ким идрок айлар ўз кайфияти ҳолин ҳануз,
Дўст рухсорина айни шавқ ила ҳайрон дагил!

Жони жонон иттиҳоди фориғ айлар жисмдан,
Жисмдан огоҳ ўлан жон восили жонон дагил!

Дер эмиш душманки, ҳамдамдур Фузулий ёр ила,
Ҳар сўзи бўҳтон эса, ҳаққо, бу сўз бўҳтон дагил!

БУ МАЖНУННИНГ ОТАСИ ЛАЙЛИЯ ХОСТКОРЛИГИДИР ВА ЛАЙЛИ ОТАСИНИНГ МАЖНУНДАН БЕЗОРЛИҒИДУР

Соқий, гатур ул шароби ноби-
Ким, етди нисоба ғам ҳисоби.
Ғам душмани жони мубталодир,
Дафъ айлая кўрки, бир балодир.
Сўз жавҳарина ўлан харидор,
Бу навъ ила қилди гарм бозор-
Ким, ожиз ўлуб ғам ичра ул пир,
Мажнунина қилди фикри занжир.
Билдики, гар ўлмаз ўлса Лайли,
Мумкин дагил ўлмоғи тасалли.
Қилди талабин ўзина лозим,
Жамъ этди аолию аозим.
Уммид ила боғлади умуб ком,
Ул каъбайи орзуя эҳром.
Чун Лайли отоси билди ҳоли,
Уйдурди акобиру аоли.
Қоршуларина ўлуб равона,
Қилди улар ила азми хона.
«Аҳлан ва саҳлан!» деюб дамодам»,
Минг гез деди: «Ўла хайр мақдам!»
Чун шамъ сифат улар ўтирди,
Ул сарв киби оёға дурди.
Ўртоя буроқди турфа хонлар,
То коми дил ола меҳмонлар.
Ўлмишди дўлуб кабоб ила хон,
Жадю хамал ила осмон сон.
Аммо ажаб, ар[1] қила хирадманд,
Ул хонлари осмона монанд.
Ҳар ким ғарази бу эрди хондан
Бу мумкин ўлурми осмондан?
Хонлар гўтурилдигинда ул пир
Тақриб ила дардин этди тақрир:
«К-эй, қадрла қиблаи қабоил!
Сандан қамунинг муроди ҳосил.
Аслу насабим санга аёндур,

[1] Агар

Ҳукмим неча минг эва равондур.
Машҳури қабоилам саҳода,
Маъруфи тавоифам атода.
Ҳам вор муҳаббатимда таъсир,
Ҳам вор адоватимда ташвир.
Сардафтари аҳли рўзигорам,
Ҳар неча десам юз онча ворам.
Нахли амалим самар верубдур,
Ийзад манга бир гуҳар верубдур.
Ҳолс диларам бу турфа лўълўъ,
Бир лаъл ила ўла ҳамтарозу.
То лўълўъ ўланда лаъла восил,
Таркиб қилам муфарриҳи дил.
Чўх конлара тешаваш юз урдим,
Чўх лаъл ҳақиқатини сўрдим.
Ҳар қанда агарчи лаъл чўхдур,
Бир лаълки, лойиқ ўла йўхдур.
Бир лаълинг, эшитмишам, санинг вор-
Ким, лўълўъума удур сазовор.
Лутф айла иноят карам қил!
Ул лаъл ила дурри муҳтарам қил!
Қилсин гули сарв соя парвар,
Ўлсун гула сарв соя гўстар.
Фаҳм эт сўзими, тағофул этма!
Бир хайр ишидур тааллул этма!
Гар ҳосил ўлур бу ком сандан,
Ҳар наки, диларсан иста мандан!
Онча қилайин санга равон ганж-
Ким, ер юзин айлая ниҳон ганж.
Онча гуҳар айлайим равона-
Ким, бўлмаясан анга хазона».
Ул сарви суманбаринг отоси,
Ул ганжи ниҳонинг аждаҳоси
Лутф ила дедики: —«Эй хирадманд!
Ман киби асири доми фарзанд!
Сан хуш галдинг, сафо гатирдинг!
Тупроқлардан бизи гўтурдинг!
Мушкулча хитобдур хитобинг,
Билман неча верайин жавобинг.
Қурбинг билурам манга шарафдур,
Аммо халафинг ажаб халафдур,
«Мажнун» дея таън эдар халойиқ,
Мажнуна маним қизим на лойиқ?

Лайли демайимки, нозаниндур,
Бир тийра канизи камтариндур.
Ўлмазми каниз, жинси мардум?
Йўхдурми каниза ҳам тараҳҳум?
Дев ила пари ўлурми ҳамдам?
Ўлмаз сўзи очма, абсам, абсам!
Девоная зоеъ айлама ранж,
Вайрона керак онга, надур ганж?
Тадбир ила дўндариб мизожин,
Савдосининг айласанг иложин.
Лайли онинг ўлсин айладим аҳд,
Вор энди, сан эт иложина жаҳд!».

БУ МАЖНУН ОТАСИНИНГ ХИРМОНИДУР ВА ҒАЙРИ БОБДАН ТАДБИРИ ДАРМОНИДУР

Ул соҳиби нангу ному номус
Дўнди эва галди хору маъюс
Мажнуна дедики: — «Эй жафокаш!
Ҳожат битар, ўлмоғил мушавваш!
Ақл ила очилур ул муаммо,
Лайлини санга верарлар, аммо
Шарти буки, ўласан хирадманд.
Арбоби хираддан оласан панд!
Рафъ ўла аломати жунунинг
Ақл ўла ҳамиша раҳнамунинг».
Мажнун деди: — «Эй адиби комил!
Девонаи ишқ ўлурми оқил?
Гар манда бир ихтиёр ўлайди,
Тадбирима эътибор ўлайди,
Аввалдан адаб шиор эрардим,
Тамкинимни устувор эдардим.
Ўлмазди бу ҳола эҳтиёжим-
Ким, ўла азоб ила иложим.
Манда бу иложа йўх мадоро,
Минг гез ғамим этман ошкоро.
Йўхдур равишимда инқилобим,
Аввалги жавобдур жавобим.
Сан аҳли хирадсан, айла тадбир,
Тадбиринг эда магарки, таъсир.
Лайлийи дахи ман этмайим ёд,
Ман оқили вақт ўлам, сан озод».
Ул пири шикаста ҳол ҳайрон,
Тадбири илож эдиб фаровон,
Ҳар қанда эшитди бир табиби,
Гулзорининг ўлди андалиби.
Изҳор эдиб онга эҳтиёжин,
Беморининг истади иложин.
Беморина минг табиби ҳозиқ,
Бир шарбат ичирмади мувофиқ.
Ҳар ердаки, билди бир назиргоҳ,
Вориб онга ўлди хоки даргоҳ.
Чўх ал гўтуруб дуолар этди,

Чўх назр веруб атолар этди,
Раъйила малулин этмага шод,
Минг пирдан олмади бир иршод.
Чўх сеҳр ўлуниб ёзилди таъвид,
Чўх макрлара тутулди уммид,
Эдилмади ҳеч бирила чора,
На чора қазойи кирдикора.
Бир кун дедилар ангаки: — «Эй пир!
Оламда санга бу қолди тадбир-
Ким, каъбая элтасан асиринг,
Ўлаки, ҳақ ўла дастгиринг.
Тавфи ҳарам ўлса онга ҳосил,
Саргашталик ондан ўла зоил.
Урса ҳажари муборака бош,
Юмшая агар ўла қаро тош».

БУ МАЖНУНИ БЕЧОРАНИНГ КАЪБАЯ ЮЗ УРДУҒИДУР ВА МУНОЖАТЛА САВДОСИ ОРТДИҒИДУР

Ул пир бу хайр иша қилиб жаҳд,
Мажнуна мураттаб этди бир маҳд.
Олди ани азми роҳ қилди,
Азми ҳарами илоҳ қилди.
Чун каъбая эрди ул некуҳў.
Мажнуна дедики: —«Эй баложў!
Тут каъбая рўй, тоат айла!
Тамкину адаб риоят айла!
Таъзим шароитин адо қил!
Ихлоси дуруст эдуб, дуо қил!
Ўлаки, қабул ўла ниёзинг,
Ҳақ шафқати ўла чорасозинг.
Бу ерда қабул ўлур дуолар,
Бу буқъада бахш ўлур атолар,
Қил тавбаки, аҳсани амалдур,
Жаҳд айла нажотаким маҳалдур».
Мажнун бўлуб ул мақомдан завқ.
Солди уни чарха нашъаи шавқ.
Сўз ила чекиб жигардан овоз,
Арз этди бинойи каъбая роз:
— К-эй сақфи баланду қадри олий!
Меҳроби аозиму аолий!
Эй қиблаи аҳли иззу иқбол!
Рухсори замина анбарин хол!
Эй мағзи вафоя кисватинг пўст,
Ҳамранги палоси хонаи дўст!
Эй гулбуни ғунчаи ибодат,
Сандуғи жавоҳири саодат!
Эй доим ўлан манимла ҳамдард,
Аммо на маним киби жаҳонгард!
Кўксина уран ҳажар киби тош,
Замзам киби кўздан оҳидан ёш!
Пайваста сияҳ қилан либосин,
Кўнглинда ниҳон тутан ҳавосин!
Биллоҳ, кима сан бу ерда ошиқ?
Сўйлаки, анисингам мувофиқ.
Ўлмиш санга ишқ файзи ҳосил.

Қилмиш сани қиблаи қабоил,
Ёраб, бу ҳарам саро ҳақичун!
Бу маъбади пурсафо ҳақичун!
Қил манда бинойи ишқи доим,
Монанди асоси каъба қоим!
Сол кўнглима дарди ишқдан ғам,
Ҳар лаҳзаву ҳар замону ҳар дам!
Ишқ ичра мудом шавқим ортир,
Шавқ ила ҳамиша завқим ортир.
Ҳар қандаки, олам ичра ғам вор,
Қил кўнглими ул ғама гирифтор!
Андишаи ақлдан жудо қил!
Ишқ ила ҳамиша ошно қил:
Орттир манга завқу шавқи лайли,
Доим манга онда қил тажалли!
Чўхдур бани одам ичра бедод,
Эт кўнглими ваҳшат ила мўътод!
Бир мулкда вер манга қарори-
Ким, этмая одами ғубори!»
Ул зоири каъбаи инобат,
Истарди дуо қилиб, ижобат.
Туғёни балодан этмаюб фикр,
Бу шеър эди ҳар дам этдиги зикр:

Ғазали Мажнун дилпазирингдур.

Ёраб, балойи ишқ ила қил ошино мани!
Бир дам балойи ишқдан этма жудо мани!

Оз айлама иноятинги аҳли дарддан
Яъники, чўх балолара қил мубтало мани!

Ўлдуқча ман гўтурма балодан иродатим,
Ман истарам балони, чу истар бало мани!

Тамкиними балойи муҳаббатда қилма суст,
То дўст таън эдуб демая бевафо мани!

Гетдикча ҳуснинг айла зиёда нигоримнинг
Галдикча дардина батар эт мубтало мани!

Ман қандану мулозимати эътибору жоҳ,
Қил қобили саодати фақру фано мани!

Ўйла заиф қил таними фурқатиндаким,
Васлина мумкин ўла етурмак сабо мани!

Нахват қилуб насиб Фузулий киби манга
Ёраб, муқайяд айлама мутлақ манго мани!

БУ КАЪБАДАН МАЖНУННИНГ МУРОЖААТИДУР ВА ВУҲУШ ИЛА МУСОҲИБАТИДУР

Бир-бир эшитиб сўзин отоси,
Билди ки қабул ўлур дуоси.
Афзун ўлур ул ғаму маломат,
Мумкин дагил ўғлина саломат.
Чўх қилди фиғону нолаву зор,
Ўғлиндан умид кесди ночор.
Ул пир қолиб ўрода ҳайрон,
Мажнун тутубон раҳи биёбон,
Танҳо сафар ихтиёр қилди,
Азми сари кўйи ёр қилди.
Кундуз кўзи ёши ҳодийи роҳ,
Кеча йўли шамъи шўълаи оҳ.
Гарди раҳи ёри ёд эдарди,
Гаҳ ўтира, гаҳ дура гедарди.

БУ МАЖНУННИНГ ТОҒ ИЛА МУСОҲИБАТИДУР ВА ЖОРИ УЛОН ЧАШМА ИЛА МУНОСИБАТИДУР

Бир тоға эришди йўлда ногоҳ
Қаддина либоси ваҳм кўтоҳ.
Тиғинда уқоби чарх қони,
Музмар камаринда лаъл кони.
Мунъим сифати, либоси фохир,
Жибу бағали дўлу жавоҳир.
Дарё қилубон онга тазарруъ
Айларди захирасин тавaққўъ.
Саҳро эдубан онга тавалло,
Айларди маишатин таманно.
Ул чашмалар айлаюб равона,
Ўлмишди улара ота-она.
Таъзим ила қилмиш они ҳақ ёд,
Қуръонда: «Алжиболу автод».
Мажнун онга айлайиб тамошо,
Бир ўдлу суруд қилди иншо.
Ўлдуқда суруд ила наво соз.
Ондан ҳам эшитди акси овоз.
Сондики, ўзила ҳамнафасдур,
Деди: «Манга бир рафиқ басдур.
Юз шукрки, ёри ғор бўлдим,
Кездим бу жаҳони ёр бўлдим».
Ишқ ўдин анга ҳам этди равшан:
«К-эй гўшанишин пок доман!
Сўзи жигаримдан ўлдинг огоҳ,
Аҳсант, аҳсант, борокаллоҳ!
Бир ошиқи мубтало эмишсан,
Дард аҳлина ошино эмишсан.
Сан-сан манга ҳамдаму мувофиқ,
Доғ ила ўлур ҳамиша ошиқ,
Бедод ила кўксинга уруб тош,
Дард ила кўзингдан охидиб ёш.
Нўлди санга, бўйла маст ўлубсан,
Ғам домина пойбаст ўлубсан.
Қон ила дўлуб дурур канoринг,
На гулдан ўла бу лолазоринг?
Бағринг гўрурам ўлубдурур сув,

На сарв қадинг ҳавосидур бу?
Гал, оғлаялим бу можароя,
Бир дам қўшолим садо садоя.
Чун бир дам онингла оғлади зор,
Дарди дили зорин этди изҳор.
Азм айлади хоки кўйи ёра,
Лайлининг эви ўлон диёра.

БУ МАЖНУННИНГ ҒАЗАЛ ИЛА МАҚОЛОТИДУР ВА ИШҚ БОБИНДА ОНИНГЛА ЎЛАН ҲОЛАТИДУР

Кўрдики, бир овчи дом қурмиш,
Домина ғазоллар юз урмиш.
Ул дома жафойи чархи ғаддор
Бир оҳуни айламиш гирифтор.
Бўйни бурули, оёғи боғли,
Шаҳло кўзи намли, жони доғли.
Аҳволина раҳм қилди Мажнун,
Бохди анга, тўкди ашки гулгун.
Кўнглина қати келиб бу бедод
Юмшоқ-юмшоқ дедики: «Сайёд!
Раҳм айла бу мушкбў ғазола!
Раҳм этмазми киши бу ҳола?
Сайёд, бу нотавона қийма,
Қил жонина раҳм, жона қийма!
Сайёд, сақин, жафо ёмондур!
Билмазсанмики қона қондур?
Сайёд, манга боғишла қонин!
Ендирма жафо ўдина жонин»!
Сайёд деди: «Будур маошим!
Очман оёғин гедарса бошим.
Қатлинда бу сайдинг этсам иҳмол
Атфолу аёлима нўлур ҳол?»
Мажнун анга верди жумла рахтин,
Пок айлади баргдан дарахтин.
Ул турфа ғазолинг очди бандин,
Шод айлади жони-дардмандин.
Юз урди юзина, қилди афғон,
Кўз сурди кўзина, ўлди гирён:
«К-эй бодиягарду бодноворд,
Нозик баданила нозпарвард!
Сан зийнати — ҳар гили заминсан,
Гул киби латифу нозанинсан.
Эй сабзаи жўйбори ваҳшат,
Раъно сумани баҳори ваҳшат!
Танҳо қўйма мани забуни,
Ўлғил манга дашт раҳнамуни!
Гез бир неча кун манимла ҳамроҳ,
Инсон деюб этма мандан икроҳ!
Ёшим киби кетма чашми тардан,
Кесма оёғинг бу раҳгузардан!
Сарчашмаи чашмим айла манзил,
Сарманзилмиздан ўлма ғофил!
Ўлсун бобагим қароргоҳинг
Ашку мужа об ила гиёҳинг.
Эй чашми нигори ёдгори,
Саҳл айла манга ғами нигори!
Қилдиқда хаёли чашми Лайли,
Сан вер мани хастая тасалли».
Чун ул, башариятин унутди,
Оҳу ҳам онингла унс тутди.
Онинг сабабила ҳам чўх оҳу
Саҳрода онингла тутдилар ҳў.

БУ МАЖНУННИНГ КАБУТАРА ШАРҲИ ҲОЛИДУР ВА АНДИН ИЛТИМОСИ ТАДОРИКИ МОФИЛБОЛИДУР

Бир манзила етди зору музтар,
Бир домда кўрди бир кабутар.
Ҳар равзани доми бир дари ғам,
Минг ғам мутаважжиҳ анга ҳар дам.
Мажнун анга боқди, ёнди жони,
Ёши киби жўша галди қони.
Сайёдина айлади тазаррўъ,
Қуртормоғин айлади тавaққуъ.
Сайёд дедики: — «Ман фақирам,
Фақра бу ҳамоматак асирам.
Ҳошоки, бу мурғи тезрафтор,
Озод ўла, ман қолам гирифтор.
Гар вор эса қийматин адо қил,
Ондан буни домдан раҳо қил!
Аввал мани айла ғуссадан шод,
Ондан буни доми ғамдан озод».
Вор эди қўлинда бир дури-тар,
Шаффоф чу дийдаи кабутар.
Верди уни, олди ул асири,
Афтоданинг ўлди дастгири.
Суртди қадамина чашми пурхун.
Ончаки оёғин этди гулгун.
Ҳар дам онга арзи роз эдарди,
Минг нағмаи шавқ соз эдарди:
«К-эй тез пару баландпарвоз,
Арбоби вафоя маҳрами роз!
Бу ранги либоси нилфоминг,
Андуҳу маломати мудоминг,
Изҳор қилур нишонаи ғам,
Ким қилди сани асири мотам?
Гар ошиқ эсанг сан, эй жаҳонгард,
Қочмаки манам санингла ҳамдард.
Бир лаҳза манимла ҳамнишин ўл,
Ганжинаи розима амин ўл!
Бошим тукин ошёна қилғил,
Кўз ёшими обу дона қилғил!
Сан қосид эмишсан, эй ҳамома,

Мандан ҳам элит нигора нома!
Кўр ҳажри руҳинда изтиробим,
Пайғамим элит, гатир жавобим!
Биллоҳ, сари кўйина геданда,
Ҳар чиркинубон тавоб эданда,
Ёд айла мани, савобима гир,
Бир тавф савобини манга вер.
Қўн хоки дарина, иста дона,
Қил ўзинга донани баҳона.
Ўлдуқча мажолинг этма номус,
Мандан етур ул ера замин бўс!»
Онча деди онга ҳам ғами дил-
Ким, қилди они ҳам унса моил.
Бошинда ўлуб шаб ошёни,
Кундуз ўлур ўлди посбони.
Зотинда кўруб нишонаи хайр
Ҳам вахш мутиъи ўлди ҳам тайр.
Ром ўлди баҳоим ул фигора,
Бир фавж йиғилди вора-вора.
Ул зор эди мулки дард шоҳи,
Хайли даду дом онинг сипоҳи.
Ўлмишди башардан ўйла безор-
Ким, ўз аксин сонурди ағёр.
Тортиб кўка дуди шўълаи оҳ,
Ўз соясин истамазди ҳамроҳ.

БУ ЛАЙЛИ АҲВОЛОТИНДАН БИР ХАБАРДУР ВА МАЪШУҚУ ОШИҚ АТВОРИНДАН БИР АСАРДУР

Соқий мутааллими хуморам!
Муштоқи шароби хушкворам!
Афтодалигим кўр, этма иҳмол,
Раҳм эт, бир аёғ ила алим ол!
Изҳор қилиб сафойи машраб,
Бу базми чу айладинг мураттаб,
Базм аҳлина навбат ила вер жом,
Ҳам хос риоят айла, ҳам ом!
Мажнуна ҳамин шароб тутма,
Лайлийики, аслдур унутма!
Деҳқони фасиҳи форсизод,
Бу гулшана бўйла дикди шамшод-
Ким, ул чамани вафо баҳори,
Доғи ғами ишқ лолазори.
Яъни равиши вафода маҳкам,
Лайли садафи жавоҳири ғам.
Кирмишди ҳисора ганж монанд,
Урмишди оёға панддан банд.
На бир фараҳи, на бир нишоти,
На кимса ила бир ихтилоти.
Безор отодану онодан,
Бегона жамиъи ошинодан.
Ёнида ўлурди хўблар жамъ,
Парвона сифат ҳаволийи шамъ.
Шод ўлмоға хотири ҳазини,
Айланмага табъи нозанини.
Минг турфача-турфача фасона,
Ширин сўз ила чекиб баёна,
Айларлар эди замон-замон ёд,
Тақриб ила лаҳза-лаҳза бунёд.
Ул тарк қилиб нишоту роҳат,
Бир узвини айлаюб жароҳат.
Айларди баҳона ила нола,
Душмазди улар душан хаёла.
Қизлар қоша верса вўсмадан ранг,
Жон кўзгусина солурди ул занг.
Қизлар юза қўйса нилдан хол,
Ул нила чекарди рахт филҳол.
Қизларда хаёли нақши дебо,
Ул нақши хаёл ила шакибо.
Қизларинг али ҳинода гулгун,
Онинг али ашки ила пурхун.
На игнада, на ипакда майли,
Мужгона тўкарди ашк сайли.
Қизлар қилуб орзуйи зевар,
Гар риштая чексаларди гавҳар,
Ул дахи чекарди айлаюб рашк,
Тори баданина гавҳари ашк.
Мажнундан эди жунуни афзун,
«Лайли» деяна деярди «Мажнун».
Тунларки, гедиб ёниндан ул жамъ,
Бир гўшада ул қолурдию шамъ.
Шамъа ғами дил баён эдарди,
Сўзи жигарин аён эдарди.

БУ ЛАЙЛИНИНГ ЧИРОҒЛА МОЖАРОСИДУР
ВА
ОНДАН ЧОРЛИ ДАРДИ ДИЛ ТАМАННОСИДУР

— «К-эй дийдаси боғли, бағри доғли,
Боши қароли, оёғи боғли!
Гал, ўлали ҳамнафас ману сан
Рози дили зоринг айла равшан!
На дард сани низор эдубдур,
Олуфтаву зарду зор эдубдур.
Бошдан оёға надур бу ёнмоқ
Дуди дила дам-бадам бўёнмоқ?
На жинсдур аслинг эй балокаш-
Ким, оби ҳаётинг ўлди оташ?
Шарҳи дили гарму чашми тар вер!
Сарриштаи роздан хабар вер!
Ҳар лаҳза душарсан изтироба,
Ҳам оташа ғарқсан ҳам оба.
На сеҳр қилурсан, эй саҳар хез-
Ким, оташинг обдан ўлур тез?
Ман сўхтадан ҳам ўлма ғофил,
Манда дахи вор бир ғами дил.
Ман ҳам санга бенгзарам вафода,
Балки неча мартаба зиёда.
Сан кеча ҳамин ёнарсан, эй зор!
Ман кечаю кундузам гирифтор.
Санда асари ҳаво зиёндур,
Нисбат манга роҳати равондур.
Хушдур санга сирринги тўкиб ёш,
Мажлислар ичинда айламак фош.
Кўнглинг чу дагил вафода қоим,
Кўнглингдагидур дилингда доим.
Ман собити арсаи балоям,
Най киби хазонаи ҳавоям.
Ўлмам ўлур-ўлмаз ила дамсоз,
Бошим кесилурса сўйламам роз.
Дердим санга сўйлаям ғами дил,
Санда дахи тоб йўх, на ҳосил.
Дўймаз жигарим бу шарҳи роза,
Оҳим гатирар сани гудоза.
Бир ёра бу дарди айладим фош,

Ўлмади манга бу йўлда йўлдош.
Сабр айламади бу дарду доға,
Қотлонмади, душди доша-доға.
Ёнингда санинг ҳам урмайим дам,
То қочмаясан йироға сан ҳам».
Шамъинг чу гўрарди йўх забони,
Дам урмоға йўх ёнинда жони.
Парвоная шарҳ эдарди розин,
Арз айлар эди ўлон ниёзин.

БУ ЛАЙЛИНИНГ ПАРВОНАЯ КАШФИ РОЗИДУР ВА ОНИНГЛА ФИЛЖУМЛА ИЗҲОРИ НИЁЗИДУР

«К-эй тоири ошиёнаи ишқ,
Сарғаштаи обу донаи ишқ!
Сансан раҳи ишқ ичинда содиқ,
Ошиқсан, аммо томом ошиқ.
Бир кўрмага ёри жон верарсан,
Бир завқа ики жаҳон верарсан.

Хушдур талаби вафода ҳолинг,
Гўёки фанодадур висолинг.
Ҳар нечаки, шўҳраи жаҳонсан,
Ишқ ичра саромади замонсан.
Мушкулки маним киби ўлуб зор,
Манча ўла санда шавқи дийдор.

Сан сайрда сан ҳамиша сармаст,
Ман доми балода дарда побаст.
Тунлар санга дўст, ҳамнишиндур,
Ҳижрон манга муттасил қариндур.
Бир шўълая сан нисор эдуб жон,
Душвор ғаминг қилурсан осон.

Ман жон ила истарам чекам ғам,
Минг жон диларам ғам ичра ҳар дам.
Манча санга йўх ғами ниҳони;
Ғар вор десам қани нишони?
Қони нами чашми ашкрезинг,
Қони дами сарду гармхезинг.
Қони ситаму балоя дурмоқ?
Ишқа дурушиб, жафоя дурмоқ!»

Парвонада ҳам гўрарди нуқсон,
Бўлмасди онингла дарда дармон.
Ночор қилуб таҳаммулу сабр,
Ул касра тиларди ғайбдан жабр,
Ёри кечаларки, чашмаи хоб,
Кўзлар чаманин қилурди сероб.
Зулмота душарди нури бийниш,

Ором бўлурди офариниш.
Уйқуя гедарди ёру ағёр,
Дард аҳли ҳамин қолурди бедор.
Саҳроя чиқарди эвдан ул моҳ,
Коминча қилурди нолаву оҳ.
Фарёдин эдуб баландпоя,
Рози дилини очарди оя.

БУ ЛАЙЛИНИНГ ОЙ ИЛА МУНОЗАРА ҚИЛДУҒИДУР ВА ХУРШИД КИБИ ШАВҚ ЎДИНА ЁҚИЛДУҒИДУР

«К-эй гоҳ қадим киби хамида!
Гоҳи пур ўлон мисоли дийда!
Гаҳ зоҳир ўлон манга ғамимтак!
Гаҳ ғоиб анису ҳамдамимтак!
Шоҳиддур анга бу инқилобинг-
Ким, ошиқисен бир офтобинг!
Ҳижрони ила низор ўлубсан,
Саргаштаи рўзигор ўлубсан!
Эй меҳнати ишқдан хабардор,
Кўр, тангри учун на меҳнатим вор!
Қил шуълаи оҳима назора,
Гар вор эса раҳминг, айла чора!
Сайр айла фазойи ҳар диёри,
Кез жумлаи дашту кўҳсори!
Кўр, қандадур ул маним паноҳим,
Шоҳим, моҳим, умидгоҳим!
Ҳоли дилим онга арз айла,
Биллоҳ, неча кўрдинг эса сўйла!»
То вақти саҳар бу эди ҳоли,
Ташвишдан ўлмаз эди холи.
Мурғи саҳари чеканда овоз,
Айларди бир ўзга навҳа оғоз.
«К-эй вой, туганди мояи умр,
Хуршида эришди сояи умр!
Дамдир дари фурсат ўла масдуд,
Мушкул курина баёни мақсуд.
Дамдир у ёна юхудан ағёр,
Шаҳри ғами дардим ўла душвор.
Ман ахтари буржи иштиёқам,
Ман шамъи сарочаи фироқам.
Кундуз ҳабсим, кеча нажотим,
Кундуз мавтим, кеча ҳаётим.
Ўлмиш тунима куним мутобиқ,
Кун кўрмаз эмиш балолу ошиқ».

БУ ЛАЙЛИНИНГ САБОЯ ПАЁМИ АҲВОЛИДУР ВА УМИД ИЛА ДАФЪИ МАЛОЛИДУР

Айларди сабоя дардин изҳор:
— «К-эй боди сабо, дур энди зинҳор!
Эл ғофил экан бу можародан,
Султона сано етур гадодан.
Кўр, мунису ғамгусори кимдур,
Бизданки, ўсонди ёри кимдур?
Кўнгли киминг иладур тасалли
Ёдина галурми ҳеч Лайли?
Арз айлаки: «Эй гўзал шаҳиншоҳ!
Ҳақдур санга бандадан бу икроҳ...
Аввалки, бу дилфигори, кўрдинг,
Бир тозаву тар баҳори кўрдинг,
Ҳолоки асири доми дардам,
Монанди хазон заифу зардам.
Майл айламисан мани низора,
Дўндиса иродатинг на чора?
Ман барги хазонам, ўлмишам хор,
Сан тоза баҳорсан талабгор.
Ҳар нечаки, хору хокисорам,
Ҳам шафқатинга умидворам.
Тарк этма авотифи амийми,
Ёд айла маваддати қадими!»
Шаб то саҳар ул бути суманбар,
Бедор қолиб мисоли ахтар,
Айларди бу сўзиш ила шеван,
Ул дамки, ўлурди рўз равшан.
Нағма киби пардадор ўлурди,
Бир парда ичинда зор ўлурди.
Доим кечурарди ул жигарсўз,
Авқоти бу расм ила шабу рўз.
Пайваста чекарди ул гуландом,
Андишаи субҳу меҳнати шом.

БУ ЛАЙЛИНИНГ БАҲОР АЙЁМИ САЙРИ ГУЛЗОРИ ЭТДИГИДУР ВА ГУЛЗОРДА МУРОДИНА ЕТДИГИДУР

Бир кунки, баҳори оламорой,
Завқ аҳлина ўлди роҳатафзой;
Ойинаи даврдан кетиб занг,
Давр этди замини осмон ранг.
Файзи шаби кимиё асардан,
Таъсири шамомаи саҳардан,
Очилди хами бинафшадан тоб,
Шабнам гула сочди лўълўъи ноб.
Гулзора ҳаво абир тўкди,
Саҳроя ғубори мушк чўкди;
Ёғдирди саҳоб жола тошин,
Ул тош ила ёрди ғунча бошин;
Захмина уруб шукуфа марҳам
Помбуқ янгилар анга дамодам.
Сабза гула верди мушк божин,
Гул сабзая мулкининг хирожин.
Хуш ранг ила йиғдилар тажаммул,
Ферузаву лаълу сабзаву гул.
Дарк айлади ғунча рамзу иймо,
Гул одина очди минг муаммо.
Мазмуни рубоийи аносир,
Файз ўлдуғи халқа ўлди зоҳир.
Савсан вароқи учуб ҳавоя,
Ҳар сабзаяким, соларди соя.
Ул сабзая ўғройиб охон жў;
Фўлода агар верайди бир сув.
Фўлод даминда жон бўлурди,
Шамширсифат забон бўлурди.
Оройиши сабзадан замона
Бензатди замини осимона.
Хуршид, чироғи чашми олам,
Кўкдан ера душдугинда ҳар дам.
Таҳқиқ эдубон чиқиб гумондан,
Билмазди замини осмондан.
Гулзорлар ўлди ишратобод,
Ҳар ерда ўлинди базм бунёд.
Ҳар гўшада ҳар ким олди бир ком,

Ҳар буқъада ҳар ким ичди бир жом.
Лайлининг оноси кўрди мутлақ,
Йўх Лайлийи нотавонда равнақ,
Майли гулу сарву сабза қилмаз,
Минг ғунча очилди ул очилмаз.
Сарф этди шукуфатак дирамлар,
Жамъ айлади нозанин санамлар,
Саҳроя чиҳарди ул нигори,
Қилди гула арз навбаҳори,
То ғуссаву ғамдан ўла озод,
Бир дам кула, ўйная, ўла шод.
Ул бир неча бикр покдомон,
Ҳамроҳ ўлуб, ўлдилар хиромон.
Юздан гўтуриб адаб ниқобин,
Рафъ айладилар ҳаё ҳижобин.
Ҳар ким на билурса лаъб ё лаҳв,
Изҳора гатирди этмаюб саҳв.
Гоҳ айлаюбон сурудлар соз,
Булбуллара ўлдилар ҳамовоз.
Гоҳ гўстариб ўйнамоқда ҳолат,
Шамшода етурдилар ҳижолат.
Локин ҳавас айламазди Лайли,
Ўлмазди бу лаҳву лўъба майли.
Ортирмиш эди баҳор дардин,
Гул завқи рухи нигор дардин.
Истарди фароғат ила бир дам,
Танҳо тута бир бужоқда мотам.
Айрилмаюб ул париліқолар,
Ортурди балосина балолар.
Чун айлади касрат они дилтанг,
Найранг ила верди онлара ранг:
«К-эй сарвлар, айламанг иқомат,
То эвда чекилмая надомат!
Дурунг қилолим тараф-тараф гашт,
Сайр айлаялим ҳаволийи дашт.
Сончуб бела нозанин этаклар,
Жамъ айлаялим гўзал чечаклар!
Чўх дермага ҳар ким ўлса қодир,
Улдур бу санамлар ичра нодир».
Бир ёния гетди ҳар париваш,
Доғилди шарар, туташди оташ.
Танҳо қолиб этди нолаву зор,
Қилди кўзин абрваш гуҳарбор.

БУ ЛАЙЛИНИНГ АБР ИЛА ИЗҲОРИ НИЁЗИДУР ВА ИШҚ БОБИНДА КАШФИ РОЗИДУР

Абр ила такаллум этди оғоз:
— «К-эй оҳим ила ҳамиша ҳамроз!
Кўз ёшинг ила кўка етарсан,
Сонма мани зордан батарсан!
Арз айлама раъду барқу борон,
Баҳс этма манимла рўзи ҳижрон!
Фарёд қилуб дами саҳаргоҳ,
Афлока чеканда шўълаи оҳ.
Селоби сиришк эданда жори,
Гал, кўр мани зори беқарори!
Эй абр, ҳар ўксуланда суйинг
Дарёлара тўкма оби рўйинг!
Ол суйи бу чашми хунфишондан,
Дарёлара ҳам бағишла ондан!
Эй абр, манга дами вафо қил,
Душди санга ҳожатим раво қил!
Вор ул юзи гул нигора мандан;
Зор оғла ва сўйла ёра мандан:
К-эй турфа нигори нозаниним!
Вой оризуйи дили ҳазиним!
Гал, кўрки, ғамингда неча зорам,
Сансиз неча зору беқарорам.
Гал, кўрки надур ғамингда ҳолим,
Ранги рухи зарду ашки олим!
Жон бори бадан гўтурмаз ўлди,
Кўз ранги вужуди кўрмаз ўлди.
Жоним жони, кўзиминг чироғи,
Раҳм айлаки, галди раҳм чоғи!
Ман билмаз эдим бало эмиш ишқ,
Бир дардли можаро эмиш ишқ.
Дердингки: бало йўлинда фардам,
Ишқ ичра санга шерики дардам.
Солдинг мани хастаи бу ҳола,
Дарда мани айладинг ҳавола.
Ҳар дардки вор, Лайли олди,
Маълум дурур санга на қолди?
Эй мард манам дея урон лоф,

Инсофмидур бу? Қони инсоф?
Тутким хасу хори раҳгузорам,
Тупроқ киби йўлингда хорам.
Хуршиди жамолинг, эй маҳи нав,
Тупроға нўла буроқса партав?
Борони висолинг, эй дури ноб,
Қилса хасу хори нўла сероб?
Ўлма майи ғафлат ила мадхуш,
Ҳамсуҳбатинг айлама фаромуш!
Эй ёри мувофиқу вафодор!
Эй ман кибию манга сазовор.
Гал ёнима, кесма ошнолик,
Яхшими ўлур бу бевафолиқ?
Дерлар сани ошиқ, эй некурў
Ошиқлара бўйлами ўлур хў?
Ҳар ким керак ўз ишинда комил,
Ошиқ на равоки, ўла коҳил?
Ошиқ керак ўлмаюб қарори,
Тавф эда мудом кўйи ёри.
Душмаз буёна санинг гузоринг,
Вор ўла магар бир ўзга ёринг?
Ёринг ман эсам? Манга назар қил,
Гоҳи бу янгоя бир гузар қил!
Гар санда ўлон фароғати дил,
Бир дам манга ўлса эди ҳосил,
Гийсуйи мусалсалу гиреҳгир,
Бўйнимда гар ўлмасайди занжир,
Вар боғламайиди банди халхол,
Қайд ила оёғими маҳу сол.
Айб ила чекилмасайди одим,
Биллоҳ, бу эди ҳамин муродим-
Ким, соя мисоли сандан, эй нур,
Ўлдуқча вужудим ўлмаям дур!
Аммо на эдим? Асири қайдам,
Бир бўйни, оёғи боғли сайдам.
Билдирмага меҳнату малолим,
Бу шеър етар баёни ҳолим:

Бу ғазал Лайлийи дилпазирингдур

Ишқ домина гирифтор ўлали зор ўлубам,
На балодурки онга бўйла гирифтор ўлубам?

Дил демакдан кесилуб, тан ҳаракатдан, ваҳким,
Гунжи ғамхонаи бир сурати девор ўлубам.

Қудратим йўхки, қилам кимсая шарҳи ғами дил,
Уйлаким, оризаи ҳажр ила бемор ўлубам.

Ҳазарим таънадан ул ғоята етмишдурким,
Ёра ағёр ўлуб, ағёрим ила ёр ўлубам.

Демазам дахи: «Санга ошиқам» эй гул! зеро
Санга ошиқлиғим изҳор эдали хор ўлубам.

Ақлу сабру дилу дин гетди биҳамдиллоҳким,
Сафари соҳили дарёя сабукбор ўлубам.

Йўх, Фузулий, хабарим мутлақ ўзимдан бас ким,
Волеҳи нақши хаёли рухи дилдор ўлубам.

БУ ЛАЙЛИНИНГ КУНЖИ ҒАМДА ГИРЁНЛИҒИДУР ВА МАЖНУННИНГ ВОДИЙИ ИШҚДА САРГАРДОНЛИҒИДУР

Зор оғлар экан бу расма ул моҳ,
Бир турфа садо эшитди ногоҳ.
Бир кимса ўхурди шеъри Мажнун
Бу нукта иборатинда мазмун.
«К-эй нашъайи ишқдан уран дам!
Мажнуни соғинма Лайлидан кам!
Мажнун ила Лайлини баробар
Гар кимса деярса қилма бовар!
Лайлида агарчи дард чўхдур,
Мажнуни ҳазинча дарди йўхдур.
Лайли али игнадандур афгор.
Мажнуна қиличлар айламаз кор.
Лайли истарки, ўксила ғам,
Мажнун ғамин ортирур дамодам.
Лайлини эдар ҳарир дилгир,
Мажнуна верар нишот занжир.
Мажнундур ўлан ғама гирифтор,
Лайли кима ўлмиш ўла ғамхор?
Мажнун ҳама зору нотавонлиқ[1],
Лайли ҳама айш комронлиқ.
Лайлию тамом шеваву ноз,
Мажнун ғаму ғусса бирла дамсоз.
Лайлида ҳавойи сайри гулшан,
Мажнунда балойи дарду шеван.
Мажнуна етар шиканжаи таб,
Лайли кимадур табиб, ёраб?
Мажнундур асири доми Лайли,
Лайли кима солмиш ўла майли?»
Лайли тутуб ул тароная гўш,
Ўз нағмасин айлади фаромуш.
Таҳқиқ ила билди бу ҳисоби-
Ким, йўх шараринда шўъла тоби.
Албатта, балову дарди гардун
Мажнуна верубдур ондан афзун.

[1] Шу сатрдан бошлаб 6 сатр Боку нашрларида йўқ.

БУ ЛАЙЛИНИНГ ИБНИ САЛОМА ГИРИФТОР ЎЛДУҒИДУР ВА ЁРДАН МАҲРУМ ВА МУҚАЙЯДИ АҒЁР ЎЛДУҒИДУР

Меъмори сарочаи иборат
Бўйла бу эви қилур иморат:
Ким сайрдан ўлмаюб тасалли
Ўз манзилина дўнанда Лайли,
Вермишди ўзина дурли зевар,
Ҳар зевара бир натижа музмар.
То маҳв ўла кўздан оҳидан хун,
Ҳам кўнглаги ҳам дўниди гулгун.
Токим ўла дуди оҳа монанд,
Боғланмиш эди бинафша сарбанд.
Токим ўла савти нола помол,
Қўлланмиш эди садоли халхол,
То ўлмая ашк юзда маълум,
Рухсорина лўълўъ эди манзум.
Раъно боша сарпубан лачаклар,
Нозик бела сончубон этаклар.
Парвонасиз айламазди шамъин,
Айларди дури сиришк жамъин.
Раъно-раъно юрурди ул моҳ,
Бир шакл илаким табораколлоҳ.
Ул асрда вор эди арабда
Бир мўътабар аслда, насабда,
Манзури аозиму аоли,
Мақбули акобири аҳоли.
Идроки баланду ҳусни дилкаш,
Атвори хужаста, сийрати хуш.
Вермиш ҳақ онинг ўлан муродин,
Бахт Ибни Салом қилмиш один.
Ул турфа ҳумойи овчи иқбол,
Осуда замиру фориғулбол,
Ов қасдина айламишди парвоз,
Олтинда уқоб, алинда шаҳбоз.
Бир раҳгузарда ул нигора
Ўғрошди ва қилди бир назора.
Жону жигаринда қолмади тоб,
Маҳв ўлди, нечаким, ўдда симоб.
Тарк этди азимати шикори,
Галди эва, гетди ихтиёри.
Тарҳ этди бинойи расми пайванд,
Тадбир ила бўлди бир хирадманд-
Ким, лутф ила сўз қиланда тақрир,
Тақрири верарди тоша тағйир.
Инъом эдубан анга басе мол,
Лайли талабина қилди ирсол.
Шарт айлади ул баланд ахтар-
Ким ўлса бу коми дил муяссар.
Сарф айлая ганжу моли олам,
Жонона йўлинда балки жон ҳам.
Чун галди бу рози дил баёна
Ўлди анга рози ота-она.
Ул муштария верилди Зуҳра,
Шойиста кўрилди Моҳ Меҳра,
Чун Ибни Салома етди пайғом,
Танбиҳи нишоту муждаи ком.
Дарёйи нишоти галди мавжа,
Бош чекди ниҳоли бахти авжа.
Махзан-махзан жавоҳир очди,
Хирман — хирман нисор сочди.
Очди дари ганжи гавҳару зар,
Фақр аҳлини айлади тавонгар.
Ул сарвинг оёғи боғли ўлди,
Озода экан одоғли ўлди.

БУ НАВФАЛНИНГ МАЖНУНЛА МУҚАДДИМАИ ИХТИЛОТИДУР ВА УЛ ЖАВОҲИРИ ПОКДАН ИНБИСОТИДУР

Соқий, яна қасди жон эдар ғам,
Вер жом лаболабу дамодам!
Бекас қолубам мани сабукрой,
Сан айламасанг манга мадад вой!
Ман шифтанинг паноҳи ўлғил!
Бекаслар умидгоҳи ўлғил!
Жаҳд айлаю қилма бир иша аҳд,
Вар аҳд айласанг вафоя қил жаҳд.
Шамшири муборизи фасона.
Бу размда бўйла ботди қона-
Ким, вор эди бир хужастафаржом,
Ул асрда одилу некуном;
Тиғила мусоф мушкули ҳалл,
Маъруфи замона оди Навфал.
Ҳам ишқ йўлинда чўх югурмиш,
Ҳам чўх ситами замона кўрмиш.
Базминда мисоли дурри макнун,
Бир кун ўхунурди шеъри Мажнун,
Ғоятда беганди тарзи покин,
Мозмуни каломи сўзнокин,
Сўрди сифатин дедилар: «Эй шоҳ!
Ошуфта қилубдур они бир моҳ.
Расволиқ эдуб ўзина пеша,
Дому дад ила кезар ҳамиша.
Навфал қилиб орзуйи Мажнун,
Асҳоб ила қилди азми ҳомун.
Бир гўшада кўрди зору маҳжур,
Ҳоли насақи салоҳдан дур,
Атрофини тайру ваҳш олмиш,
Ваҳшат они бир ҳисора солмиш.
Чун доираи сибоу ҳоил
Қатъ этди супаҳ кўруб салосил,
Мажнуна етишди ул вафодор,
Осори талотуф этди изҳор:
«К-эй хаста, надур бу чекдигинг ранж,
Вайронада зоеъ этдигинг ганж?!
Ваҳши на билур санинг мақоминг?
Ҳамжинсларингдан иста коминг!
Ҳол аҳлисан, иста аҳли ҳоли,
Саҳролара душма лоуболи!
Давлат тиласанг ҳумодан иста,
Ганж истасанг аждаҳодан иста!
Ғам чекмаки, ман ўлунча ғамхор,
Ёринг санга анқариб ўлур ёр.
Гар ўлса зар ила иш саранжом,
Йўх-йўх, тўкалим зар, ололим ком.
Вар ўлса ғараз мусофа муҳтож,
Биз қон тўкалим, сан айла торож.
Онжақ ўла кўр манимла ҳамдам,
Манким санингам, санингдур ул ҳам».

БУ МАЖНУННИНГ НАВФАЛ ИЛА ДАРДИ ДИЛ АДОСИДУР ВА ШАРҲИ ТАФСИЛИ МОЖАРОСИДУР

Мажнун деди: «Эй ягонаи аҳд!
Тадбирима чўхлар этдилар жаҳд.
Чўх аҳли азоим этди тадбир,
Ўлмади пари бу дева тасхир.
Тупроқлара тўкулди чўх зар,
Ўлмади бу кимиё муяссар.
Санда билурамки, лутф чўхдур,
На суд чу манда бахт йўхдур.
Сурма, билурамки ортурур нур,
На фойда кўз агар ўлур кўр?
Иқболима йўхдур эътимодим,
Мушкул кўринур маним муродим.
Оҳ, ар қиласан бу шуъла иқдом,
Раъйингча иш ўлмая саранжом,
Ҳам дўстим ўлмая манга ёр,
Ҳам душман ўла на дўст ким вор.
Бахтим, билурам, маним ёмондур,
Суд истадигинг манга зиёндур.
Бахтим сифатинда бир ғазал вор
Доим қилурам ман они такрор:

Бу ғазал Мажнуни зорингдур

Вафо ҳар кимсаданким, истадим, ондан жафо гўрдим,
Кими ким, бевафо дунёда гўрдим, бевафо гўрдим.

Кима ким, дардими изҳор қилдим истайиб дармон,
Ўзимдан ҳам батар бир дарда они мубтало гўрдим.

Мукаддар хотиримдан қилмади бир кимса ғам дафъин,
Сафодан дам уран ҳамдамлари аҳли риё гўрдим.

Агар сув доманин тутдим, равон дўндарди юз мандан,
Ва гар кўзгудан умдим сидқ, аски муддао гўрдим.

Оёқ босдим дари уммида, саргардонлиқ алверди,
Ҳунар сарриштасин тутдим, алимда аждаҳо гўрдим.

Манга гўстарди гардун, тийра бахтим кавкабин юз гез,
Мани бадбахт анга ҳаргоҳким, бахтим, қаро гўрдим.

Фузулий, айб қилма юз чевирсам аҳли оламдан,
Наданким, ҳар кима юз тутдим, ондан юз бало гўрдим.

БУ НАВФАЛНИНГ МАЖНУНА УМИДВОРЛИҚ ВЕРДИГИДУР ВА ҲУСНИ МУСОҲИБАТЛА РИЗОСИНА КИРДИГИДУР

Навфал деди: «Эй адиби комил!
Файзи назаримдан ўлма ғофил!
Лиллоҳилҳамд ғайратим вор,
Ғайрат қадаринча қудратим вор.
Сан жаҳд айлаки, ёр ўла аҳл,
Чун ёрдир аҳл, кордир саҳл»
Мажнун ҳам умид ила ўлуб шод,
Тарк этди тарийқи табъи мўътод,
Ҳам силди ғубори фарқи гийсу,
Ҳам айлади қатъ нохуну мў.
Ҳам жисмина верди зебу жома,
Ҳам бошина зевари амома.
Базми тараби мақом тутди,
Майли тараб этди жом тутди.
Навфал ҳам ўлуб мулозими аҳд,
Имдодина қилди жон ила жаҳд.
Олди ала мушкбор хома,
Лайли ҳашамина ёзди нома:
«К-эй тоифаи баландпоя!
Бегоналик этманг ошноя
Эдуб мани илтифота мамнун,
Лайлини эдинг рафиқи Мажнун!
Ул лола эса, бу настарандир,
Шамшод эса ул, бу норвандир.
Ул бунга, бу онгадур сазовор
Эй аҳли ғараз, надур бу озор?!
Ком ўлса низоъсиз Муяссар,
Ҳо, ганжи дуру хазонаи зар!
Вар ўлса бу хайр ишда таъхир,
Ҳо таъни синону зарби шамшир!»
Ул қавма чу равшан ўлди аҳвол,
Ўлди бу жавоб алардан ирсол-
Ким: «Бизда жунун иложи йўхдур!
Девоналар эхтиёжи йўхдур.
Ганжу дура айлама тафохур,
Басдур биза ганжимиздаги дур!
Лоф ила қиличдан урмоғил дам,
Ким, вор қиличимиз бизим ҳам!»

БУ НАВФАЛНИНГ ЛАЙЛИ ҲАШАМИЛА РАЗМ ЭТДУГИДУР ВА РАЗМДА ҒОЛИБ ЎЛМОЮБ СУЛҲА АЗМ ЭТДУГИДУР

Навфалки, эшитди бу жавоби,
Тарк айлади шоҳиду шароби.
Жамъ этди сипоҳи бениҳоят,
Чолдирди нафиру чекди раъят.
Ул қавм ҳам ўлдилар хабардор,
Жамъ айладилар сипоҳи хунхор.
Рафъ ўлди ики тарафдан озарм,
Ҳангомаи размни этдилар гарм.
Бир субҳки қилди хусрави Рум,
Шом аҳлина Ҳинд фатҳини шум;
Сайёрадан олди меҳр майдон,
Чолди қиличин, гўтурди қалқон.
Кун ханжари ўлди ошкора,
Гардун зиреҳини этди пора.
Шатранж сифат ул ики лашкар
Бир-бирина дурдилар баробар.
Гаҳ найза қилурди жонситонлик,
Гаҳ новак эдарди хунфишонлиқ.
Ул бенгзар эди қади нигора,
Бу ғамзаи дилфирибы ёра.
Айларди забони таъни шамшир,
Аҳволи адам вужуди тақрир.
Аҳволина халқинг оғлаюб зор,
Чашми зиреҳ ўлмиш эди хунбор.
Гурз ила ўлурди хурд ҳар сў,
Жавшанлара устухони паҳлу.
Разм ўлди бало ёғишли бир миғ,
Раъду барқи тўфанг ила тиғ.
Гўстарди гузор гурзу пайкон,
Қалқонда зиреҳ, зиреҳда қалқон.
Мажнун улара қилуб назора,
Чекмишди ўзини бир канора.
Дурмишди алам мисоли бебок,
Бир арсада шармсору ғамнок.
Чекмишди бу лашкар ичра раъят,
Ул лашкар учун диларди нусрат.
Бунлар ила ҳой-ҳуй эдарди,

Фатҳ онлара жустжў эдарди.
Бу лашкар анга муину ғамхор,
Ул толиби фатҳи лашкари ёр.
Гар ўз сипаҳинда кўрса мақтул,
Шукр айламая ўлурди машғул.
Вар кўрса қатили қавми дилдор,
Дард ила қилурди нолаю зор.
Сабза киби ўлса гар муяссар,
Ўз лашкарина урарди ханжар.
Бир кимса дедики:—«Эй сияҳ рўз!
Хасмини диларми кимса феруз?
Биз жон қилуриз йўлингда помол,
Сан душман учун диларсан иқбол?
Ақла бу иш айламаз далолат.
Гар оқил эсанг надур бу ҳолат?»
Мажнун деди: «Ман фидойи ёрам,
Васлина онинг умидворам.
Чун лашкари ёрдир қилан разм,
Ул разма на лойиқ айламак азм.
Чун дўст сипоҳидур эдан жанг,
Душманлига хуш дагилдур оҳанг.
Хушдурки, бўлам висола фурсат,
Ёрим тарафинда ўла нусрат;
Жоним ўла дўст дилпазири,
Ё куштаси ўла, ё асири.
Бу маъракада нишотмандам,
Ул силсилада асири бандам.
Мушкул иша ўлмишам гирифтор,
Ағёрим ёру ёрим ағёр.
Гар қатлима дўст чекса шамшир,
Йўх манда ризодан ўзга тадбир.
Хушнуд дагилмиям бу ҳола-
Ким, жони верам, етам висола».
Чун бўйла жавоб эшитди соил,
Ул фазлу камола ўлди қоил.
Галдикча ўлуб зиёда ошуб,
Оз қолдики, Навфал ўла мағлуб.
Алқисса муяссар ўлмаюб ком,
Ул кун жадал ўлди субҳ то шом.
Чун ўлди аён талиаи шаб,
Майдони сипеҳри тутди кавкаб.
Осойиша ҳосил ўлди Фурсат,
Жон олмоға верди марг муҳлат,

Ҳар саф бир арода тутди манзил
Бир-бирина қўндилар муқобил.
Ҳамдамлара розин очди Навфал-
Ким: «Мушкули ҳолими қилинг ҳал!
Ман ашжаъи аҳли рўзигорам,
Хуршиди сипеҳри корзорам.
Йўх кимсада тоби тиғи тазим,
Андишаи тоқати ситизим.
Бу размда билмазам надур ҳол-
Ким, фатҳима нусрат айлар эҳмол
Албаттаки, ҳақ ризосидур бу,
Бир аҳли ҳақинг дуосидур бу!»
Арз айладиларки: «Эй жаҳондор!
Мажнундан ўлубмусан хабардор?
Биз жон қилуриз онинг фидоси,
Аъдомизадур анинг дуоси.
Биз қасд эдариз анинг муродин,
Ул душмана боғлар эътиқодин».
Навфалки, эшитди ул каломи,
Қолмади ул амра эҳтимоли.
Билмишдики соҳиби назардур,
Албатта дуоси мўътабардур.
Билдики, муяссар ўлмаз ул ком,
Таъсир қилур дуо саранжом.
Чун васл дагилди ҳукми тақдир,
Мушкулки, асар верайди тадбир.
Ваҳм этдики, мунъакис ўла ҳол,
Разминда муборак ўлмая фол.
Кирдорини гўрмади муносиб,
Назр этдики: гар ўлурса ғолиб,
Зикр этмая дахи Лайли один,
Тарк эда бу амр учун инодин.

БУ НАВФАЛНИНГ ИККИНЧИ НАВБАТ РАЗМ ЭДУБ ҒОЛИБ ЎЛДУҒИДУР ВА ВАФОЙИ АҲДА КОЗИБ ЎЛДУҒИДУР

Чун тиғ чекиб муборизи Рум,
Шом аҳлини этди амра маҳкум,
Фатҳ ўлди сипоҳи турка мансуб,
Ўлди арабинг сипоҳи мағлуб.
Одатча яна ул икки лашкар,
Разм этмаги этдилар муқаррар;
Тиғ олди алина паҳлавонлар,
Бошлар кесилиб тўкилди қонлар,
Жон айлади тарки хонаи тан,
Ул чиқмоға очди тийр равзан.
Бошларда балони чўх кўруб ақл,
Бир ўзга мақома айлади нақл.
Пайкон зиреҳ ичра ўлди пайванд,
Гул шохларинда ғунча монанд.
Алқиса хилофи разми аввал,
Аъдоя музаффар ўлди Навфал.
Хасм этди қабул ҳукми тоат,
Бошланди тазарруъу шафоат.
Лайлининг отоси очди бошин,
Дўлдурди кўзина қонли ёшин.
Ажз ила дедики: «Эй худованд,
Шоҳан шаҳи одилу хирадманд!
Гар Лайли учундур изтиробинг,
Икроҳ ила вермазам жавобинг.
Аммо раҳу расмдур муқаррар,
Бир аврата айбдур ики ар.
Лайли бу ҳашамда номзаддур,
Акд ила муқайяди абаддур.
Чун ҳукминг эдар бу расми помол,
Бори ани ғайра верма, сан ол!
Гулбаргимизи ҳавоя верма!
Номусимизи фаноя верма!»
Навфал деди: «Эй гузида ашроф!
Йўх манда хилофи адли инсоф!
Ман маҳз муруввату вафоям,
Ганжинаи гавҳари атоям!
Бедоду ситам дагил шиорим,

Адл ичра тамомдур аёрим.
Ман хам ҳижилам бу мажародан,
Ожизлара қилдиғим жафодан.
Ҳаққо бу дагилдур эътиқодим-
Ким, ҳосил эдам ман ўз муродим.
Бир синмиша мўмиё дилардим,
Бир хаста учун шифо дилардим.
Гўрдим гўринур бу амр мушкул,
Бемор дагил иложа қобил.
Бедоддан ўлмишам пушаймон,
Афв эда магар бу саҳви субҳон.
Галмаз кўзима аёлу молинг,
Молинг санинг ўлсуну аёлинг.
Вор, энди сан эмин ўл хатардан,
Минбаъд таваҳҳум этма шардан!»
Буни деди, очди олати разм,
Ўз мамлакатина айлади азм.
Мажнун дари эътироз этиб боз,
Ул сарвара таъна этди оғоз:
«К-эй беҳуда қавлингу қароринг!
Аҳдингда бумидур эътиборинг?
На фоида сиккасиз дирамдан?
На суд натижасиз карамдан?
Соянг улудур вале на ҳосил?
Ким, файз даминда ўлди зоил».
Ҳар нечаки этдилар муроот-
Ким: «айлаялим бунга мукофот;
Ондан яқин эдалим санга ёр,
Осон ишинги, гал, этма душвор!»
Мутлақ асар этмади анга панд,
Занжири ҳаво қачон тутар банд.
Афғон чекиб этди хирқасин чок,
Саҳролара душди зору ғамнок.

БУ МАЖНУННИНГ ЗАНЖИРА ЎЗИН МУҚАЙЯД ЭТДИГИДУР ВА БАҲОНА ИЛА ЛАЙЛИ ТАРАФИНА КЕТДИГИДУР

Бир кун саҳар ул мужофири дашт,
Айларди гуруҳи ваҳшла гашт.
Бир пири ҳазин кўрунди ногоҳ
Занжирли бир асир ҳамроҳ,
Мажнунинг асир ёнди жони,
Ул пири ҳазина сўрди они.
Ким: «Бу на асирдур, баён эт?
Журмин мани мужрима аён эт!»
Сирри дилин этди пир равшан—
Ким:—«Дўстдир, дагил бу душман.
Ман хаставу бастаи аёлам,
Фақр ила экан шикастаҳолам.
Бу ҳам мани зордан батардур,
Овораю хору дарбадардур.
Бир рўзи учун ўлуб фусунсоз,
Ҳар дам қилуриз фусунлар оғоз.
То ҳосил ўла маоши атфол,
Бир шўъбададур бу кўрдигинг ҳол:
Бу қонлилиға қилибдур иқрор,
Ман айламишам буни гирифтор.
Соҳиб диятам ману бу хуни,
Кўр важҳи маош учун фусуни.
Токим кезиб айлая гадолиқ.
Бандина қила гиреҳ кушолиқ;
Ҳар на қозонур кезанда эв-эв,
Тақсим эдариз арода жўв-жўв.
Қисматда ҳам этмишиз қарори,
Ман ёрияму бу шахс ёри».
Мажнун деди: «Саҳв эдубсан, эй пир,
Девонлара керак бу занжир.
Гал, ҳожатими маним раво қил,
Банд айла мани, буни раҳо қил,
Соянгтак ўлуб санингла ҳамсайр,
Ман аҳли карамдан истайим хайр.
Ҳар на йиғиларса беш, ё кам,
Ворин санга айлаям мусаллам.
Қасдим буки, айлаям мани зор,
Эвдан эва сайр муштаривор,
Шоядки, бир эвда ўла мумкин
Ул Зуҳрая ўлмоғим муқорин».
Пир ўлди умид нафъ ила шод,
Аввалги асирин этди озод...
Занжира кириб рамида Мажнун,
Арбоби жунуна верди қонун.

БУ МАЖНУННИНГ ЗАНЖИРИ ШАРҲИ ҒАМИДУР ВА БАЁНИ СИЛСИЛАИ АЛАМИДУР

Ул силсилая ўлуб ҳамовоз,
Оғлардики: «Эй манимла ҳамроз!
Сан ганжи балоя аждаҳосан
Сарриштаи меҳнату балосан!
Шарҳи ғама вор минг даҳонинг,
Тебрандикча чиқар фиғонинг!
Бошдан оёға дилик-дилик тан,
Кўнглингдаги рози этди равшан.
Эй мунтазири наззораи ёр!
Наззораи ёра минг кўзинг вор!»
Кезмак ҳавасила хона-хона:
Ул пир ила ўлдилар равона.
Тавфиқ ўлуб онлар ила ҳамроҳ,
Лайли ҳашами гўринди ногоҳ,
Мажнун расани алинда ул пир.
Эв-эв ҳашами кезарди бир-бир.
Лайли эвина эришди навбат,
Ул хастая ғолиб ўлди ҳайрат.
Саргаштаи олам ўлди побаст,
Майхона ўнгинда душди сармаст.
Чун чекди бир ихтиёрсиз оҳ,
Лайли эв ичинда ўлди огоҳ.
Бир оҳ ила қилди хаймасин чок,
Мазлумина очди чашми намнок,
Кўрдики, кўрунмаз ўлмиш ул зор,
Ўлмиш ғам ила заифу бемор.
Қоши киби қомати букулмиш,
Ёши киби пайкари тўкулмиш.
Жисми ғам ичинда жон шабиҳи,
Дарки назари ғами бадиҳи.
Дийдор ила ул шаҳи латофат,
Меҳмонина айлади зиёфат.
Рози дили зорин этди ифшо.
Бу шеъри бадиҳи қилди иншо.

Бу ғазал Лайли дилиндандур

Ёр раҳм этди магар нолаву афғонимиза-
Ки, қадам босди букун кулбаи эҳзонимиза?

Ашк борони магар қилди асарким, ногоҳ,
Битди бир шохи гули тоза гулистонимиза?

Биза оҳ оташининг ёндиғи онда билинур-
Ки, чироғ айлади равшан шаби ҳижронимиза.

Бу висола юху аҳволи демак мумкин эди,
Агар ўлсайди юху дийдаи гирёнимиза.

Бир хаёл ўла магар кўрдигимиз йўхса нигор,
Мутлақо хотира галмазки, гала ёнимиза,

Ёр меҳмонимиз ўлди, галинг, эй жону кўнгил,
Қилалим сарф намиз[1] вор эса меҳмонимиза.

Дилбаринг жона эмиш қасди, Фузулий, галким,
Жон вериб дилбара, миннат қўёлим жонимиза.

[1] Нимамиз.

БУ МАЖНУННИНГ ЛАЙЛИЯ МУҚОБИЛ ЎЛУБ АҲВОЛИН БИЛДИРДИГИДУР ВА ФУРСАТЛА РОЗИ ПИНҲОНИН АЁН ЭТДИГИДУР

Мажнунки, анга назора қилди,
Рози дилин ошкора қилди;
Чекди фалака фиғону оҳи,
Султонининг ўлди додихоҳи:
—«К-эй қадри баланд подшоҳим!
Билдир мангаким, надур гуноҳим?
Фармона мухолифатми қилдим?
Аъдоя мувофиқатми қилдим?
Бадхоҳларингмидур бу тадбир?
Ғаммозларингмидур бу тазвир?
Ман мўътақидам бу оситона,
Ёраб, нўла раддима баҳона?
Кимдандур ўла бу макру ҳийла?
Ким ўлди ўла бунга васила?
То хоки дарингдан ўлмишам дур,
Ошифтаву хастаҳолу ранжур.
Гоҳи чекарам шиканжаи ғам,
Гоҳи ўлурам балоя ҳамдам.
Танҳо кечар ўлди рўзигорим,
Саҳрода на мунису на ёрим.
Сан худ гўзалим ғамим емазсан,
«Ул шифта қандадур»—демазсан.
Мандан бу тағофилинг ажабдур,
Гўёки, нишонаи ғазабдур.
Ман бўйла нечун забуну хорам,
Ҳо галдим, агар гуноҳкорам,
Чўкдим ера гарданимда занжир,
Бисмиллоҳ, агар ўлурса таъзир.
Фармон сандан, қабул мандан,
Ўлма, гўзалим, малул мандан!
Зулфу мужа ханжару расан бас,
Ҳукмингни юрит, ҳам осу ҳам кас!
Гал орада бир ғубор қўйма.
Ўлдур мани шармсор қўйма!
Таъзирима айласанг тааллул,
Лозим мани ўлдирар тағофул.
Эй лолаузору анбарин мўй!
Ганжина жамолу мор гийсуй.
То зулфинга ўлмишам гирифтор,
Занжири жунуна рағбатим вор.
Ғам силсиласина пойбандам,
Девоналар ичра сарбаландам.
Савдода дунуб зиёна судим,
Пайваста бу шеърдур сурудим.

Бу ғазал Мажнун дилиндандур

Куфри зулфинг солали рахналар имонимиза,
Кофир оғлар бизим аҳволи паришонимиза.

Сани кўрмак мутааззир кўринур бўйлаки, ашк
Санга боҳдиқда дўлар дийдаи гирёнимиза.

Жавр чўх айламаким, ўлмая ногоҳ тугана,
Оз эдуб жабру жафолар қилубон жонимиза.

Ўксик ўлмаз ғамимиз, бунчаки, биздан ғам олиб,
Ҳар галан ғамли гедар, шод галиб ёнимиза.

Вор ҳар ҳалқаи занжиримизинг бир оғзи
Муттасил вермага ифшо ғами пинҳонимиза.

Ғами айём, Фузулий, биза бедод этди,
Галмишиз ажз ила дод этмага султонимиза.

Тамомийи сухан

Бир лаҳза қилуб бу расма фарёд,
Султонина зулми ишқдан дод.
Занжирини этди пора-пора,
Тутди яна халқдан канора.
Андоми шикаста чашми ғамнок,
Расвою харобу масту бебок,
Ординча қўшун-қўшун ушоқлар
Аҳволина ким кулар, ким оғлар.

БУ МАЖНУННИНГ КЎРЛИҚ БАҲОНАСИЛА ДИЛДОР ЖАМОЛИН КЎРДИГИДУР ВА ДИЙДАИ УМИДИН ТЎТИЁЙИ МАҚСУДА ЕТУРДИГИДУР

Бир гун дахи ул баҳона пардоз,
Бир ўзга баҳона қилди оғоз:
Боғлади ики кўзинки, кўрам,
Аҳволи жаҳона бешуурам,
Арз айлади заъфу бенаволиқ,
Эв-эв кезиб айлади гадолиқ.
Тақрибла азми ёр қилди,
Лайли эвина гузор қилди.
Ул дўста зоҳир айлайиб роз,
«Ё дўст» деюб етурди овоз.
Лайлики, эшитди ул садойи,
Билди эшигиндаги гадойи.
Эвдан чихиб этди арзи дийдор,
Қилди садақа закоти рухсор.
Пинҳон боқибон ул офтоба
Мажнун яна галди бу хитоба:
«К-эй холи сиёҳи, кўз саводи!
Жон орзуси, кўнгил муроди!
Гар боғлу эса кўзим, раводур,
Сарчашмаи лужжаи балодур.
Банд айламасам ўнгин дамодам,
Селоба гедар тамом олам.
Кўзким, сани айлаюб назора,
Расво қилур аҳли рўзигора.
Таҳқиқ эдубамки душманингдур,
Ман қийдим анга ризо санингдур.
Даргоҳинга боғладим, гатурдим,
Бош узра оёғингга етурдим.
Эй ғамзаву лаъли шаҳду шамшир!
Хоҳ афв айла они, хоҳ таъзир,
Даргоҳинга галдигимда, эй ҳур,
Сармоя эди кўзимдаги нур.
Ўгратди манга ғаминг тижорат,
Юз шукрким қилмадим ҳасорат,
Кўз нурини хоки поя вердим,
Ўз жинсими чўх баҳоя вердим.

Шоҳим, назар эт мани гадоя,
Бегоналиқ этма ошноя!
Жон боғина ғам ниҳоли тикдинг,
Тан мулкина дард тухми экдинг!
Ул тухми ниҳола нафъ ҳосил,
Ўлди нами ашку сўзиши дил.
Гал мулкинга, боғинга гузар қил,
Маҳсулу манофеа назар қил!»
Буни деюб ул ғарибу ҳайрон,
Тутди раҳи бодия камокон.

БУ ИБНИ САЛОМНИНГ ЛАЙЛИ ВАСЛИНА РОҒИБ ЎЛДИҒИДУР ВА БУ ДАЪВОДА СУБҲИ УМИДИ КОЗИБ ЎЛДИҒИДУР

Соқий, биза роҳати равон вер!
Жонсизлара ҳиммат айла, жон вер!
Қил маст бизи майи муғондан!
Аввал хушу хуррам айла ондан!
Сўрким, нечадир саботи олам,
Анжоми фараҳ ниҳояти ғам.
Дунё иши эътиборсиздир,
Чархинг равиши қарорсиздир.
Чўх кимсана ганж учун чекар ранж,
Ғайрина анинг насиб ўлур ганж.
Кўр оники, ҳар ниҳоли саркаш,
Сувдандуру сарф айлар оташ.
Тақдирадур асл амри мансуб.
Хушдур буки, толиб ўла матлуб.
Чун Ибни Салом билди ҳоли,
Майдони муроди кўрди холи.
Жамъ этди акобирин диёрин,
Аъёнини аҳли рузигорин.
Гўндарди никоҳ учун баси мол,
Шарт этдигин этди жумла ирсол.
Минг заррин наъл асби-този
Мисрию Ироқию Ҳижози,
Минг жорияву ғуломи зебо,
Пироялари ҳарир у дебо.
Минг ноқа наботу қанд юкли,
Насрин дерили, бинафша тукли.
Минг табла абиру анбару мушк,
Юз юк гуҳари тару зари хушк.
Асбоби никоҳ ўлуб равона.
Кобини кесилди нақди жона.
Лайли бу жафодин ўлди огоҳ-
Ким, бўлди баҳорина хазон роҳ.
Уммиди кўзина тўлди тупроқ,
Мақсуди ниҳоли тўкди япроқ.
Акси ғараз ўлди сурати ҳол.
Идбора мубаддал ўлди иқбол.
Гул истар экан сотошди хора,

Нур истар экан туташди нора.
Афғон ила мотам этди сури,
Мотамкада маҳфили сурури.
Машшота диларди зулфу холин
Ортурмаға зеб ила жамолин.
Ул оҳу сиришк ила дамодам,
Холи гум эдарди зулфи барҳам.
Эгмазди ҳилоли вўсмая бош,
Кўздан кетирарди сурмасин ёш.
Гийсуси чекарди шонадан сар,
Бир бор эди гарданинда гавҳар.
Кўзгуя кадар верарди оҳи,
Зулмоти хат истамазди моҳи.
Побўсина бўлмаюб ҳино даст
Этмишди ани ғам ила по баст.
Иклила рухи урарди оташ
Бўйи хуш анга галурди нохуш.
Таъна тиканиндан этмаюб бок,
Гул киби қилурди кийдигин чок.
Ҳар лаҳза қилурди оҳу фарёд,
Дердики: «Алингдан, эй фалак, дод!
Сандан бумиди маним муродим,
Давронинга боғли эътиқодим?
Васлини таваққуъ этдигим ёр,
Биллоҳ, бу дагил, ёнгилма, зинҳор!
Ул нақши саҳифаи вафодур,
Бу—тарзи жаридаи фанодур.
Ул—ғарқаи баҳри завқи жондур,
Бу — маҳви танаъуми жаҳондур,
Ул — хайр йўлина роҳбардур,
Бу — бошладиғи тарийқи шардур.
Жононаси учун ул дилар жон,
Ўз жони учун дилар бу жонон.
Ман онингам, ул маним азалдан
Сохла бу алоқани халалдан.
Эй чарх! Бу ақд ўланда маҳкам,
Балки йўх эдинг арода сан ҳам.
Гал, тарки тағаллубу ситам қил!
Тангрини арода кўр, карам қил!
Верма қавия заиф молин!
Душманлара дўстлар халолин!
Мажнуними сонма кимсадан кам,
Бир марди раҳи балодур ул ҳам.

Эй Ибни Саломи бесаранжом!
Билсанг санга макр эдубдир айём;
Мажнуна қўюбдур од—Лайли,
Айлар сани од ила тасалли.
Сан коми дил иста, ман балоям,
Сан ганж тила, ман аждаҳоям.
Аммо демазам ишинг хатодур,
Нисбат манга ғояти атодур.
Қуртор мани отодан-онодан,
Бир ғам як ўлур икки балодан!»
Дард ила қилурди нолаву оҳ,
Асбоби тажаллуминдан икроҳ.
Даврондан эдуб фиғону фарёд,
Бу шеъри ўхурди ул паризод.

Бу ғазал Лайли дилиндандур

Хилофи раъйим ила, эй фалак, мадор этдинг!
Мани гул истар экан мубталойи хор этдинг!

Мурури умрда бир дўнмадинг муродимла.
Дўна-дўна манга зулм этмаги шиор этдинг!

Иҳонатимда надур билмазам муродингким,
Азизи олам экан хору хокисор этдинг!

Умидвор эдим аввалки, бир нишот кўрум,
Бинойи меҳнатими энди устивор этдинг!

Жафо алила қилиб чок пардаи сабрим,
Ниҳон ўлан ғамими халқа ошикор этдинг!

Вафода вермая жон вермадинг манга муҳлат,
Мани бу аҳд вафосиндан шармсор этдинг!

Бир ўзгани манга ёр айламакда сан гўё
Манимла ёр ўлани ўзга ила ёр этдинг!

Магар билинди, Фузулий, санга фалак ҳоли,
Ки, ворини бу жаҳоннинг йўх эътибор этдинг!

Тамомийи сухан

Ул навъ гўранлар изтиробин,
Тазйину жилодан ижтинобин.
Айларлар эди гумонки ул зор,
Бир ўзга балоядур гирифтор.
Қилмишдур ул офтоби музтар,
Ҳажри падару фироқи модар.
Дерларди:—«Ҳақингдур, эй суманбў,
Тутмишдинг отанг-онанг ила ҳў.
Ҳолоки, булардан айрилурсан,
Ғурбат ситам ўлдуғин билурсан.
Афғонинга ҳеч манъ йўхдур,
Сан киби ёнон фироқа чўхдур.
Аммо бу эмиш чу халқа одат,
Сан ҳам жазаъ айлама зиёдат.
Қиз доим ота эвинда қолмаз,
Пайваста оноя меҳр солмаз.
Лозим майи ғафлат айлаюб нўш,
Айларсан отанг-онанг фаромуш».
Лайли бу сўза қилурди иқрор,
«Демазди бир ўзга меҳнатим вор.
Гўрмазди уни ўзина лойиқ-
Ким, таъна эда анга халойиқ.
Қиз ҳар неча ўлса ёра толиб,
Албатта, керак ҳаёси ғолиб.
Бир аҳли ҳаё, минг аҳли ибром,
Исён ила ўлмаз иш саранжом.
Эл таънаси ила хоҳу ноҳоҳ,
Таклифа душуб безанди ул моҳ.
Ул зийнату зеба, зебу зийнат,
Бир шакл ила верди зеби сурат-
Ким, они кўранда дерди гардун:
Инсоф... камоли сабри Мажнун!
Пироясиз ул маҳ эди офат,
Пироядан ортуруб латофат,
Бир ҳадда эришди офтоби-
Ким, ўлди ниқоб ҳусни тоби.
Чун тутди аруси хилвати шом,
Тамкин ила хилватинда ором.
Зулмат зиёя ўлди ғолиб,
Ёндирди машоилин кавокиб.
Анжум гуҳари ўлуб шабафрўз,

Қилди шаби тори ғайрати рўз.
Гулчеҳра санамлар ўлдилар жамъ,
Ҳар бир санаминг алинда бир шамъ;
Расми тараб этдилар мураттаб,
Беш юз буту гулруху шакар лаб.
Юз ғунча даҳанли моҳи пора.
Гул суйи сепарди раҳгузора.
Юз гулрух алинда мажмари уд
Айларди ҳавойи анбар олуд.
Юз моҳлиқо ўлуб ғиносоз,
Қўшмишди садойи соза овоз.
Юз наргиси маст кездириб жом,
Аҳбоба верарди жоми гулфом.
Юз гул боши узра юз табақ зар,
Ўлмишди нисор учун муқаррар.
Бир тахти равон ичинда Лайли,
На шавката, на шукуҳа майли.
Ҳар лаҳза фиғону оҳ эдарди,
Саргаштаву музтариб гедарди.
Андишаи завқу айшдан пок,
Селобда сон гедарди хошок.
Чун етди харамсароя ул моҳ,
Доғилди ўлон рафиқу ҳамроҳ.
Гул хилвати ўлди саҳни гулзор,
Дур ўлди бисотдан хасу хор.
Бахт Ибни Саломи этди огоҳ-
Ким, ўлди санга мусаллам ул моҳ!
Ул толиби гавҳари ягона,
Гавҳар ҳавасила кирди кона.
На кўрди, ниқоб ичинда бир нур,
Кўздан рухи дилфурузи мастур.
Гарм ўлди муҳаббатинг мазоқи
Тебранди висола иштиёқи.
Ал урдики, оча ул ниқоби,
Рафъ айлая ўртадан ҳижоби,
Лайли деди: «Эй ҳарифи қобил!
Сансан сару сарвари қабоил!
Авсофинг эшитмишам зиёда,
Комилсан адабдаву ҳаёда.
Маълум эдубамки, Қоф то Қоф,
Инсофина эл верубдур инсоф.
Манким, дагилам ғани, фақирам,
Меҳмон демайим, санга асирам!

Зулм айламак этма, ман асира,
Изҳори тараҳҳум эт фақира!
Кўр жону танимда изтиробим,
Сўр ҳоли дилим, эшит жавобим!
Ман мактаба кетдигим замонлар,
Ҳифзи сабақ этдигим замонлар,
Бир шахс манга кўринди ногоҳ,
Ўлдим пари ўлдуғиндан огоҳ.
Жиннилар ичинда ул паризод,
Улфат маним ила қилди бунёд.
Ҳар лаҳза дурар манга баробар,
Дер ким: — Бани одам этма ҳамсар!
Йўхса қилурам даминда фони
Бир зарб ила ҳам сани, ҳам они!»
Чўх макр қилинди, ўлди тадбир,
Бўйнимдан олинмади бу занжир.
Дафъ ўлмади бу балия ҳаргиз,
Ҳам ота, ҳам она ўлди ожиз.
Чун бўлмади кимса чорайи кор,
Мандан ота-она ўлди безор.
Шайдолиғим ўлди олама фош,
Нафрат қилур ўлди ёру йўлдош.
Сан ҳамки, бизим диёра етдинг,
Албатта, бу қиссани эшитдинг.
Ҳолоки, санингла душди бозор,
Ўлдинг дури ақдима харидор;
Қаршимда ҳам ул пари дурубдур,
Ғайрат қиличина ал урубдур.
Тарк этки, бу васл бийми жондур,
Ҳам ўзинга, ҳам манга зиёндур.
Бир неча замон тахаммул айла,
Дармонинг ила таваккул айла!
Ўлоки, муяссар ўла мақсуд,
Сандан очила бу боби масдуд.
Қатъ ўла забони таъни душман,
Ҳам сан етасан мурода, ҳам ман».
Ул сода замир онга инонди,
Жинни хабарин саҳиҳ сонди.
Ваҳм этдики, ўлса ёра восил,
Нуқсон ўла жону жоҳа ҳосил.
Жонона йўлинда умру жоҳи,
Ул ноқисинг ўлди садди роҳи.
Бир расм қадимдур жаҳонда

Суд истаян истамак зиёнда.
Жонон дилаян жафоя дўзмак,
Ганж истаян аждоҳоя дўзмак,
Ишқ аҳли муҳаббат этса изҳор,
Аввал они имтиҳон эдар ёр.
Гар кўрса онинг жафоя сабрин,
Касрини эдар тамом жабрин.
Гар гўрмаса жабра эҳтимолин,
Солмаз анга сояи висолин.
Чун Ибни Салома бийни нуқсон,
Ул васлда рўзи этди ҳижрон,
Майл этмади мутлақ ул нигора,
Ҳаргиз анга қилмади назора.
Тадбири иложа дурди қоим,
Дардина даво сўрарди доим,
Ҳар қонда гўрарди аҳли тасхир,
Девонасина диларди занжир.

БУ ЗАЙД ВАФОДОРИНГ МАЖНУНА ХАБАР ГАТИРДИГИДУР ВА ИБНИ САЛОМ ИЛА ЛАЙЛИНИНГ ПАЙВАНДИ МУЖДАСИНИ ЕТУРДИГИДУР

Соҳиб хабари фасона пардоз
Бу тарз ила қилди қисса ғоз-
Ким, вор эди бир надими нодир,
Зайд одли, вафойи аҳда қодир.
Машҳур эди фазлию камоли,
Маъруф эди ҳуснуву жамоли.
Ўлмишди асир бир нигора,
Бут зебли, Зайнаб одли ёра.
Чекмишди муҳаббатинг жафосин,
Кўрмишди маломатинг балосин.
Ул ошиқи мустаманди маҳзун
Айларди ҳамиша майли Мажнун.
Сўйларди анга камоли ишқин,
Устодина гўстарарди машқин.
Лайли эра гетдигиндан ул зор
Таҳқиқ ила ўлди чун хабардор.
Мажнуна ўзин етурди филҳол,
Ранги рухи зарди ашкдан ол,
Тўлмиш кўзи, пайкари бузулмиш,
Нутқинда такаллуми тутулмиш.
Мажнун деди: «Эй вафоли ёрим!
Ғам марҳаласинда ғамгузорим.
Одатча кўринмаз ихтилотинг,
Ҳар кунгия бензамас нишотинг.
Нўлди санга, сўйла, зор ўлубсан?
Бетоқату беқарор ўлубсан?!
Ақрабда эди бугун магар моҳ,
К-этдинг бу ёнга азимати роҳ?
Қандан бу кудурат ўлди ҳосил?
Нўлди сабаби малолати дил?
Зайд ул хаси хушка урди оташ
Сўз ила дедики: «Эй балокаш!
Дун ахтари бахтинг ўлди тийра,
Даврон ситам этди сан фақира.
Ёр Ибни Салома рўзи ўлди,
Рўзи санга дарду сўзи ўлди.
Ёр ўзгая ўлди шамъи маҳфил,

Қолди санга тоби оташи дил.
Ағёр ила ўлди ёр Лайли,
Вор энди, сан андан ўл тасалли.
Зоеъ санинг ул фиғону оҳинг,
Сўзи шабу оҳи субҳгоҳинг».
Мажнунки, хабардан ўлди огоҳ,
Гардуна етурди шўълайи оҳ.
Ваҳшилар ичинда ул гирифтор,
Бир дард ила қилди нолаву зор,
К-афғона гатирди мору мўри,
Оғлатди вуҳуши ҳам туюри.
Хома киби ёш тўкиб дамодам,
Нома киби қоматин қилиб нам,
Ёзди олибон алина хома,
Дилдорина бир итобнома.

БУ МАЖНУНДАН ЛАЙЛИЯ БИР НОМАИ ИТОБОМИЗДУР ВА ПАЙҒОМИ ШИКОЯТАНГИЗДУР

Дебочайи нома номи маъбуд
Қайюму қадиму ҳайю мавжуд.
Ул пардакаши ҳижоби асрор-
Ким, олами йўҳдан айлаян вор,
Кун кўзгусин айлаян мужалло,
Тун туррасин айлаян мутарро.
Чун бир неча ҳамд тухмин экди,
Дарди дилини баёна чекди:
Ким, бу мутаҳаммили балодан,
Саргаштаву зору мубталодан,
Бир номаки, маҳз дарду ғамдур,
Изҳори шикояту ситамдур:
Ул дилбараким, вафоси йўҳдур,
Бу ошиқина жафоси чўҳдур.
Эй аҳда вафоси ўлмаян ёр!
Ағёрима гул ўлон, манга хор!
Нўлди санга нақзи аҳд қилдинг!
Синдурмаға аҳди жаҳд қилдинг!
Танҳолиғами гатурмадинг тоб—
Ким, айладинг орзуйи ҳамхоб.
Тор ўлдими ўлдиғинг нишиман-
Ким, айладинг анда шамъ равшан?
Инжитдими дарди дил мизожинг-
Ким, ўлди табиба эҳтиёжинг?
Пажмурдаму ўлди сарви дилжў-
Ким, жаҳдла вермак истадинг су?
Бадхоҳми этди қасди гулзор-
Ким, бўйла урилди рахнаи хор?
На бийм ила ҳифз гавҳар этдинг-
Ким, бастайи ақди шавҳар этдинг?
Мўжиб на эди мани унутдинг,
Тарким қилуб ўзга ёр тутдинг?
Ҳар лаҳза ўлуб гувоҳи ҳолим,
Хоки дарингга сиришки олим,
Мутлақ гузар айламазми ўлди,
Мандан хабар айламазми ўлди?
Оё, на эди бу бевафолиқ?

Бегоналар ила ошнолиқ?
Чекдинг янги ёрингни канора,
Рухсатмидур энди эски ёра?
Мандан эди меҳнату малолинг,
Хуш ўлди ўла онингла ҳолинг?
Ман аҳду вафоя олдонурдим,
Аҳдингда вафо ўла сонурдим.
Билмаздим ўла заиф райинг,
Нуқсони ўла тамом ойинг.
Гуфторинг ўла манимла доим,
Кўнглинг ўла ўзга ила қоим.
Зоҳирда манимла ўласан ёр,
Ботинда тутасан ўзга дилдор.
Сандан ман ўлам жаҳонда бадном,
Бир ному нишони йўх, оло ком.
Маъзурсан, эй нигор, маъзур!
Бу давр иладур замона машҳур,
Гул ғунчалигинда хор иландур,
Очилса бир ўзга ёр иландур.
Аслинда тикан чекар азобин,
Фаслинда ҳаким олур гулобин.
Эй орзуйи дили фигорим!
Қаҳри чўху меҳри оз нигорим!
Эй оди ўлон вафода мазкур!
Жисмимдаги жон, кўзимдаги нур!
Савдойи димоғимнинг иложи!
Бозори жунунимнинг ривожи!
Сан меҳри жамолу маҳжабинсан,
Ғоятда латифу нозанинсан.
Ман хор мизожу хок хўям
Бас тунд забон, тийра рўям.
Сан ҳоли дил ила айлайиб ор
Дерсанки: «Санга на нисбатим вор?»
Ман ҳам санга сўйладим мувофиқ-
Ким, ман санга, сан манга на лойиқ?
Ман худ ўлубам хаёла қонеъ,
Сан лойиқинг истасанг на монеъ?
Аммо ману сандан ўзга чўхдур-
Ким, сўзлари биздан ўзга йўхдур.
Кўрдикда ман айлаян вафойи,
Билдикда сан айлаян жафойи.
Оё, кима бевафо деярлар?
Киминг ишини хато деярлар?

Яхшимидур айламак ёмон од-
Ким, қилмая кимса хайр ила ёд?
Сан гарчи тутуб хилофи одат,
Бир ўзгая боғладинг иродат
Чўхдур санга ман киби жигархун,
Ҳар кимаки, боҳдинг, ўлди мажнун.
Манким кесайин дерам саломи,
Сандан чекайин бу интиқоми,
Тутмоқ диларам санинг киби ёр,
Аммо ажаб ар[1]санинг киби вор?!
Пайвандинги ғайр ила эшитдим,
Биллоҳки, басе таажжуб этдим.
Эй чашмаи об зиндагони,
Сан жоним ичиндасан ниҳони.
Бир лаҳза кўзимдан ўлмадинг дур,
Васлинг неча ўлди ғайра мақдур?
Гар Ибни Салома нури Лайли
Бир важҳ ила айламиш тажалли.
Лайлидан ўлон хаёли кўрмиш,
Ўз ваҳимасила айш сурмиш.
Лайли демасун манга қариндур—
Ким, анга хаёли ҳамнишиндур.
Мажнундан эдарми ул жудолиқ—
Ким, ғайр ила эда ошнолиқ?
Эй гавҳари тож, тожи торак,
Мақсудинга етдигинг муборак!
Асҳоб йиғиб, тараб қилиб шод,
Бу хайр иши айлаянда бунёд,
Чўх завқ ила чекдим интизори-
Ким, ёд эдасан мани фигори.
Сан худ демадингки, бир қулим вор,
Бўйнинда тарийқ ила йўлим вор.
Гар сондинг эсаки, бурҳузурам,
Шойистаи сарвати сурурам,
Шарт эди манга ҳам этмак эълом,
То ман ҳам олам бу базмдан ком.
Лиллоҳилҳамд алим дагил дор,
Жон киби нуқуда қудратим вор.
Вар сандинг эсаки нотавонам,
Озурдаи меҳнати жаҳонам.
Ҳар шарт эди узр қилмоқ ирсол,

[1] агар

Этмак мани бир сўз ила хушҳол.
На бўйла эдуб, на ўйла, эйтгул!
Яхшимидур айламак тағофул?
Эй жоним ичинда жона душман!
Ҳар нечаки, душманам санга ман,
Ойини қадимини унутма!
Минг ёр тут, ўзга хўй тутма!
Ғайр ила ўлонда шоду хуррам,
Тақрибила ёд қил бизи ҳам,
Нақш эт бу мураббаъи харира,
Гўр они, бизи гатир замира:

Мураббаъ

Ғайр ила ҳардам надур сайри гулистон этдигинг?
Базм эдиб, хилват қилиб, юз лутфу эҳсон этдигинг?
Аҳд бунёдин мурувватдурми вайрон этдигинг?!
Қони, эй золим, бизимла аҳду паймон этдигинг?!

Лаҳза-лаҳза муддаийлар пандини гўш айладинг,
Қона-қона ғайри жоми шавқини нўш айладинг,
Вора — вора аҳду паймони фаромуш айладинг,
Қони, эй золим, бизимла аҳду паймон этдигинг?!

Ғайра солиб меҳринги биздан совутдинг оқибат,
Тарки меҳр этдинг, тарийқи зулм тутдинг оқибат,
Аҳдлар, паймонлар этмишдик, унутдинг оқибат,
Қони, эй золим, бизимла аҳду паймон этдигинг?!

Журмимиз нўлдики, биздан айладинг безорлиқ?
Биз ғаминг чекдик, сан этдинг ўзгая ғамхорлиқ,
Сизда одат бумидур? Бўйла ўлурми ёрлиқ?
Қони, эй золим, бизимла аҳду паймон этдигинг?!

Чархтак бедмеҳрлик расмини бунёд айладинг
Яхши одинг вор экан, дўндинг ёмон од айладинг,
Дўна-дўна бизни ғамнок, ўзгани шод айладинг,
Қони, эй золим, бизимла аҳду паймон этдигинг?!

Кўнглимиз минбаъд зулфинг чун паришон ўлмасун,
Бағримиз лаълинг ҳавосила дахи қон ўлмасун,
Бевафосан! Чашмимиз ёдингла гирён ўлмасун,
Қони, эй золим, бизимла аҳду паймон этдигинг?!

Ваъдаи васл ила олдинг сабримиз, оромимиз,
Ўлмади бир кун висолингдан муяссар комимиз,
Кечди ҳажр ила, Фузулийдан батар айёмимиз,
Қони, эй золим, бизимла аҳду паймон этдигинг?!

Тамомийи сухан

Поёна чу етди саъйи хома,
Таслим ўлинди Зайда нома.
Мактубла Зайд ўлуб сабукпар,
Азм айлади ўйлаким кабутар.
Чун етди нигор ўлон диёра,
Макр ила висола қилди чора.
Афсун ила урди сеҳрдан дам,
То Ибни Салома ўлди ҳамдам,
Лайлининг эшитди васфи ҳолин,
Кайфияти меҳнату малолин.
Деди: — «Билурам надур давоси,
Уш ёзилу мандадур дуоси».
Боғланди онинг сўзина ихлос,
Хилватгаҳи қурба қилдилар хос.
Чун Лайлия Зайд ўлди восил,
Мақсудини этди бахт ҳосил.
Бир дам ўтириб, галиб қиёма,
Ал урди равон чихарди нома.
«Таъвиз» деди ва қилди таъзим,
Аввал ўпиб ондан этди таслим.
Чун номани олди Лайлийи зор,
Ул номадан олди бўйи дилдор.
Билдики, бир ўзга қайддир бу,
На нусхайи Амру Зайддир бу.
Чун номая қилди бир назора,
Жон кисватин этди пора-пора.
Ул файзи билиб ўзина иқбол,
Кўз мардумина буюрди филҳол —
Ким, дурр ола баҳри чашми тардан,
Лаъл ола хазонайи жигардан.

Ул номанинг айлая нисорин,
Афзун эда қадру эътиборин.
Чун дуржддан олди дурри макнун,
Мактуби ўхуди билди мазмун.
Фаҳм этди маонию иборат,
Билди наядур ўлон ишорат.
Жонина қилуб итоб таъсир,
Ул нома жавобин этди таҳрир.

БУ ЛАЙЛИНИНГ МАЖНУНА ПАЙҒОМИ ЖАВОБИДУР ВА УЗРИ ИТОБИДУР

Бу тарз ила килки ўлди жори —
Ким, аввали нома; номи бори.
Меъмори бинойи ақду пайванд,
Ваҳҳоби атойи молу фарзанд.
Изҳори вужуд эдан адамдан,
Ижоди ҳудус эдан қадамдан,
Машшотаи шоҳиди замона,
Султони баланд остона.
Бу номаки, бир фигордандур,
Яъни мани беқарордандур.
Бир соҳиби иззу эътибора,
Яъни Мажнуни дилфигора.
Эй хок бисоту хор бистар,
Коми дили тангу дийдайи тар!
Ҳар таънаки, айласанг раводур,
Сандан хижилам, юзим қародур.
Басдур манга чекдигим ҳижолат,
Шармандалигимдаги маломат.
Чун мўътарифамки, вор гуноҳим,
Ўз лутфинги айла узрҳоҳим.
Ман гавҳарам, ўзгалар харидор,
Манда дагил ихтиёри бозор.
Давронким мани мазода солди,
Билман ким эди сотон, ким олди?
Ўлсайди маним бир ихтиёрим,
Ўлмаз эди сандан ўзга ёрим!
Гар туҳмата ўлмишам гирифтор,
Икроҳ ила мандан ўлма безор!
Бир дур дагиламки, ўла ҳаккок,
Олдиқда тасарруфинда чолок.
Гар Ибни Салома дилфурузам,
Шамъи шабу офтоби рўзам,
Қонеъдур ироқдан ола бир нур,
Ман ондану, мандан ул ўла дур.
Дур ўлса кўрар фуруғу тобим,
Ўлдуқда яқин чекар азобим.
Фикр этмаки, ман нишотмандам,
Бир доми ғам ичра пайбандам.
На заҳрайи сайри кўчаву кўй,

На тоби тапончаи сару рўй.
Гоҳи ҳавас айласам фиғона,
Аввал анга истарам баҳона.
Ё отаву она айларам ёд,
Ё суҳбати ҳамнишину ҳамзод.
Гар рахтими этмак истасам чок
Хайётина ўлурам ғазабнок —
Ким, айблидур бу домани жайб,
Жаҳд айлаки, зоҳир ўлмая айб.
Гоҳи талаб айласам висолинг,
Билмак диласамки, нўлди ҳолинг,
Бир чашма ёнга ўлуб равона,
Ғусли бадан айларам баҳона,
Танҳо ўлурам ўрода урён,
Мўйи сарим айларам паришон.
Ойинада айларам нигоҳи,
Ҳолинг кўрурам санинг камоҳи.
Бўйнимда йўх ўзга тавқдан бор,
Лаълимда бўлунмаз ўзга гуфтор.
Бўйним қўлинги дилар ҳаводан,
Лаълим лабинги сўрар сабодан.
Жондан ғаминг ичра ноумидам,
Шамшири жафо ила шаҳидам.
Қонли кафанимдур ол парда,
Ман гўрдаям, соғинма арда.
Гал шамъи мазорим айла оҳинг,
Зеби лаҳад эт ғубори роҳинг,
Ман булбули боғи фурқатам зор,
Аммо қафас ичраям гирифтор.
Билман бу қафасда нўла ҳолим.
Синдирди бало пар ила болим.
Бир ваҳши ила гар этмишам хў
Муставжиби сарзаниш дагил бу.
Ваҳшилар эмиш санингла ҳамдам,
Ҳамранг ўлубам санингла ман ҳам.
Эй ошиқи мустаманду маҳжур,
Тутғил мани мустаманди маъзур,
Сабр эт неча кун ўлаки, гардун
Бу кунлари айлая дигаргун.
Онжоқ ўзинги низор сонма!
Саргаштаи рўзигор сонма!
Бу шеъри гар ўқусанг дамодам,
Маълуминг ўлур маним ғамим ҳам.

Бу мураббаъ Лайли дилиндандур.

Гирибон ўлди расволиқ алила чок домон ҳам,
Манга расволиғимда дўстлар таън этди, душман ҳам.
Раҳи ишқ ичра жон қилдим гирифтори бало тан ҳам,
Бу етмазмики, бир дард ортурурсан дардима сан ҳам?

Агар тутсам ғамим элдан ниҳон, сабру қарорим йўх,
Ва гар шарҳи ғами пинҳоним этсам, ғамгусорим йўх,
Асири банди зиндонам, алимда ихтиёрим йўх,
Бу етмазмики, бир дард ортурурсан дардима сан ҳам?

Ўлубдур ашки хуноб ила гулгун чеҳрайи зардим,
Ёнибдур оташи ҳижрона жони дардпарвардим,
Жафойи чархи кажрафтор алиндан вор минг дардим,
Бу етмазмики, бир дард ортурурсан дардима сан ҳам?

Гаҳи шавқи висолу гаҳ балойи ҳажр ила зорам,
Ўзим ҳам билмазам дардим надур, ман неча беморам.
Ғами ишқ ичра бир дармони йўх дарда гирифторам,
Бу етмазмики, бир дард ортурурсан дардима сан ҳам?

Жудо сандан балову дарди ҳижрон ила тутдим хў,
Қилур ҳар дам манга бедод дард айру, бало айру,
Балову дарда душдим рўзигорим бўйла, ҳолим бу,
Бу етмазмики, бир дард ортурурсан дардима сан ҳам?

Табиби ишқа чун изҳор қилдим дарди пинҳони,
Мани бемора мутлақ ўлмади бир сиҳҳат имкони,
Азалдан вор минг дардимки, йўхдур ҳеч дармони,
Бу етмазмики, бир дард ортурурсан дардима сан ҳам?

Фузулий, ҳар замон бир таън ила бағрим қилурсан қон!
Ажаб билмазмисанким, ишқдан кечмак дагил осон?
Билурсан душмишам бир дардаким, йўхдур анга дармон,
Бу етмазмики, бир дард ортурурсан дардима сан ҳам?

Тамомийи сухан

Езилди чу номая ғами дил,
Зайда деди: «Эй ҳакими комил!
Таъвизинг ила хуш ўлди ҳолим,
Зоил ўлубон ғаму малолим.

Хаттинг манга нусхайи сафодур.
Таъвизинг асар қилур, дуодур.
Ҳар кун галу ёз бўйла таъвид,
То сиҳҳата тутмоқ ўла умид.
Бир ёзили нусха вор манда,
Биллоҳ, бўйла ол ани геданда.
Гарчи билирам оники, хатдур
Билманки, саҳиҳ ё ғалатдур.
Имлосина вер камоли изоҳ,
Гар вор эса саҳви, айла ислоҳ»
Тақриб ила верди Зайда мактуб,
Бўйла керак аҳли ақла услуб.
Мажнуна чу нома ўлди восил,
Дур кўрди ақиқина муқобил.
Мафҳумдан этди касби мақсуд.
Лайли тарафиндан ўлди хушнуд.

БУ МАЖНУННИНГ ОТАСИ САҲРОДА БЎЛДУҒИДУР ВА НАСИҲАТЛА ИСЛОҲИНДАН ОЖИЗ ЎЛДУҒИДУР

Таҳрир қиланда аҳли иншо,
Бўйла бу мисола чекди туғро —
Ким, ғуссайи даҳр мубталоси,
Мажнун шикастанинг отоси
Қолмишди маломат ичра дун-кун,
На куни кун эди, на дуни дун.
Кетмиш эди алдан ихтиёри,
Кундуз сабри, кеча қарори.
Қилмазди тараддудинда тақсир,
Бўлмазди бу дарда ҳеч тадбир.
Бир кун они этдилар хабардор:
«К-эй пири шикастаи дилафгор!
Дун Лайли отоси ул сияҳ дил,
Ул мунъими суфла пири жоҳил.
Сархайли ёнинда дод эдарди,
Мажнуни ҳазини ёд эдарди:
«Ким, бу дали ҳукма ўлмаюб ром
Халқа бизи айлар ўлди бадном.
Пайваста биза етар балоси,
Навфал ғазабиндан эт қиёси.
Ҳар нечаки, танда жони вордур,
Номусимиза зиёни вордур.
Чун маҳзи шар ўлди зоти афъи,
Вожиб кўринур мудом дафъи».
Номус бизим дагил, санингдур,
Дафъ айлая кўрки, душманингдур.
Чунким, зараринда кўрдилар нафъ,
Азм айладиларки, эдалар дафъ.
Ёдинг дагил, айла ўғлинги ёд!
Қил чораки душман ўлмая шод».
Ул пир душуб минг изтироба,
Ночор ўзин веруб азоба,
Саҳролара тутди селтак рў,
Жаҳд ила югурди, кезди ҳар сў.
Манзил-манзил сиришки қонин,
Раҳбар қилиб истади нишонин.
Чун кечая кундуз ўлди тағйир,

Ўлди кеча зулмати жаҳонгир,
Рафъ ўлди аломаи манозил.
Ул пира тараддуд ўлди мушкул.
Саргашта кезаркан айлаюб оҳ,
Бир шўъла анга кўринди ногоҳ.
Ул пиринг ўлуб далили роҳи,
Рўз этди ул ўд шаби сиёҳи.
Сонди ўди ёндиран арабдур,
Хайли ҳашам ул ўда сабабдур.
Парвона киби юз урди нора,
Чун етди ва айлади назора.
Кўрдики, бу шўъла бир нафасдур,
На шўълайи журми хору хасдур.
Мажнунингдир бу оҳи саркаш,
Чекмиш, урмуш жаҳона оташ.
Қатъи назар айламиш жаҳондан,
Кечмиш сару чашму жисму жондан.
На мулк, на мол жустжўси,
На ота, на она оризуси.
Кетмиш ела барги эътибори,
Ул қолмишу марг интизори.
Ул пир чу кўрди ўғли ҳолин,
Тўкди рухи зарда ашки олин.
Ёнинда ўтирди зору ғамнок,
Ал урдики чеҳрасин эда пок.
Ул шийфта очди чашми пурнам,
— «Кимсан?— деди эй манимла ҳамдам.
Гар элчи эсанг етур паёминг!
Вер муждасин ул маҳи тамоминг!
Вар йўлчи эсанг, ўтурма ғофил,
Азм айла кузат бир ўзга манзил!»
Ул пир тазаррўъ этди оғоз:
«К-эй нақди ҳаёта киссапардоз!
Ман дуржаму сан дури шабафруз!
Яъни отангам мани сияҳрўз!
Эй ҳосили мазраи вужудим!
Вай умр ҳасоратинда судим,
Эй жавҳари жониминг ҳавоси,
Вай дийдаи бахтиминг зиёси!
Дердим ўласан маним паноҳим,
Фахрим, шарафим, умидгоҳим.
Мандан бу сарир ўланда холи,
Сан ўласан аҳли мулка воли.

Халқ эда сани кўранда ёдим,
Боқи санинг ила ўла одим.
Гар тифлилиғингда масту бебок,
Саҳроя душуб ёқанг қилуб чок,
Ўлдинг раҳи ишқ ичинда машҳур,
Маъзур эдинг ул замонда маъзур!
Ҳар вақтдадур бир амр ғолиб,
Ҳар аҳддадур бир иш муносиб.
Навраслара ишқ бир ҳунардур,
Сарҳадди камола роҳбардур.
Ҳолоки мақоми ақл бўлдинг,
Таҳсили камола қобил ўлдинг.
Сандан на раво бу можаролар,
Сармояи айб ўлан садолар.
Гар ғофил эдинг, ўл энди оқил,
Саҳролара душма, кезма ғофил!
Вахшилар ила надур бу бирлик?
Инсон ила хуш дагилми дирлик?
Ваҳши ила ваҳши тайр ила тайр,
Ҳамжинс ила хушдир айламак сайр.
Раҳм эт мани зору номурода,
Қўйма бу машаққату балода.
Кофурваш ўлди мушкнобим.
Бу субҳда сансан офтобим!
Ўлмоқ алифим қаринаи дол,
Майлим синго ўлмоғиғадур дол[1]
Даврон ситамила жона етдим,
Ман ўзга диёр азмин этдим.
Гал, топширайим санга мақомим,
Забт айла бисоту эҳтиромим!
На суд ҳамиша мастликдан,
На фоида бутпарастликдан?
Эй маст камоли ҳиддатингдан,
Йўқдур хабаринг қабоҳатингдан!
Ул лаҳзаки, ҳушёр ўлурсан,
Албаттаки, шармсор ўлурсан.
Эй буткадалар санам парасти!
Чун рафъ ўла бу ҳижоби масти.
Мазмум ўлуб этдигинг бу ҳолат,
Албатта санга етар ҳижолат.

---

[1] Араб алифбосида алиф — «ا» дол «د» шаклида ёзилади, яъни белимнинг букилиши қабрга яқинлашувимга далолат беради.

Бир дилбара вер кўнгилки доим,
Бунёди саботи ўла қоим!
Гар ўлса йўлингда бу жаҳон хок.
Домони ўла ғубордан пок.
Сан сайди ўлан ҳужаста шаҳбоз,
Ҳар лаҳза қилур бир алда парвоз.
Гаҳ Навфаладур мутиъи фармон,
Гаҳ Ибни Салома муниси жон.
Сан бўйла балолара гирифтор,
Ул ўйла чироғи базми ағёр.
Шарм айла бу ишқбозликдан,
Бефойда жонгудозликдан.
Йўхдур чу бақоси рўзгоринг,
Фарз айлаки, ўлди ёр ёринг.
Васл этма онинглаким билурсан,
Бир кун ўлур ондан айрилурсан.
Тарк айла бу ҳарза — ҳарза сайри
Ёд айла илоҳи, онгма ғайри.
Ким нафса маоду маржаъ улдур,
Қатъ эт онга сўзки, мақтаъ улдур.
Ҳақ сонеъи даҳру коргаҳдур,
Бунда амал этмамак гунаҳдур.
Ҳар кимса керак келан маҳалда,
Бу коргаҳ ичра бир амалда,
Ҳар ким на амал қилурса бунёд,
Муздини верар амалча устод.
Эй коргаҳи жаҳона дохил,
Сан ҳам амал айла ўлма ғофил!
Вақт ўлди сафар қилам жаҳондан,
Овора ўлам бу хокидондан.
Вақт ўлди верам фаноя тахтим,
Қадр ила чекам бақоя рахтим.
Гал ёнима, айла фикри ҳолим!
Бегоная верма мулку молим!
Чун они йиғинча чекмишам ранж,
Қиймаки, насиби ғайр ўла ганж.
Ишқинг билурамки, бўйла қолмаз,
Доим сани ғам бу ҳола солмаз.
Бахтинг у ёнонда бу юхудан,
Ҳирсинг йўруланда жустжўдан,
Қўрқум буки, ўзга ўла ҳолим,
Дунёда на ман қолам на молим.
Бекаслик ўлуб санга муқаррар,

Бекас ўласан мудом, безар...
Оқил киши дурбин керакдур.
Дунёда умид бир диракдур».
Чун панди тугатди ул хирадманд,
Мажнуна тафовут этди ул панд.
Давлатли сўзина ўлди моил.
Бир фикр айладики, ўла оқил,
Қатъ эда салосили жунуни,
Савдосининг ўлмая забуни;
Тарк айла орзуйи дилдор,
Ишқа дахи ўлмая гирифтор.
Аммо яна ишқ шаҳриёри
Фармонина чекди ул фигори.
«К-эй вори ўлан маним жаҳонда!
Нанг[1] вор санинг бу жисми жонда?
Жона тамаъ этмаким, манимдур!
Тарк айла таники, масканимдур!
Мандан кечу жону тандан айрил!
Қўй ворлиғинг, ўзингла сан бил!»
Гулбун киби қони жўша галди,
Булбул сифати хуруша галди:
«К-эй айни салоҳ ўлан баёни!
Ваъзи манга офият нишони!
Ман ҳам бунга қоиламки, пандинг,
Мазмуни каломи судмандинг.
Нисбат манга хайрдур дагил шар,
Гар ўлса эшитмаги муяссар.
Гарчи сўзинга қулоқ тутдим,
На суд, эшитдиму унутдим.
Сан дема-ки, тут хабар сўзимдан,
Ким, йўх хабарим маним ўзимдан
Ишқ олди даруниму бируним,
Кетди ела сабр ила сукуним.
Ман ақла таважжуҳ айларам чўх,
Савдо йўлими тутарки: — йўх, йўх!
Сан қондану, тарки ишқ қондан?
Ишқи азалий чихарми жондан?
Таънанг ситамила жона етдим,
Тарк айла мани чу таркинг этдим.
Лутф ила замон-замон веруб панд,
Ислоҳима ўлма оризуманд!

[1] Ниманг.

Ортар аламим бу можародан
Оташ киби жунбиши ҳаводан.
Бир шишаки ўлди пора-пора.
Пайвандина ҳеч ворми чора?
Таклифими қилма хонумона,
Кўр, суръати гардиши замона;
Чун сан ҳам ани қўйиб гедарсан,
Анда мани элдубан нетарсан?
Онжоқ манга арзи мулку мол эт,
Ўғлинги ўзинг киби хаёл эт!
Фарзайлаки мола ўлди воли,
Кетди яна ғайра қўйди моли».
Ул кишвари ишқ подшоҳи,
Ул авжи балову дард моҳи
Узр ила қилурди айлаюб оҳ,
Бобосина шарҳи ғамки, ногоҳ
Ларзон ўлубон тани ҳазини,
Қон дўлди қўлиндан остини.
Ал верди отосина таҳайюр,
Мажнун деди: «Айлама тафаккур!
Фасд айлади ул бути паризод,
Ниш урди анинг қўлина фассод;
Ул захм асари кўринди манда,
Биз бир руҳуз икки баданда.
Бизда икилик нишони йўхдур,
Ҳар бирининг ўзга жони йўхдур.
Сан сонмаки, улдур ул, манам ман,
Бир жон ила зиндадур ики тан.
Хуррам ўлурам ул ўлса хуррам,
Ғам етса анга, манга етар ғам».
Ул пир чу воқиф ўлди ҳола,
Инсоф гатирди ул камола.
Билдики, дагил бу нақш ботил,
Ўлмаз хаёл ила ишқ зоил.
Минбаъд насиҳат этмаз ўлди,
Таън ила фазиҳат этмаз ўлди.
Тарк этди тарийқаи низоин,
Навмид ўлуб айлади видоин.

БУ МАЖНУН ОТАСИНИНГ ТАРКИ НИЗО ЭТДИГИДУР ВА НОЧОР ҲАСРАТЛИ ВИДОЪ ЭТДИГИДУР

«К-эй риштаи гавҳари муродим!
Ойинайи ҳусни эътиқодим!
Бир лаҳза манга тараҳҳум айла!
Гуфторим, эшит, такаллум айла!
Парвойи мани шикаста ҳол эт!
Азми сафар айладим ҳалол эт!
Нохуш санга мандан эди аҳвол,
Ман кетмали ўлдим энди хуш қол!
Зинҳор шикоят этма мандан,
Инжикли ҳикоят этма мандан!
Дирликда чу сандан олмадим ком,
Тавсанлига душдинг ўлмадинг ром;
Будур карамингдан илтимосим —
Ким, тутасан ўлдигимда яъсим!
Ҳар лаҳза эдуб фиғону зори,
Тупроғима эдасан гузори.
Таклифи нишоту айш қилман —
Ким, сан деясан: «Бу расми билман»
Фарёду фиғондур асли мотам,
Сан худ бу равишдасан мусаллам.
Ўз одатинг ила нола айла,
Ажрини манга ҳавола айла!
Будур ғаразимки, дўсту душман
Кўрсин сани айлаянда шеван.
Бекаслигим ўлмая манга ор,
Маълум эдаларки, ворисим вор».
Чун қилди васият ул паришон,
Дўнди эва, келди зору гирён.
Дарду алам этди они ранжур,
Қолмади ҳаёти шамъина нур.
Дардина бўлунмаз ўлди дармон,
«Мажнун!» деди, верди оқибат жон!
Дунёя умид тутмоқ ўлмаз,
Ҳаргиз ўлими унутмоқ ўлмаз!
Хуш хонайи айшдур бу олам,
Дардоки, дагил асоси маҳкам!

БУ МАЖНУННИНГ ОТАСИ ВАФОТИДАН ХАБАРДОР ЎЛДИҒИДУР ВА МАЗОРИНА ЙЎЛ ОЛДИҒИДУР

Соқий, майи лолафом йўхми?
Дўзман бу хумора, жом йўхми?
Ўлдирди мани ғами ниҳони,
Йўхдурми шароби — арғувони?
Ғам дафъина дурма, айла тадбир?
Алдан галани гал этма тақсир!
Дунёки нигори дилрабодур,
Зинҳор инонма, бевафодур.
Сан гарчи ўлубсан анга мафтун,
Улдур талабингда сандан афзун.
Сансан анга жаҳл ила талабгор,
Улдур санга илм ила ҳаводор.
Ҳар нечаки, анга меҳмонсан,
Айшу тарабила комиронсан.
Ондан сафар ихтиёр эданда,
Қурби ҳақа юз тутуб геданда.
Кўз сурмаси айлаюб ғуборинг,
То маҳшар ўлур нигоҳдоринг.
Йўлингда ўзин верур фанояа,
Сохлар, сани топширар бақоя.
Ҳар кимки, бу нуктадандур огоҳ.
Даврони фалакдан этмаз икроҳ.
Ҳам дирликда азоби ўлмаз.
Ҳам мавтдан ижтинοби ўлмаз.
Бир кун охидиб сиришки гулгун,
Нажд узра ўтурмиш эди Мажнун,
Минг таън ила бир жафочи сайёд,
Ул зора етишди қилди фарёд:
«К-эй ордан эл ичинда ори!
Вай ноқис ўлан аёри кори!
Йўх санда нишони ному номус,
Афсуски, орсизсан, афсус!
Инсоф дагил ситамда исроф,
Инсофсиз ўлдиғингда инсоф!
Дирликда отонги этмадинг шод
Бори қил ани ўланда бир ёд!
Жон верди муҳаббатингда ул пир,

Ёд айламадинг надур бу тақсир?
Йўхдурми жибиллатингда озарм?
Оллоҳдан айламазмисан шарм?»
Мажнуна буроқди ул садо сўз,
Ортурди фиғонин ул сияҳрўз.
Борон киби тоша урди бошин,
Май киби оёға тўкди ёшин.
Қабрин сўруб истади нишона,
Ўлди кўзи ёшитак равона.
Чун кўрди отосининг мазорин,
Шамъ айлади анга жисми зорин.
Тори тана дарди тоб верди,
Дил оташу дийда об верди.
Лавҳ айлади кўксини мазора,
Дирноқ ила қилди пора-пора.
Бағрина босиб мазори покин.
Гул япроғи этди лавҳи хокин.
Афғон ила тоза қилди мотам,
Афғони ичинда дерди ҳар дам:
«К-эй бонийи буняи вужудим!
Исёни зиён, ризоси судим!
Иршодинги билмадим ғанимат,
Юз войки, фавт ўлинди фурсат.
Юз ҳайфки, тутмодим тарийқинг,
Бир неча кун ўлмадим рафиқинг.
Файзинг манга ўлмади муяссар,
Сан хайр дединг, ман айладим шар.
Жавр ила санга жафолар этдим.
Янглиш вордим, хатолар этдим.
Эй давлатим, ўлма дур мандан!
Вай шамъ гўтурма нур мандан!
Ўлсам ғами олама гирифтор,
Анжоқ сан эдинг анису ғамхор.
Ҳамрозим эдинг шикоятимда,
Дамсозим эдинг ҳикоятимда.
Нўлди ғамима кетурмадинг тоб?
Қўрқитди магар сани бу гирдоб?
Нўлди сабаб айладинг азимат?
Манданми эди санга ҳазимат?
Эй маншайи жавҳари ҳаётим!
Хушнудлиғингдадур нажотим.
Билдим ишими гуноҳкорам,
Галдим санга хору шармсорам.

Дунёда сани ман айладим зор,
Уқбода мани сан айлама хор!
Ёхдинг мани оташи жафоя!
Солдинг ғаму меҳнату балоя!
Сан майли фироқу роҳат этдинг!
Бир кунжи тутиб фароғат этдинг!
Ким айлади ҳалл мушкулотинг?
Ким верди бу ғуссадан нажотинг?»
Шаб то саҳар ул асири ҳижрон,
Мотам тутиб этди оҳу афғон.
Чун мушга тўкилди гарди кофур,
Зулмата буроқди партавин нур,
Аҳё қилибон маросими важд.
Тутди раҳи гўрхонайи Нажд.

Тамомий сухан

Арбоби камола ул аёндур-
Ким, ҳусн ила ишқ тавамондур.
Ҳусн ойинаи жаҳоннамодур,
Кайфияти ишқ анга жилодур.
Ҳусн ўлмаса, ишқ зоҳир ўлмаз,
Ишқ ўлмаса ҳусн моҳир ўлмаз.
Ҳусн ўлмаса ишқдан на ҳосил?
Маъшуқ эдар аҳли ишқи комил.
Ўлмаз эса ишқ ҳусн ўлур хор,
Ишқ иладур аҳли ҳусна бозор.
Мажнун эди шамъи мажлисафруз,
Лайли анга оташи жигарсўз.
Мажнун эди жоми роҳат афзо,
Лайли анга бодайи мусаффо.
Лайлидан эди камоли Мажнун,
Ҳусн ила ўлурди ишқ афзун.
Мажнундан эди жамоли Лайли,
Ишқ эди эдан жамола майли.
Бир кун Мажнуни дилшикаста.
Саҳрода кезарди зору хаста,
Бир сафҳада кўрди икки пайкар,
Лайли Мажнун ила мусаввар.
Маҳв айлади нақши дилситонин,
Қўйди ўзининг ҳамин нишонин
Сўрдилар анга ҳақиқати ҳол.

— Ким, неша бир ўлди икки тимсол?
Деди: «Биза бирдурур ҳақиқат,
Бирликда ярашмаз икки сурат.
Ўлмоқ керак аҳли дониш огаҳ —
Ким, биз икиликданиз муназзаҳ».
Соил деди: «Бу дагилмидур ор —
Ким, ёр ўла йўх, сан ўласан вор?
Сан нета қолурсан, ул ўлур ҳак?
Бори они қўй санга қалам чак!»
Деди: «Раҳи ишқда на лойиқ,
Маъшуқа ўла ниқоби ошиқ.
Ушшоқ тану ҳабиб жондур,
Тан зоҳиру танда жон ниҳондур.
Маъшуқа на бок, ўлурса мастур,
Ошиқ керак эл ичинда машҳур,
Ким, олама ошиқ оҳидан ёш
Маъшуқ ким ўлдуғин қилур фош».

БУ МАЖНУННИНГ ШАММАИ КАЙФИЯТИ ҲОЛИДУР ВА БАЪЗИ СИФОТИ КАМОЛИДУР

Мажнун эди мулки дард шоҳи,
Хайли даду дом онинг сипоҳи.
Оҳунинг олурди мушк божин,
Рубоҳ самурининг хирожин.
Бир сарвар эди кариму одил,
Жумла даду дома адли шомил.
Хуни жигариндан ул вафодор,
Хунхорлари қилурди хунхор.
Хуноби жигар тўкуб дамодам
Қилмазди сибоъ ризқини кам.

Давринда дарандалар ўлуб ром,
Тутмишди бири-бирила ором.
Гўр ўлмиш эди паланга ҳамроз,
Гурк ўлмиш эди гавазна дамсоз.
Шер ўлмиш эди аниси нахжир,
Нахжир эмарди шердан шир.
Ёнинда тутарди мўр хона,
Кўз ёшиндан йиғарди дона.
Гоҳи ўлуб ашк сели қоим,
Селоба гедарди минг баҳоим.
Гоҳ ўдини танда тоб эдарди,
Минг жонивори кабоб эдарди.

Бел ўлмиш эди алинда дирноқ
Ердан совурарди боша тупроқ.
Мўйинда ғубор ўлуб фароҳам,
Ашк ила чекиб замон-замон нам.
Оҳи ила сабзазор ўлурди,
Гулзори жунун баҳор ўлурди.
Гар тутса эди гавазн ила хў
Охарди кўзиндан ул қадар сув.
К-ул сувдан ўлурди тозаву тар,
Ҳам барг верарди шохи ҳам бар.
Ҳар лаҳза олиб алина бир мор,
Хурсанд ўлубон деярди ул зор:
«К-ул сунбули мушкбўйи тутдим,

Саррииштаи орзуйи тутдим».
Қоплон киби жона урди минг доғ,
Арслон сифати узатди дирноғ.
Арслонларинг ўлди пешвоси,
Қоплонларинг ўлди муқтадоси.

БУ МАЖНУННИНГ СИДҚ ИЛА МУНОЖОТ ЭТДИГИДУР ВА НОВАКИ ДУОСИ ҲАДАФИ ИЖОБАТА ЕТДИГИДУР

Бир кечаки, зулмати зиё сўз,
Зулфи шаби этди бурқаи рўз.
Бир лаъл эдуб сипеҳри ноёб
Гўстарди ерина минг дури ноб;
Бир санжоғи айлаюб нигунсор,
Минг маҳчаи раъят этди изҳор.
Қатра-қатра ҳакими афлок,
Хашхошларинда тутди тарёк.
Дона-дона аруси гардун,
Қафтонина тикди дурри макнун.
Гирдоба душиб сафинаи моҳ,
Қилди ўзина мажаррадан роҳ.
Сочилди Аторудинг мидоди,
Ортурди бу сафҳая саводи.
Зуҳра доғидиб сиёҳ гийсу,
Гийсуси ичинда гизлади ру.
Хуршид ниҳон ўлуб ситора,
Кўз очди тарийқий интизора.
Тебранди сари синони Баҳром,
Фатҳ ўлди анга вилояти шом.
Буржайс кириб сияҳ либоса,
Хуршид ғаминда ботди ёса.
Ойина ўлуб сипеҳри гардон,
Бохди анга акс солди кайвон.
Гардуна савобит ўлди мисмор,
То тўкмая дун бисоти паргор.
Кўкда хамал ўлди ошкора,
Оҳубара чиқди сабзазора.
Гови фалак ўлди гови анбар,
Дўлдурди жаҳона анбари тар.
Жавза камари мурассаъ, ўлди,
Гардун бадани муламмаъ ўлди.
Харчанг қилиб саҳар елин дафъ,
Хосияти верди зулмата нафъ.
Ўлди Асад офтобдан дур,
Пур дуд мисоли шамъи бенур.
Гийсусина верди сунбула тоб,
Мушк устина тўкди анбари ноб.

Мезони эдиб фалак торозу,
Саррофи замина чекди лўълўъ.
Ақраб буроқиб каманди пурхам,
Деви шаба қилди қайди маҳкам.
Қавсини қуруб сипеҳри лоиб.
Отилди ҳаданги — Нажми соқиб.
Бузғолаи осмон тўкиб мў
Кўк сафҳасин айлади сияҳ рў.
Далви далиб офати замона
Минг қатра сочилди осмона.
Хут айлади ҳабси Юниси рўз
Барқи шафақ ўлди осмон сўз.
Арз айлади Ахбаша жиносин,
Жабҳа дахи жабҳасин зиёсин.
Ҳам ҳақъа жамола верди зевар,
Ҳам ҳанъа мукаллал этди афсар.
Шартайну Бутайн, Самоку Аклил
Нур этдилар осмона таҳвил.
То Содиру Ворида, Наоим,
Сарф айлая сарф ила даоим.
Тазйин учун этдилар муҳайё,
Лаълин Дабарон, дурун Сурайё.
Верди равиши сипеҳру ахтар,
Тартиби муқаддаму муаххар
Мажнун мутаҳаййиру паришон,
Қолмишди сипеҳр ишинда ҳайрон.
Гардуна очарди дийдаи тар,
Ер юзина дўлдирарди ахтар.
Ҳар ахтара арзи хол эдарди,
Минг орзуйи маҳол эдарди.
Аввал ўлуб осмона моил,
Шарҳ этди Аторуда ғами дил:
«К-эй аҳли ҳисоба корфармой!
Муставфийи ақлу машрафи рой.
Эй носихи нусхаи маони!
Феҳрасти румузи осмони!
Қассоми мақосиду матолиб,
Рассоми маносибу маротиб!
Дарди дилиминг ҳисоби чўхдур,
Сандан ўзга дабир йўхдур.
Бир номая дардими рақам қил,
Султонима арза эт, карам қил!
Шояд асар эда файзи хоманг,

Таъвизи жунуним ўла номанг».
Кўрдики, Аторуд онгламаз роз,
Бир ўзга тараннум этди оғоз.
Дўндарди юз ондан оғлаюб зор,
Мирриха ниёзин этди изҳор:
«К-эй волийи маснади шужоат!
Шамширинга олам аҳли тоат!
Сан соҳиби нусрату зафарсан,
Арбоби силоҳа тожи сарсан!
Ман ожизаму қавидур ағёр,
Ман бекасу хасмдур ситамкор.
Ожизлара лутф эдиб мадад қил!
Бекаслардан балони рад қил!
Чек тиғинги, айла дафъи душман,
То дўста ҳамнишин ўлам ман!»
Чун кўрди баланд ердадур ком,
На тир етар анга, на Баҳром.
Тиғ ила қаламдан ўлди навмид,
Тутди раҳи боригоҳи тавҳид,
Даргоҳа тутиб руҳи ниёзин,
Маъбудина арза қилди розин:
«К-эй тиға муину килка роҳбар!
Баҳром ғулому Тир чокар.
Эй фарқи амал кулоҳдўзи,
Собҳи рақами бароти рўзи!
Раҳм эт мани зори бенавоя!
Дарди дилими етур давоя!
Лайлийи сан айладинг париваш —
Ким, жона жамоли урди оташ.
Сан қилдинг они балойи олам,
Ул этди мани шикастаи ғам.
Вердинг анга ҳусни оламафруз,
Солди манга оташи жаҳонсўз.
Дард ила мани сан айладинг зор.
Ман қондану Лайлийи жафокор.
Лайлики, мани балоя солди,
Бир кўрмак ила карорим олди.
Йўхдур равишинда ихтиёри —
Ким, дўндара олдиғи қарори.
Бечорадур ўз ишинда ул ҳам,
Сандан бўлунур бу захма марҳам.
Ҳам сан караминдан эт иложим,
Кес ғайри кишидан эҳтиёжим,

Эй дарда қилан мани гирифтор,
Кимдур манга сандан ўзга ғамхор?
Чўх-чўх ҳукамоя сўйладим ҳол,
Ташхиси маразда ўлдилар лол;
Билдимки, ҳақими фард сансан!
Донойи жамии дард сансан!
Гар дард ва гар даво санингдур!
Ҳоким сансан ризо санингдур!
Яъники гатир камола завқим,
Кундан куна қил зиёда шавқим!
Сол чашмима лаълининг хаёлин.
Вер табъима ҳуснининг камолин.
Доим ани манда зоҳир айла,
Лутф эт ики сурати бир айла!
Қадрим ғами ичра мўътабар қил!
Дардин манга рўзи ул қадар қил —
Ким, кимсая ул ўлуб муяссар,
Кимса манга ўлмая баробар!
Кўрмак руҳин ўлмаз ўлса мақдур,
Хунбор кўзимда ўлмасун нур.
Завқи алами ўлурса ноёб,
Мажруҳ танимда ўлмасун тоб!

Бу ғазал Мажнуни ҳазин дилиндандур

Ёраб, камоли мартабайи Мустафо ҳақи,
Сидқу сафои силсилаи анбиё ҳақи!

Сандан етар валилара таъйиду иқтидор,
Сан муқтадойи олам эдан раҳнамо ҳақи!

Душмаз ҳарими қурбинга бегоналар йўли,
Ул боригоҳа маҳрам ўлон ошно ҳақи!

Қаҳрингдаги сиёсату осиб хавф учун,
Лутфингдаги латофати файзу рижо ҳақи!

Ушоққа ёр қилдиғи жавру жафо учун
Маъшуқа ошиқ этдиги меҳру вафо ҳақи!

Лайлида зоҳир айладигинг файзи ҳусн учун
Мажнуна вердигинг ғаму дарду бало ҳақи!

Фақру фано саодати лутф эт Фузулия,
Онда ўлон саодати фақру фано ҳақи!

Тамомийи сухан

Айларди бу сўз ила муножот,
Меҳнатлара истаюб мукофот.
К-очилди[1] гули ҳадиқаи рўз,
Гўстарди гунаш жамоли фируз.
Мурғи дами субҳ чекди овоз,
Зоғи шаби тийра қилди парвоз.
Ҳам сафҳаи одам ўлди равшан,
Ҳам донаи анжум ўлди хирман;
Кун ойинадори ўлди гардун,
Тўкди қадамина дурри макнун.
Субҳ урди сафои сидқдан дам,
Очилди гули нишоти олам.
Таъсири сафойи жоми хуршид
Кўк гулшанин этди базми Жамшид.
Лола киби доға чиқди Мажнун,
Наззорая очди чашми пурхун,
Кўрдики, галур надими комил,
Ҳамрози қадим Зайди қобил.
Рухсоринда нишотдан нур,
Беҳжат кўзина жамоли манзур.
Йўх заррача ғуссаву малоли,
Мажнуна ажаб кўринди ҳоли.
Сўрдики: «Надандур инбисотинг?
Одатча кўрунмаян нишотинг?
Мақсудинга дастрасми ўлдинг?
Дилдоринга ҳамнафасми ўлдинг?
На қадр ила сарбаланд ўлубсан?
Нўлдики, нишотманд ўлубсан?
Зайд очди дури хазонайи роз:
«К-эй турфа ҳумойи авжи эъзоз!
Дун тавфи диёри ёр қилдим,
Ул сарв ёнга гузор қилдим.
Таъвиз василасила бир дам,
Ўлдим ҳарами висола маҳрам.
Кўрдим маҳи оразин зиёсиз,
Ойинаи талъатин жилосиз.
На лаъли лабинда қатраи об
На моҳ руҳинда зарраи тоб.
Лаъли тара ашки гавҳар ангиз,

[1] Ки очилди.

Барги гула наргиси гуҳаррез.
Кўрди мани этди нолаву зор,
Роз очди мангаки: «Эй вафодор!
Душди ўла Нажда раҳгузоринг,
Кўрдинг ўла ҳолин ул фигоринг,
Мажнунимни кўрдинг эса, биллоҳ!
Айла мани зори ондан огоҳ!
Неча кечар ўла моҳу соли?
Ким ўла рафиқи, нўла ҳоли?
Биллоҳ, гузар этсанг ул ёнгоя,
Раҳм эт мани зору мубталоя!
Мандан анга шарҳи заъфи ҳол эт!
Ҳолин мани хастадан савол эт!
Сўйла нечасан ҳужуми ғамдан?
Туғёни машаққату ситамдан?
Мотамзада ўлдуғинг эшитдим,
Қилдим ёқа чоку шеван этдим.
Ул сарвки, чиқди бу чамандан
Мандан гетди, дагилки, сандан.
Онжоқ бир ул эдиким, чекиб ғам,
Истарди мани санингла ҳамдам.
Чўх кўрди биза сипеҳри ғаддор,
Юз минг ағёр ичинда бир ёр.
Бир зулм дурур бу ошикора,
Алдан на галур, бунга на чора?!
Бу дардки, оз дагил ўкишдур,
Ҳам сабр эдалимки, сабр хушдур.
Ман, тутки, муқайяди ҳисорам,
Маҳбуси ҳижоби нангу орам.
Гар шамъа очилса шарҳи розим,
Соямдан ўлур минг эҳтирозим.
Гар соямa сўйласам ғами дил,
Шамъинг ҳасади галур муқобил.
На ёзмаға нома ихтиёрим,
На этмая арз роздорим.
Ғунча кибиям мани паришон,
Оғзим дутулу, ичим дўлу қон.
Сан ким, шаҳи кишвари ризосан,
Ҳар кима диларсан, ошносан.
Йўх ҳукми санга чу хома ғайринг,
Ўз бошингадур ҳамиша сайринг.
Оё, научун қилурсан иҳмол,
Ҳоли дилинг айламазсан ирсол?

Ўз назми латифу дилкашингдан
Мазмуни иборати хушингдан,
Лутф ила қилиб ҳамиша таҳрир,
Гўндармадигинг дагилми тақсир?
Сандан дагилам бу ишда рози,
Ҳоло карам эт хилофи мози,
Назм айлаюбон баёни ҳолинг,
Шарҳи руҳи зарду ашки олинг,
Ирсол эда кўр мани ҳазина,
К-ул жавҳара жон эдим хазина.
Алфози ўлуб ҳамиша зикрим,
Бу коргаҳ ичра бикри фикрим,
Тарзи ғам эданда жона тасвир,
Ул нақшдан ўла чошнигир»
Ҳам ҳоли дилин қилурди изҳор,
Ҳам бу ғазали қилурди такрор:

Бу ғазал Лайлийи дилпазирингдур

Нечун ул шамъ кофур узра килкин мушкбор этмаз?
Ёзиб бир руқъа минг лутфа бизи умидвор этмаз?

Манимла дўст лутфин оз эдуб, чўх таън эдар душман,
Нечун лутф айлаюб душманлари бир шармсор этмаз?

Гал эй кўз, ёр хаттин номада кўрмак ҳавас қилма —
Ки хатти нома дафъи дарди ҳажри хатти ёр этмаз!

Кабутардан умардим номасин, кўр заъф толеъким,
Кўруб оҳим ўдин мандан яна ул ҳам гузор этмаз.

Фузулий, номаи дилдор бир таъвиздур гўё —
Ким, онсиз хаста диллар хотири бирдам қарор этмаз.

Тамомийи сухан

Мажнунки, эшитди ул паёми,
Бахти мутамаррид ўлди роми.
Иқболина эътиқоди ўлди,
Дилдорина эътимоди ўлди.
Хуноби сиришкдан чекиб нам,

Гулзори замири ўлди хуррам.
Ҳам кулди юзи чироғлартак,
Ҳам кўнгли очилди доғлартак.
Зайда деди: — «Эй рафиқи содиқ!
Ман ваҳшия ҳамдами мувофиқ!
Чун муждаи марҳамат етурдинг,
Ёрим хабарим манга кетурдинг.
Мандан ҳам анга етур санолар,
Арз айла дурудлар, дуолар.
Ҳоки дарина етур ниёзим,
Даргоҳина арз айла розим.
«К-эй жонима додлу дарду доғи,
Кўнглим фарахи кўзим чироғи!
Лилоҳулҳамд ёр эмишсан,
Ман истадигимча вор эмишсан.
Аҳдингда вафо бўлинди охир,
Шаҳдингда шифо бўлинди охир,
Билдимки, мани севирсан, эй моҳ!
Аҳсант, аҳсант, боракаллоҳ!
Лутфинг хабари қарорим олди,
Ширин сўзинг ихтиёрим олди.
Лутфинг эшидиб, ўлур жигар тоб,
Ширин сўзинга гатурмазам тоб.
Оҳ ар қилиб ўзга расм бунёд,
Ногаҳ тутасан тарийқи бедод.
Талҳ ўла сўзинг мисоли бода,
Лутф ўлмая қаҳр ўла арода...
Хубон иши жавр ила жафодур,
Сандан кўрунан манга вафодур.
Қурбон санга ўзга нозанинлар,
Идрокинга юз минг офаринлар.
Кимса чу санга вафода етмаз,
Жонин санга кимса верса йитмаз.
Маъшуқа экан ўлуб вафодор,
Ошиқлиғинги ҳам этдинг изҳор.
Ошиқ дер эмиш манга халойиқ,
Гўрман бунга ҳам ўзими лойиқ.
Ман ноқисам, эй ҳарифи қобил,
Сансан раҳи ишқ ичинда комил.
Таҳсинки, ягонаи замонсан.
Жон вермак ўлур сангаки, жонсан.
Ҳар шўхда гар ўлайди бу тавр,
Сан ўлмаз эдинг ягонаи давр.

Гар ғайра бу ҳол ўлайди мақдур.
Сан ўлмаз эдинг жаҳонда машҳур.
Ёд айламагингдан ўлмишам шод,
Сан шод ўласан ҳамиша ман ёд.
Ҳо, бўйла мани ҳазини шод эт!
Гоҳ-гоҳ тараҳҳум айла, ёд эт!
Эй сарви суманбари гуландом,
Торожи матои сабру ором!
Эй хусрави кишвари малоҳат!
Маҳтоби шаби нишоту роҳат!
Чун бандая раҳмат айлар ўлдинг,
Изҳори муҳаббат айлар ўлдинг.
Минбаъд тарийқи меҳр тутғил!
Аввалги тарийқинги унутғил.
Қўйма чиқа ҳасрат ила жоним,
Ҳаддан ўта нолаву фиғоним!
Майли мани зору беқарор эт,
Гоҳи бу ёнгоя бир гузор эт!
Ҳамдардим эсанг манимла ёр ўл,
Ҳамдардлигинг йўх эса вор ўл!
Сан ўйла муқими маснади ноз,
Ман бўйла балову дарда дамсоз,
Сан маҳфили айш комикори,
Ман гўшаи дард дилфигори.
Ишқ ичра, кўзим, равомидур бу,
Роҳу равиши вафомидур бу.
Гар дўғри эса вафода лофинг,
Мандан на учундир инҳирофинг?
Гал, рафъ эдалим ғами фироқи,
Ёндиралим ўда иштиёқи
Ўлсун дуну кун манимла сайринг,
Чун ман санингам, сан ўлма ғайринг.
Вар Ибни Салом монеъ ўлса,
Садди раҳи васл воқеъ ўлса,
Билдир қилайин сиёҳ бахтин,
Бир оҳ ила торумор тахтин».
Чун рози дилин тугатди ул ёр,
Зайд айлади азми кўйи дилдор.
Парвона сўзин деюб чироға,
Булбул хабарин етурди боға.

БУ ИБНИ САЛОМНИНГ КАЙФИЯТИ ВАФОТИДУР ВА ЛАЙЛИНИНГ УЛ БАЛОДИН НАЖОТИДУР

Соқий, фалакинг кўр инқилобин!
Гўстар қадаҳ ичра май ҳубобин!
Май ойинаи жаҳоннамодур,
Хоки зар эдан бу кимиёдур.
Бу фоида бас дагилми ондан —
Ким, фориғ эдар ғами жаҳондан?
Бир хоби хаёл эмиш бу олам,
Бу хобу хаёла ўлма хуррам.
Аҳволи замона мунқалибдур,
Ондан хирад аҳли мужтанибдур.
Ғам мотамин айлаянда бунёд
Найёҳ бу навъ чекди фарёд —
Ким, Ибни Саломи этда гардун,
Award ожи хаданги оҳи Мажнун.
Ул садди гўтурмая ородан
Ашк ўлди равон ики ёнгодан.
Ул навраси нотавон дамодам
Шавқ ила чекарди меҳнату ғам.
Ҳасрат алами ёмон аламдур,
Ғам бадриқаи раҳи адамдур.
Дарду ғами ҳасрати ниҳони,
Сарви қадин этди хизарони.
Юз урди бузулмаға тилисми,
Бир ғоята етди заъфи жисми —
Ким, пайкари нақши бистар ўлди,
Раъно қади бистар истар ўлди.
Кун-кундан ўлуб хароб ҳоли,
Қолмади соғолмоқ эҳтимоли.
Дардина даво бўлинмаз ўлди,
Ранжина шифо бўлинмаз ўлди.
Андишаи умри ўлди ботил,
Жон вердию ҳаққа ўлди восил.
Кимдурки, галиб жаҳона гетмаз?
Ким комил ўлур завола етмаз?
Будур раҳу расми рўзгоринг —
Ким, ўла хазони ҳар баҳоринг.
Лайлини гатирмая фиғона,

Ул воқеа ўлди бир баҳона.
Мотам тутиб этди ул гирифтор,
Дирноғи ила юзини афгор.
Чок этди фароғат ила жома.
Фош этди фиғони хосу ома.
Ёндирди эвин, қўпорди тахтин,
Торожи фаноя верди рахтин.
Гийсуйи муанбар этди барбод,
Афлока етурди оҳу фарёд.
Гардун киби рахт нийла урди,
Оташ киби боша кул совурди.
Дерлар бу эди арабда одат —
Ким, эл агар ўлса, қолса аврат,
Бир йил, икки йил тутарди мотам,
Фарёду фиғон эдиб дамодам.
Хуш галди бу одат ул нигора,
Фарёду фиғона бўлди чора.
Мотамкада айлади мақомин,
Мотамда кечирди субҳу шомин.
Бир неча кун анда оғлайиб зор,
Ҳам ота эвина дўнди ночор.
Аммо туну кун фиғон эдарди,
Хунобн жигар равон эдарди.
Фарёда галанда гоҳу бегоҳ,
Ўз кўнглинда деярди ул моҳ —
Ким: «Ибни Салома раҳмати ҳақ,
Ишқим равишина верди равнақ.
Рафъ айлади пардаи мадоро,
Пинҳон ғамим этди ошикоро».
Ул воқеадан ўлуб хабардор,
Тутди раҳи дашт Зайди ғамхор.
Кўрдики, шикаста ҳол Мажнун
Дурмиш даду дом ичинда маҳзун.
Чун верди салом, қилди эълом —
Ким, Ибни Салома етди айём.
Верди бу қазийядан башорат-
Ким: «Қилди муоризанг ҳасорат.
Даҳр Ибни Саломи қилди помол.
Лайли ўз эвина дўнди хушҳол».
Мажнун чекиб оҳ, қилди нола,
Афғон эдиб оғлади бу ҳола.
Ҳайратлара душди Зайди ғофил,
Бу ҳолат анга кўринди мушкул —

Ким, фавти рақиб эшитса ошиқ,
Кулмак керак, оғламоқ на лойиқ?
Таҳқиқи баёни ҳол қилди,
Ул воқеадан савол қилди.
Мажнун деди: «Эй вафоли ёрим!
Йўхдурму бу йўлда нангу орим?
Жононая жон веран етубдур,
Жон вермаян арода итибдур.
Ул дўстим эди, дагилди душман,
Ҳам ул анга ошиқ эди ҳам ман.
Ул жонини верди, восил ўлди,
Ўз мартабасинда комил ўлди.
Нуқсим маним ирмади камола
Айб айлама оғласам бу ҳола».

Ғазал

Ошиқ улдурким, қилур жонин фидо жононина,
Майли жонон этмасин ҳар кимки, қиймаз жонина.

Жонини жонона вермакдур камоли ошиқинг
Вермаян жон эътироф этмак керак нуқсонина.

Васл айёми вериб жонона жон роҳат бўлан
Якдур онданким, солур жонин ғами ҳижронина.

Ишқ расмин ошиқ ўрганмак керак парвонадан —
Ким, куяр кўрдикда шамъинг оташи сўзонина.

Фони ул ишқ ичраким, бенгзар фаноси ошиқинг,
Файзи жовид ила Хизринг чашмаи ҳайвонина!

Ишқ дардининг давоси қобили дармон дагил
Тарки жон дерлар бу дардинг мўътабар дармонина.

Ҳеч ким жонон учун жон вермая лоф этмасун —
Ким, галубдур бу сифат онжоқ Фузулий шонина.

БУ ЛАЙЛИНИНГ ИБНИ САЛОМДАН СЎНГРА МОЖАРОСИДУР ВА ЗОВИЯИ МЕҲНАТДА ВОҚЕ ЎЛАН БАЛОСИДУР

Чун ота эвина галди Лайли,
Афғона ўлуб ҳамиша майли.
Тутмишди тарийқи аҳли мотам,
Таждид азо қилиб дамодам,
Ҳар қонда билурди вор бир зор,
Андуҳу мусибата гирифтор.
Жамъ эдиб ўлурди анжумансоз,
Айларди суруди навҳа оғоз.
Гар Ибни Салом эди баҳона,
Мажнун эди боис ул фиғона.
Оғзинда эди бир ўзга зикри,
Кўнглинда эди бир ўзга фикри.
Изҳор қилурди ўзга один,
Пинҳони эдарди ўзга ёдин.
Бу ранг ила доим ул паризод,
Айларди фароғат ила фарёд.
Сўзи дилина гатирмаюб тоб,
Бир кеча доғилди ёру асҳоб.
Онжақ анга шамъ қолди ҳамдам,
Сўндирди бир оҳ ила они ҳам.
Яъни на раво шаби сиёҳим,
Шамъ истая ғайри барқи оҳим.
Танҳо қолиб этди нолаи зор,
Дарду ғама қилди ажзин изҳор:
«К-эй дарду ғами замона, биллоҳ!
Ўлманг бу кеча манимла ҳамроҳ!
Танҳолиқ ила ман айларам хў
Сиз ўзга мусоҳиба тутинг рў!»
Кўрди ғаму дарда йўқ ниҳоят,
Қилди шаби тийрадан шикоят:
«К-эй бахт сиёҳиминг назири,
Ошуфта қилан мани асири!
Аввал йўқ эди санинг қароринг,
Сайр ила кечурди рўзгоринг.
Ҳоло на учун қарор эдибсан,
Тарки равиш ихтиёр эдибсан.
Сарманзилима ўзинг етурдинг?
Ё зулмат ичинда йўл йитурдинг?
Мотамзодасан, сияҳ либосинг,
Кимдан ўла, нешадур бу ёсинг?
Дарду аламим денгизи дошди,
Селоби бало бошимдан ошди.
Тийри фалака нишона ўлдим,
Тоҳунаи чарха дона ўлдим.
Мотамкададур бу кеча олам,
Ман бахти қаро бир аҳли мотам.
На сабр қолиб дурур, на ором,
Билманки, нўлур манга саранжом,
Ўлмиш бу кеча тамом кавкаб.
Озорим учун фалакда ақраб.
Субҳ ойинасини чанг тутмиш,
Файзи саҳари фалак унутмиш.
Эй субҳ, санинг на ўлди ҳолинг?
Дам урмоға қолмамиш мажолинг?
Кўнглинг хуш эса, табассум айла!
Меҳринг вор эса, тараҳҳум айла!
Фарёдима ҳамдам эт хўруси,
Овозима қўш садойи кўси,
Мурғи саҳари гатур забона,
Гўстар дами субҳдан нишона!»
Чўх оғлади, этди нолаву зор,
Дарди дили зорин этди такрор.
Кўрди мададина субҳ етмаз,
Шаб дарди дилина чора этмаз.
Юз тутди онгаки, файзи оми
Чекмиш бу мадора субҳу шоми.
Рози дили зорин этди оғоз:
«К-эй воқифи ҳолу орифи роз.
Йўхдур ғами дардима ниҳоят,
Ғамдан кима айлайим шикоят.
Ғам беҳаду ман басе заифам,
Ман бўйла ғама қачон ҳарифам.
Ё вер манга меҳнатимда тоқат,
Ё тоқатим ўлдиғинча меҳнат.
Гар жомаий сабрим айласам чок,
Ҳукминг йўли кўринур хатарнок.
Вар кўнглима версам истимолат,
Тоқатча дагил ғаму малолат.
Номусдан айласам жудолик,
Мажнун ила қилсам ошнолиқ.

Қўрқум буки, исмат ўла помол,
Фармона мувофиқ ўлмая ҳол.
Қилсам бу ҳавода ҳифзи номус,
Маъмураи васлим ўла маҳрус.
Қўрхум буки, дуди оҳи Мажнун
Аҳволими айлая дигаргун.
Содиқларинг оҳи мўътабардур,
Ондан ҳазар этмамак хатардур.
Ул ўйла, бу бўйла найлайим вой!..
Билман мани ожиза надур рой?
Ёраб мутаҳаййирам мани зор,
Меҳнатлара ўлмишам гирифтор!
Сарманзили амна роҳ билман,
Санлан ўзга паноҳ билман.
Кўр бодаи ғафлат ила мадҳуш,
Қил пардаи лутфинги хатопўш.
Дерларки, ситам расида Мажнун
Ўлмиш мани мубталоя Мафтун.
Ман бесару по анга на лойиқ —
Ким, ҳуснима ўла кимса ошиқ?
Ман зарраи хору хоксорам,
Гарди раҳи хоки раҳгузорам.
Руҳимки, бадандадур, — санингдур
Ҳар нашъаки, мандадур, — санингдур.
Ганжинаий ҳуснинга аминам,
Сансан сабабимки, нозанинам.
Ёраб, мадад этки, бу амонат,
Маҳфуз ўла то дами қиёмат.
То қурба таважжуҳ этдигим чоғ,
Олним очиқ, ўлаву юзим оғ!»

Бу ғазал Лайли дилиндандур

Ёраб, камоли боргаҳи кибриё ҳақи!
Яъни фуруғи нури руҳи мустафо ҳақи!

Қил ғарқа баҳри ишқа вужудим сафинасин,
Фармони Хизра Мусо эдан иқтидо ҳақи!

Субҳа висола айла бадал шоми ҳажрими,
Субҳинг даминдаги нафаси дилкушо ҳақи!

Дарду баломи роҳи муҳаббатда қилма кам,
Роҳи муҳаббатингдаги дарду бало ҳақи!

Аҳли залолатам манга гўстар ҳидоятинг,
Аҳдойи роҳи рост қилан раҳнамо ҳақи!

Андуҳу дарда кўнглими соҳиб таҳаммул эт,
Дарда таҳаммул айлаян аҳли ризо ҳақи!

Ихлосим эт дуоя Фузулий киби дуруст,
Даргоҳда ижобата лойиқ дуо ҳақи!

Тамомийи сухаи

Ажз ила дуо қилурди ул моҳ,
Изҳори ниёз эдибки, ногоҳ
Чекди жарас арраҳила овоз,
Расми ҳуди этди сорибон соз.
Кўч ўлди, очилди боргаҳлар,
Бахтилара маҳд чекди маҳлар.
Бир маҳмила кирди Лайлийи зор,
Кўҳи ғамин этди ноқая бор.
Афғони эдиб жарас унин паст,
Ишқи майи этди ноқани маст.

БУ ЛАЙЛИНИНГ НОҚАЯ АРЗИ-РОЗИДУР ВА ЗАБОНИ ҲОЛ ИЛА ИЗҲОРИ НИЁЗИДУР

Чун ноқада кўрди нашъайи ҳол,
Қилди анга ҳам баёни аҳвол:
«К-эй ғолия мўю анбаринбўй,
Гулчеҳраву хор-хор, хушхўй.
Эй боши очиқ, оёғи ёлин,
Бўлмиш неча гез ҳарам висолин.
Савдозада нешадур димоғинг?
Кўксингда надур бу эски доғинг?
Кимдан санга етди зулми бедод,
Ҳар лаҳза надур фиғону фарёд,
Ушшоқ тарийқидур тариқинг,
Гар ошиқ эсанг манам рафиқинг.
Нолон ғами ишқи ёрдансан,
Сан дахи бизим қатордансан,
Ман киби йўх алда ихтиёринг,
Бир ўзга алиндадур маҳоринг.
Чун душди санингла иттифоқим,
Рахм айла манга, кўр иштиёқим.
Лутф айла бинойи кори хайр эт,
Мажнуним ўлон диёра сайр эт!
Бу шийфтаи етур ул оя,
Бу дарди етиштур ул давоя».
Ногоҳ, гедарди, ўлди беҳуш,
Мутлақ ўзин айлади фаромуш.
Беҳушлиғинда душди ул нур,
Ҳамроҳи ўлон гуруҳдан дур.
Ул навъ эди зулмати шаби тор —
Ким, ўлмади сорибон хабардор.
Чун галди ўзина ул париваш,
Ўлди бу қазийядан мушавваш.
Кўз очди, ўзини кўрди йитмиш,
Ҳамроҳи буроқмиш они гетмиш.
Дард узра музоаф ўлди дарди,
Тебранди ҳаюни раҳнаварди.
Чўх жаҳд ила айлади такопў
Чўх йўл оройиб югурди ҳар сў.
На роҳ, на роҳбар бўлунди,

На қофиладан асар бўлунди.
Танҳо юрур ўлди ул суманбар,
Зулматда мисоли моҳи анвар.
Чун сайри фалакда Лайлийи моҳ
Шаб қофилаки йитурди ногоҳ.
Лайли сифатинда кун чиқиб фард,
Жаммозая чекди маҳмили зард.
Душди гузар ул суман узора,
Мажнуни ҳазин ўлан диёра,
Ҳарён нигорон кезарди ул моҳ,
Бир шахси ҳазин кўрунди ногоҳ,
Сўрмоға аломаи манозил,
Ул шахси ҳазина ўлди моил.
Лутф ила такаллум этди оғоз:
«Кимсан»— деюбон етурди овоз.
Бош қолдириб ул асири маҳзун,
Дўндарди жавоб ангаки: «Мажнун»!
Лайли деди: «Эй ўзина мағрур,
Ҳошо дея аждаҳо сўзин мўр!
Ҳошо дея зоғ, булбулам ман,
Ё лоф ура ҳор ким, гулам ман!»
Мажнун деди: «Эй дури ягона,
Мажнуна билурмисан нишона?
Ул шийфтанинг надур нишони,
Кўрдикда надан билурсан они?»
Лайли деди:—«Ул париliқодур,
Рухсорла қадди дилрабодур.
Сан шифтасан, асири мотам,
Рухсори шикаста, қомати хам.
Сан хорсан, ул азизи олам,
Сан бесару по сан, ул муаззам!»
Мажнун деди: «Аҳли ишқ ўлур хор,
Ҳусн аҳлинадур сафо сазовор».
Лайли деди: «Эй баҳонапардоз!
Қайди дили зорима фусунсоз!
Пайкар туталим, тўкилди ғамдан,
Ё коматинг ўлди хам ситамдан,
Мажнуни деярлар аҳли идрок,
Ашъори латифу лаҳжаси пок,
Санда қони ул адойи дилсўз,
Ашъори ҳикояти дилафрўз?»
Мажнун деди: «Аҳли ҳол ўлур лол,
Басдур нами ашк шоҳиди ҳол.

Тартиби иборату фасоҳат,
Ишқ аҳлинадур далили роҳат.
Роҳатдан ўлан маним киби дур,
Гар сомит ўла, дагилми маъзур?»
Лайли деди: — «Чун санга шаким вор.
Мажнун эсанг айла ҳолинг изҳор;
Лайлини севарсан айла бунёд
Бир шеър, кечан замонинг эт ёд!»

БУ МАЖНУННИНГ ЛАЙЛИЯ ИЗҲОРИ ҲОЛИ ЗОР ЭТДИГИДУР

Мажнун ҳазин эшитди савганд,
Кўрди они шеъра орзуманд.
Тафсили ғамина верди ижмол,
Қилди анга арзи сурати ҳол:
«К-эй сабзаи дардима веран об!
Сарриштаи роздан очон тоб!
Сўрма неча кечди рўзгоринг,
Ишқ ичра на ўлди ҳоли зоринг?
Дилдор ғаминми сўйлайим оҳ,
Ё панди муҳиббу таъни бадҳоҳ
Чекдим неча кун жафойи мактаб,
Ҳар рўз машаққат ила то шаб.
Охирки, чўх ўлди таъни ағёр,
Айрилди мани шикастадан ёр.
Фош ўлди чу олама фасонам,
Тадбирима душди отам-онам.
Гаҳ дағдағайи табиб кўрдим,
Гаҳ саъй ила каъбая югурдим.
Очилмади ҳеч бобдан боб,
Тадбирима ожиз ўлди аҳбоб.
Гаҳ Навфала айладим тазарруъ,
Файзинда бўлунмади таваққуъ.
Гаҳ Ибни Салома ёр ўлуб ёр,
Верди дили мубталоя озор.
Гаҳ Зайд паёмина инондим,
Ҳар ваъдаки, верди дўғри сондим.
Уммид ила умрим ўлди зоеъ,
Ҳолим батар этди заъфи толеъ.
Алқисса вужудим ўлди барбод,
Бир лаҳза фалакдан ўлмадим шод».
Кўнглина қилуб фироқ таъсир,
Бир турфа ғазал ҳам этди тақрир:

Ғазал

Оҳким, бир дам фалак раъйимча даврон этмади,
Васли дармонила дафъи дарди ҳижрон этмади.

Ёрдан минг дарди дил чекдим, бу ҳам бир дардким,
Билди минг дарди дилим, бир дарда дармон этмади.

Водийи ғурбатда жон вердим, мани ул шоҳи ҳусн
Бир кеча хони висоли узра меҳмон этмади.

Дўстлар чоки гирибоним кўруб айб айламанг!
К-ул[1] гуликим кўрди ким, чоки гирибон этмади.

Фақр мулкин тут гар истарсан камоли салтанат —
Ким, бу мулкинг фатҳини фағфуру ҳоқон этмади.

Тиғи бедод ила ҳардам қонимни тўкмак надур?
Эй фалак, ҳар ким дам урди ишқдан қон этмади.

Аҳду паймон этди ёримким: «Санга ёрам», вале
Ёрлиқ вақти вафойи аҳду паймон этмади.

Ақл майдонини зиндони бало билмаз ҳануз
Кимки, бир муддат жунун мулкини сайрон этмади.

Сирри ишқин этмади онжоқ Фузулий ошкор
Бу муборак иши ҳар ким этди, пинҳон этмади.

[1] Ки, ул.

БУ ЛАЙЛИНИНГ МАЖНУНДАН ХАБАРДОР ЎЛДУҒИДУР ВА МАТОИ ВАСЛИНА НАҚДИ ЖОНЛА ХАРИДОР ЎЛДУҒИДУР

Чун билди ким ўлдуғини Лайли,
Рухсорина охди ашк сайли.
Гирён деди: «Эй кўзим чироғи,
Ваҳшилара эл, манимла ёғи.
Сан ман дедигим ҳабиб эмишсан,
Дарди дилима табиб эмишсан.
Сан-сан дуну кун дилимда зикрим,
Кўнглимда ўлон хаёлу фикрим.
Гар тония билмадим раводур,
Мастамману маст иши хатодур.
Кимсаки, ўзиндан ўла ғофил,
Бир ўзгани билмага на қобил.
Ул дамки, димоға етди бўйинг,
Кўз кўрди шуоъи моҳи рўйинг,
Жон бехабар ўлди, ақл шайдо
Тан қилди минг изтироб пайдо,
Дарёйи таҳайюра ўлуб ғарқ,
Ағёрдан этмадим сани фарқ.
Маъзур тут, эй санам, бу ҳолим,
Таън айлама, верма инфиолим.
Сансиз ман эдим шикаста хотир,
Юз шукр, санга етишдим охир.
Гулзори умидим ўлди сероб,
Ёраб, бу хаёлдурми, ё хоб?
Айшу тарабим чироғи ёнди,
Бахтим юхудан магар уёнди?
Эй дилки, эдардинг оҳу нола,
Доим нигорон ўлуб висола,
Ҳо, давлати васлу завқи дийдор!
Биллоҳ, дахи этма нолаву зор!
Эй дийда тўкуб сиришки гулгун,
Ҳар дам дер эдим: «Қони Мажнун?»
Манзуринг ўлубдур ул суманбар,
Қил мақдамина нисор гавҳар!
Эй жонки, чекардинг интизори,
Кўрмак дилаюб ҳамиша ёри;
Етдинг онга, гал чиқ энди тандан,

Гет ёра, кес ихтилоти мандан».
Дардини деяркан ул паризод
Сўз ила бу шеъри этди бунёд:

Бу ғазал Лайли дилиндандур

Очмади кўнглим фалак то бағрими қон этмади,
Қилмади хуррам мани, то зору гирён этмади.

Қилмадан бедод ила юз пора пурхун кўнглими,
Бу чаманда гул киби бир лаҳза хандон этмади.

Шукрким, верди фалак комим, мани навмид эдиб,
Шевайи меҳру муҳаббатдан пушаймон этмади.

Дард йўхдур кимсада, йўхса табиби файзи ишқ,
Кимда кўрди дардким, ул дарда дармон этмади.

Сабр йўхдур мардуми оламда вор на рўзигор,
Қонси мушкулдурки, тадриж ила осон этмади.

Тутди селоби ду чашмим ер юзин, аммо хушо —
Ким, биносин сабриминг ул сел вайрон этмади.

Ишқ савдосинда суд этдинг матои васлдан,
Эй Фузулий, жон веран жонона нуқсон этмади.

БУ МАЖНУНИ ҲАЙРОННИНГ НИҲОЯТИ ҲАЙРАТИДУР ВА ЛАЙЛИДАН ИСТИҒНО ИЛА ҒАФЛАТИДУР

Мажнун деди: «Эй очан манга роз,
Лутфила қилан мани сарафроз!
Кимсан? Манга зоҳир айла одинг!
Бу бодияда надур муродинг?
Жон тозаланур фасоҳатингдан,
Бу лаҳжаи пур малоҳатингдан.
Хулқи хушу лафзи жонфизосан,
Бўйла кўринурки ошиносан.
Биллоҳ, на диёрдан галурсан?
На роҳгузордан галурсан?
Гар лола эсанг на доғдансан?
Вар савсан эсанг на боғдансан?
Ширин-ширин такаллуминг вор,
Ҳоли дилима тараҳҳуминг вор.
Бегонадан уммазам бу ҳоли,
Бир улфатдан дагил бу холи.
Беҳуда дагил бу кўнглим олмоқ,
Галмак бошим узра соя солмоқ.
Ақл ўлса эди манимла ҳамроҳ.
Аҳволингдан ўлурдим огоҳ.
Ғам кўнглими этмасайди бетоб,
Кўз пардаси ўлмаяйди хуноб,
Ғафлат халалиндан айрилардим,
Албатта, ким ўлдиғинг билардим.
Чун манда йўх эҳтимоли идрок,
Сан сўйла ўзингки, кимсан, эй пок?»

Бу ғазал Мажнун дилиндандур

Ўйла сармастамки, идрок этмазам дунё надур,
Мен кимам, соқи ўлан кимдур, маю саҳбо надур?

Гарчи жонондан дили шайдо учун ком истарам,
Сўрса жонон билмазам коми дили шайдо надур.

Васлдан чун ошиқи мустағний айлар бир висол,
Ошиқа маъшуқдан ҳардам бу истиғно надур?

Ҳикмати дунёву мофиҳо билан ориф дагил,
Ориф улдур билмая дунёву мофиҳо надур.

Оҳу фарёдинг, Фузулий, инжидибдур олами,
Гар балойи ишқ ила хушнуд эсанг ғавғо надур?

Жавоби Лайли

Лайли деди:—«Эй қаринаи руҳ,
Коми дили — мубталойи мажруҳ!
Муждаки, замона верди коминг,
Дўлди майи ишрат ила жоминг.
Муждаки муяссар ўлди мақсуд,
Савдо ила охир айладинг суд.
Муждаки, муродинг ўлди ҳосил,
Мақсуда сани ҳақ этди восил.
Лайли манам орзуйи жонинг,
Коми дили-зору нотавонинг.
Муштоқи жамол эдинг ҳамиша,
Муҳтожи висол эдинг ҳамиша.
Ҳолоки, муяссар ўлди дийдор,
Тақсиру тааллул этма зинҳор!
Кўр давлати васлими ғанимат,
Гал ёнима, фавт қилма фурсат!
Дил назри висоли қоматингдур!
Вар жоним эса амонатингдур!
Чун душди мажолинг этма иҳмол,
Гал назринги тут, амонатинг ол!
Гар хаста эсанг, манам табибинг,
Вар ошиқ эсанг манам ҳабибинг.
Гал базми висола маҳрам ўлғил,
Бир лаҳза манимла ҳамдам ўлғил!
Вер наргиса лола ила равнақ.
Райҳони тар ила зеби занбақ!
Ферузайи эт қарини ёқут,
Қил тўтиё қанди нобдан қут!
Пайванди гул айла арғувони,
Хизра етур оби зиндагони!
Вар ошиқи мубтало дагилсан,
Мажруҳу ғаму бало дагилсан,
Тақлид ила гўстариб аломат,
Қилма ўзингни мани маломат!
Бир ақлу фаросат айла пайдо,
Онжақ бизи этма халқа расво.
Эй гул, бу манга дагилмидур нанг —
Ким, ўлмаясан манимла ҳамранг?
Ман арз эдам офтоби рухсор,
Сан қилмаясан ҳарорат изҳор?
Ман жом тутам дейимки: «Гал, ол!»
Сан дурмаясан оёға филҳол?
Изҳори жамолин айламак гул
Булбул кўруб айламак тағофил.
Чўх тажриба этмишам, ўлур оз,
Маъшуқина ошиқ айламак ноз.
Тақриб ила ул бути дилоро
Бир турфа ғазал ҳам этди иншо:

Бу ғазал Лайли дилиндандур

Эй қилан шайдо мани, мандан бу истиғно надур?
Неша сўрмазсанки, аҳволи дили шайдо надур?

Гар манга халқ ичра парво қилмадинг, маъзурсан,
Бўйла танҳоликда қилмазсан манга парво, надур?

Саҳлдур гар билмаюб ҳолим тараҳҳум қилмамоқ,
Ҳолими билмак, тараҳҳум қилмамоқ амдо надур?

Гул таманносинда дерлар бўлбулинг ғавғоларин,
Чун гули кўрдикда қилмаз, майл, бу ғавғо надур?

Ул пари мутлақ мани расвоя қилмаз илтифот,
Эй Фузулий, билмазам журми мани расво надур?

БУ ЛАЙЛИЯ МАЖНУННИНГ ИСТИҒНОСИДУР ВА ИСБОТИ САФОЙИ ИМЛОСИДУР

Мажнун деди: «Эй бути париваш!
Хошоки заифа урма оташ!
Ёндурмоғина етар хаёлинг,
Йўхдур манга тоқати висолинг.
Знҳор гатирма, эй суманбар,
Ойинаи оразинг баробар.
Бир зарраяким, вужуд йўхдур,
Ойинадан онга суд йўхдур.
Ул кунки, кўзимда вор эди нур,
Кўздан ўзингни яширдинг, эй ҳур,
Ҳолоки, назоранг ўлди мушкил,
Дурмоқ на учун манга муқобил?
Ишқ этди бинойи васл маҳкам,
Маънида мани санингла ҳамдам.
Рафъ ўлди бу эътибори сурат,
Ҳошоки, ўлам шикори сурат.
Лаззат руҳи ёри дилситондан,
Жондур бўлон, эй дариғи жондан!...
Жоним гедали басе замондур,
Жисмимдаги энди ўзга жондур.
Сансан ҳоло танимда жоним,
Кўзда нурим, жигарда қоним.
Мандан бари айладинг мани сан,
Арза кима айлайим сани ман.
Манда ўлан ошкор сансан,
Ман худ йўхам, улки вор сансан!
Доим санга мандадур тажалли,
Ман ғайрдан ўлмишам тасалли.
Гар ман ман эсам насан сан эй ёр?
Вар сан сан эсанг наям мани зор?
Чун ман ўлубам санингла мамлу
Ваҳдат равишинда хуш дагил бу.
Ким дишрада истаян нишонинг,
Бир ўзга макон билам маконинг.
Аввал бу иши эданда бунёд
Ман тифл эдиму замона устод.
Этмишди санга мани муқайяд
Гўё ўхудурди дарси — абжад.

Ҳоло қилубам камоли ҳосил.
Абжад сабақин ўқурми комил?
Чун етди камола сархати ишқ,
Сархат кўруб онжақ айларам машқ.
Расволиға чун ман этмишам од,
Сан ҳам бу сулуки этма бунёд.
Тут пардаи исмат ичра ором,
Расвой манам, сан ўл некуном!
«Мажнун» манга дерлар аҳли олам,
Онжақ мангадур жунун мусаллам.
Сан ўлма фасонаи халойиқ
Мажнун иши Лайлия на лойиқ
Мажнун манам, эй вафоли дилдор!
Девоналиға манам сазовор!
Сан айлама ҳолинги дигаргун,
Лайли на равоки, ўла Мажнун?
Ғамхорсан, эй бути пари рў,
Ғамхорлиғинг ҳамин етар бу —
Ким, парданишин ўлуб ҳамиша,
Доим қиласан ҳижоб пеша.
Кун киби чиқиб мудом сайра,
Гўстармаясан жамол ғайра —
Ким, санда на ўлса расми одат,
Атворимадур маним шаҳодат.
Ман ишқ гузаргоҳинда хокам,
Эл жумла билур маники, покам.
Раҳм эт манга, эй бути вафодор,
Таън аҳлининг оғзин очма зинҳор!
Чун ман раҳу расми ишқ тутдим,
Номус тарийқини унутдим.
Номусинги сохла ҳар халалдан,
Сан ақл этагини кўйма алдан.
Тақриб ила ўл асири маҳжур!»
Бу нодира шеъри этди мазкур:

Бу ғазал Мажнун дилидандур

Хаёлида тасаллидур, кўнгил майли висол этмаз,
Кўнгилдан дишра бир ёр ўлдуғин ошиқ хаёл этмаз.

Ҳақиқий ишқ чун муставжиби нуқсон дагил мутлақ,
Ўзин аҳли ҳақиқат волеҳи ҳусну жамол этмаз.

Камоли ишқа толиб мухтариздур ҳусни суратдан-
Ки, қайди ҳусни сурат ошиқи соҳиб камол этмаз.

Далили жаҳлдур ишқ аҳлина суратпараст ўлмоқ-
Ки, оқил ифтироқи мумкин ила иттисол этмаз.

Кўнгилда дўст тамкин бўлса, ўлмаз кўзда жавлони,
Муҳаббат собит ўлса, ўз ериндан интиқол этмаз.

Саводи мосиводан лавҳи дил холи керак доим,
Муваҳҳид сафҳаи идрока нақши хатту хол этмаз.

Иродат зоеъ этмаз аҳли маъно, суратан ҳаргиз,
Ҳақиқат жавҳарин жаҳли мажоза поймол этмаз.

Муқайяд ўлмаз аҳли суратинг рангина ҳол аҳли
Фузулий, ким муқайяддир магар идроки ҳол этмаз?

БУ ЛАЙЛИНИНГ МАЖНУН АТВОРИНА ТАҲСИНИДУР ВА ҲУСНИ ЭЪТИҚОДИНА ҲУСНИ ЯҚИНИДУР

Лайли деди: «Эй вужуди комил!
Қурби ҳақа исмат ила қобил!
Меърожи камолинги синардим,
Кайфияти ҳолинги синардим.
Ўлдим неча ўлдуғингдан огоҳ,
Хуш мартабадур бу, боракаллоҳ!
Аҳсантаки, зоти пок эмишсан,
Покиза вужуди хок эмишсан.
Инсоф ҳамин ўла қаноат,
Таскини ҳавоя иститоат.
Ишқингда риё гумон эдардим,
Атворинги имтиҳон эдардим.
Алминнату лиллоҳ, ўлди маълум,
Васл ўлдуғи машрабингда мазмум.
Ғамнок эдим, айладинг мани шод,
Бу қайд таъаллуқиндан озод.
Бир ғофили худпараст эдим ман,
Жаҳл ила мудом маст эдим ман.
Оройиши зулфу хол эдардим,
Пайваста муни хаёл эдардим —
Ким, сан талаби висол эдарсан,
Наззораи зулфу хол эдарсан.
Ҳоло манга равшан ўлди ҳолинг,
Меърожи ҳақиқати камолинг.
Ман басладигим бу зулфу холи,
Чашми сияҳу узори оли,
Ўз жоним учун дагил шаби рўз,
Назри назарингдур, эй дилафрўз!
То айлаясан дами назора,
Таскин верасан дили фигора.
Ҳам сан ўласан мурода восил,
Ҳам ўла манга савоб ҳосил.
Йўхдур чу назора майли санда,
Найлар бу жамоли хўб манда.
Тан дуржинадур дури равоним,
Ганжи баданимда нақди жоним.
Дердим ўла сарфи раҳгузоринг,

Кўрдикда равон қилам нисоринг.
Тавфиқу висолинг эдам идрок,
Андишаи хажрдан ўлам пок.
Ҳолоки, муяссар ўлмади ком,
Ўлмоқ на раво арода бадном?
Насхи хати, эътибор қилдим,
Роҳи адам ихтиёр қилдим.
То неча вера ғубори сурат,
Ойинаи зотима кудурат.
Вақт ўлдики равшан ўла миръот,
Мустағний ўла суфотдан зот.
Вақт ўлди бу ғунча ўла хандон,
Таъсир эда субҳи файзи жонон.
Хуноб ғамила дўлди кўнглим,
Ғунча сифати тутилди кўнглим.
Фарз ўлдики, тай қилам бисотим,
Қатъ эдам ўзимдан ихтилотим.
Сатри тан эдам адам ҳижобин,
Рухсора чекам фано ниқобин.
То ҳусни руҳимки, истамаз ёр,
Ўлмоя насиби чашми ағёр.
Зероки, насиби ҳусни қобил
Улдур анга ошиқ ўла мойил.
Ҳуснимда чу йўқ қабули ошиқ,
Нуқсон ила ўлмоғим на лойиқ?»
Бу ҳола муносиб ул паризод
Филҳол бу шеъри этди бунёд:

Бу ғазал Лайли дилиндандур

На дилбарким, дамодам ошиқа арзи жамол этмаз,
Қолур ноқис бўлуб, файзи назар касби камол этмаз.

Дагил жазб этмаян ушшоқи маъшуқ ўлмоға қобил,
На ҳосил ҳусни суратданки, жазби аҳли ҳол этмаз.

Керак рухсораи маъшуқ махфи ғайри орифдан —
Ки, ориф ўлмаян идрок сунъи зулжамол этмаз.

Ҳавойи васлдурким, хўблар васлина толибдур
Ва гар на ишқи комил фарқи ҳижрону висол этмаз.

Ўлан нақди ҳаётин ошиқинг маъшуқа сарф айлар
Бу зулми, оҳ, агар маъшуқина ошиқ ҳалол этмаз.

Мажоз аҳлина хўблар жилваи ноз айласунларким,
Ўзин аҳли ҳақиқат мубталойи хатту хол этмаз.

Фузулий, олами суратда саргардон кезар зоҳид,
Зиҳи ғофил, бу савдонинг саранжомин хаёл этмаз.

Тамомийи сухан

Хатм айламадан сўзини ул моҳ,
Бир ноқанишин кўрунди ногоҳ.
Ноқа ила бир нафар сабукхез,
Кўрдики, галир насимтак тез.
Билди бути гулрухи суманбўй —
Ким, ўзи учундир, ул таку пўй.
Билдики, рақиб бадгумондир,
Андуҳи дилу балойи жондур.
Ул моҳиваш ўлдуғинда ғоиб,
Ўлмиш анга суръат ила толиб.
Гулзора ҳануз етмадан хор,
Гул қилди видои саҳни гулзор.
Ул ҳолина воқиф ўлмадан ғайр,
Тебратди жамозаи сабуксайр.
Жўянда кўриб ул офтоби,
Тарк этди шитобу изтироби.
Тавфиқи мурода ўлди хушдил,
Душди яна қилди азми манзил.
Шаҳбози етурди ошиёна,
Топширди ниҳоли боғибона.
Мажнун яна қолди зору маҳжур,
Ҳамсуҳбати мору ҳамдами мўр.
На дурмоға тоқату қарори,
На кезмая алда ихтиёри.

БУ МАЖНУННИНГ МЕЪРОЖИ ФАЗОИЛИДУР ВА БАЁНИ МАРТАБАИ ҲУСНИ ҲАСОИЛИДУР

Шоҳиншаҳи мулки меҳнату дард,
Яъни Мажнун дардпарвард.
Бир пок эдиким, бу арсаи хок,
Онинг киби кўрмамишди бир пок.
Маъмураи қурби ҳақ мақоми,
Арвоҳа фариза эҳтироми.
Чун нафрати шарри насли одам,
Маъмураи қурби ҳақ мақоми,
Ҳар ваҳши дўнинда бир фаришта,
Ёр ўлди ул одами саришта.
Зоҳирда рафиқи ваҳшла тайр,
Ботинда малоик ила ҳамсайр.
Қилмишди камоли эътидоли,
Касрат аламиндан они холи.
Чекмазди жаҳонда ул жаҳонгард,
Андишаи гарму ғуссаи сард.
Билмишди жаҳонинг эътиборин,
Йўх ерина сотмиш эди ворин.
Тутмишди тарийқи аҳли тавҳид,
Бўлмишди камоли тарку тажрид.
Ўлмишди вужуди поки пурнур.
Олойиши аклу шурбдан дур.
Таҳсил қилиб сафойи сийрат,
Кўрмишди мажоздан ҳақиқат.
Аъёна йўх эди эътимоди,
Наққош эди нақшдан муроди.
Мавзун эди табъи нуктадони,
Ҳар нуктада воқифи маони.
Овози эди басе мулойим,
Услуби дуруст, усули қоим.
Таҳрир ила ҳар чеканда овоз,
Қушлара тутарди роҳи парвоз.
Гоҳи ғазалу гаҳи қасида,
Иншо қилиб ул ситам расида.
Сўз ила ўхурди гоҳу бегоҳ,
Бир неча азиз онингла ҳамроҳ;
Ёзарлар эди тамом шеърин,
Ўхурлар эди мудом шеърин.
Оламлара ул ғарибу маҳжур,
Аксар бу сабабдан ўлди машҳур.
Овозию зеҳнию жамоли,
Қилмишди муқайяд аҳли ҳоли.
Ким ўлса бу уч камола қобил,
Демак ўлур анга зоти комил.
Пайваста қилуб камолин изҳор,
Бу байтлари қилурди такрор.

Бу ғазал Мажнун дилиндандур

Биз жаҳон маъмурасин маънида вайрон билмишиз,
Офият ганжин бу вайрон ичра пинҳон билмишиз.

Гар ўзин доно билур тақлид ила суратпараст,
Олами таҳқиқда биз они нодон билмишиз.

Бехабарлар шарбати роҳат билурлар бодани
Биз ҳакими вақтиз, они тўкмушиз, қон билмишиз.

Билмишизким, мулки олам кимсая қилмаз вафо,
Ул замонданким, они мулки Сулаймон билмишиз.

Айри билмишсан, Фузулий, масжиди майхонадан,
Саҳв эмиш улким, сани биз аҳли ирфон билмишиз.

БУ ЛАЙЛИНИНГ БАҲОРИ УМРИ ХАЗОНА ИРДИГИДУР

Соқий, кўза галди нашъайи май,
Бир неча қадаҳ юрит паёпай!
Азми тараб этдинг эҳтимом эт,
Завқин тараб аҳлининг тамом эт!
Базм аҳлина жоми лолагун тут,
Аммо манга жумладан фузун тут!
Зероки, ҳануз ним мастам,
Ғам силсиласина пойбастам.
Хушдур тараб аҳлининг бу базми,
Доғилмоға ўлмасайди азми.
Тарихинависи ҳоли айём,
Бу қиссая бўйла верди итмом —
Ким, васлдан ўлмаюб тасалли,
Мажнундан ўланда дур Лайли,
Кесмишди тааллуқин жаҳондан.
Қатъи назар айламишди жондан.
Бир фаслки, дасти ғорати дай,
Гулзор бисотин айлади тай.
Мотамкада ўлди арсаи боғ,
Мотамда суруд нолаи зоғ.
Лайли киби ўлди лола мастур,
Мажнун киби шохи арғувон ур,
Ранжи яра қондан ўлди ашжор,
Ларзону заифу зардрухсор.
Сўнди гулу лоланинг чироғи,
Сарсар ели зулмат этди боғи.
Гул бийми тааррузи ҳаводан.
Лола ситами дами сабодан,
Рахтини ёшурди боғларда,
Лаълини йитурди доғларда.
Бир мор мисоли ўлди ҳар наҳр,
Ҳар лаҳзада сув масобаи заҳр,
Кўкдан ера индигинда борон,
Ҳар қатра ўлуб мисоли пайкон.
Гўёки, етурди боға бедод —
Ким, шуъбадаи таҳарруки бод,
Бир сеҳр ила оби оҳан этди,
Ондан тани боға жавшан этди.
Бир кун бу ҳавода Лайлийи зор,

Ғам дафъина этди майли гулзор.
Кўрди гулу лоладан асар йўх,
Анвои шажарда барги бар йўх.
Саҳни чаманин сафоси гетмиш,
Нуқсони сафо камола етмиш.
На сабза танинда тоб қолмиш,
На барг юзинда об қолмиш.
Мотамкада кўрди бўстони,
Риққат ўдина тутошди жони.
Сўзи жигарила ёна-ёна,
Шарҳ этди ғамини бўстона:
«К-эй боғ, надур бу оҳи сардинг?
Ман хастая зоҳир айла дардинг!
Ман дахи санинг киби низорам,
Бир гулдан йироқу зарду зорам;
На давлати қурбина қабулим,
На равзаи кўйина висулим.
Сан гарчи хазонасан гирифтор,
Албатта, баҳора етмагинг вор.
Уммиди висол манда йўхдур,
Сандан ғаму ғусса манда чўхдур!»
Ортурди ғам оғладиқча дардин,
Гирён кўка тутди рўйи зардин.

БУ ЛАЙЛИНИНГ ОНАСИНА ВАСИЯТ ЭТДИГИДУР ВА ДЎСТ ЁДИЛА ДУНЁДАН ГЕТДИГИДУР

Маъбудина арз қилди розин,
Билдирди кўнгилдаги ниёзин:
«К-эй ҳокими арсаи қиёмат!
Султони сарири истидомат!
Навмидлик оташина ёндим,
Биллоҳ, бу вужуддан ўсондим.
Чун дўст ёнинда ноқабулам,
Биллоҳ, бу ҳаётдан малулам!
Ман шамъи шаби фироқи ёрам,
Сўзону сиёҳ рўзигорам.
Ёндирди мани жафои олам,
Дингланмазам ўлмайинча бир дам.
Дердимки, вужудим ўла боқи,
Шояд душа васл иттифоқи...
Партав буржинда офтобим,
Билдимки, вужуд эмиш ҳижобим.
Ёраб, мани эт фаноя мулҳақ —
Ким, роҳи фано эмиш раҳи ҳақ».
Пок эди, дуоси этди таъсир,
Филҳол мизожи ўлди тағйир.
Таъсири ҳавои номуносиб,
Таркибина қилди заъф ғолиб.
Галдикча зиёда ўлди дарди,
Таб ларза фароғатин гедирди.
Маҳв ўлди таб ичра ул париваш,
Бир шамъ кибики, кўра оташ.
Ўксилди арақда ҳусни тоби,
Бир гул кибиким, гедар гулоби.
Заъфи тани ул мақома етди —
Ким, бистар ичинда жисми йитди.
Бистарда талаб қилан нишонин,
Кўрмазди вужуди нотавонин.
Рафъ ўлди нишонаи саломат,
Мавтина кўрунди минг аломат.
Азм айлади ўлмоға мусофир,
Рихлат асари чу ўлди зоҳир.
Рафъ этди ҳижоб эҳтирозин,

Фош этди оноя гизли розин:
«К-эй дарди дилим давоси она
Шамъи амалим зиёси она!
Ғам гизламак ила жона етдим,
То мумкин эди таҳаммул этдим.
Ҳолоки, муқаррар ўлди кетмак,
Фарз ўлди бу сирри зоҳир этмак.
Ўлсин санга, эй заифа, равшан —
Ким, тиғи ҳаво ҳалокиям ман.
Жисмимда йўх ўзга дард тоби,
Илло ғами ишқ изтироби.
Ман ошиқи зору бенавоям.
Бир маҳлиқоя мубталоям.
Савдоси ила йўх ўлди ворим,
Кечди ҳавасила рўзигорим.
Чўх орзу айладим жамолин,
Бир дам кўра билмадим висолин.
Ҳоло гедирам кўнгилда сўзи,
Алдан на галур, бу эди рўзи.
Онжақ дагилам мани паришон,
Ул ёр ғаминда зору гирён.
Ул ҳам мани зора мубталодур.
Саргаштаи водийи балодур.
Мандандир онинг жунуни афзун,
Қайс экан ўлубдур оди Мажнун.
Доим кечирар ғамимда айём,
Бир кун анга ҳосил ўлмаюб ком.
Расвойи замона ўлди мандан,
Офоқа фасона ўлди мандан.
Беҳуда дагил фиғону оҳи,
Ёқмазми мани онинг гуноҳи.
Манким, гедарам бу хокидондан,
Дардим буки, шармсорам ондан.
Эй мунчси рўзигорим она!
Ғамхориму ғамгусорим она!
Ман дори бақоя азм эданда,
Дунёя видоъ эдиб геданда,
Мансиз чекиб оҳлар, фиғонлар,
Саҳролара душдугинг замонлар,
Душса йўлинг ул ўлон диёра,
Арзи ғамим айла ул фигора.
Зинҳор онга ўланда восил,
Хуш кимсадур, ондан ўлма ғофил!

Домонини тут, ризосин иста,
Ман мужрим учун дуосин иста!
Арз айлаки: «Эй вафоли дилдор!
Жон верди йўлингда Лайлийи зор.
Ишқингда ерина етди лофи,
Даъвосининг ўлмади хилофи.
Сўйла мани зору мубталодан
К-эй ишқда лоф эдан вафодан!
Хилватгаҳи унса маҳрам ўлдим,
Озодаву шоду хуррам ўлдим.
Сан ҳам гала кўр, тааллул этма,
Ман мунтазирам тағофул этма!
Гар содиқ эсанг бу йўлда сан ҳам.
Сабр айлама, айла тарки олам.
Гал, коми дил ила ўлалим ёр,
Бир ердаки, йўхдур анда ағёр...
Доим ўлалим бир эвда ҳамроз —
Ким, чихмая дишра ондан овоз.
Хуш манзили амна бўлмишам роҳ,
Бетаънаи дўсту жаври бадхоҳ.
Мандан сани айламак хабардор,
Бисмиллоҳ агар иродатинг вор!»
Чун қилди васиятини охир,
Азми сафар этди ул мусофир.
Ёд айлади ёр меҳрибонин,
Васл орзуси ила верди жонин.
Кимдурки жаҳонда фони ўлмаз.
Даври фалакинг омони ўлмаз!
Дунё еди бошли аждаҳодур,
Андишаи улфати хатодур.
Ҳар лутфинадур дафина минг қаҳр,
Ҳар шаҳдинадур қарина минг заҳр.
Даврон узариндадур замона,
Албатта, галан гедар жаҳона.
Арбоби замоная вериб панд,
Бу шеъри на хуш демиш хирадманд:

Ғазал

Бу оламким, кўнгул, қайдин чекарсан меҳнату ғамдур,
Фано сарманзилин сайр айлаким, бир хушча оламдур.

Онгуб танҳолиғи қабр ичра нафрат қилма ўлмакдан,
Тарийқи унс тутким, ҳар овуч тупроқ бир одамдур.

Дагил маҳкам жаҳон мулкинда ҳар бунёдким қилсанг,
Бақо мулкинда тут манзилким, ул бунёд маҳкамдур.

Ажал олойиши хавфу хатардан қурторар нафси,
Бу жавҳар кимиёйи нафса бир иксири аъзамдур.

Камоли ишқи инсон мавт иландур роҳи ҳикматда,
Бале, мужро қилан ҳукмин мисолин нақши хотамдур.

Баҳор айёми кирсанг лолазора хок ажзосин,
Муҳаққар кўрмаким, ҳар зарра бир жом ила бир жамдур.

Асири нафсдур аҳли жаҳон билмаз фано қадрин,
Фузулий, тарк тажриди санга онжақ мусалламдур.

Тамомийи сухан

Лайли гули гулшани латофат,
Чун кўрди ҳазон елила офат.
Помоли хазон ўлуб баҳори,
Анжома етишди рўзигори.
Бечора оноси очди бошин,
Бошиндан ошурди қонли ёшин.
Кофурини тўкди заъфарона,
Сўзи дил ила галиб фиғона,
Чўх оғлади, этди оҳу нола,
Оғларким ўлурса бўйла ҳола.
Алқисса тутиб тарийқи мотам,
Ул воқеая йиғилди олам.
Таъзим ила тутдилар азосин,
Қабрин дузуб урдилар биносин;
Тан ўлди муқими арсаи хок,
Руҳ ўлди қарини авжи афлок;
Шавқ аҳлина қурб ҳосил ўлди,
Дарёсина қатра восил ўлди.

БУ МАЖНУННИНГ ЛАЙЛИ ВАФОТИДАН ХАБАРДОР ЎЛДИҒИДУР ВА ДЎСТ ЕДИ ИЛА ДУНЁДАН ГЕТДИГИДУР

Меҳнат чаманинда гул деранлар,
Оламда ёмон хабар веранлар,
Ғам нусхасин айлаянда таҳрир,
Вермишлар онга бу навъ ташҳир —
Ким, Зайди ситамрасидаи зор,
Ул воқеадан ўлуб хабардор,
Филҳол қилиб азимати роҳ,
Мажнуни ҳазини этди огоҳ:
«К-эй шийфтаи шикаста толеъ
Афсуски, саъйинг ўлди зоеъ
Идбори тилисминг ўлди ботил,
Бу машғаладан дахи на ҳосил?!
Бозор бузилди, йиғ бисотинг,
Бу силсиладан кес иртиботинг!
Лайли санга верди зиндагони,
Сан ўл боқи, ул ўлди фони!
Сан садқаси ўлдуғинг париваш,
Садқа санга ўлди, эй балокаш!
Азми раҳи жаннат этди ул ҳур,
Фирдавс мақомин этди маъмур».
Мажнунки, хабардан ўлди огоҳ,
Сўзи жигарила чекди бир оҳ —
Ким, ғулғуласин ҳамул замонда,
Жонони эшитди ул жаҳонда.
Оз қолдики, ноласила дилдор,
Ул хоби ажалдан ўла бедор.
Бир лаҳза баланд ўлуб хуруши
Душди ера, гетди ақлу ҳуши.
Чун галди ўзина қилди нола,
Ёғдирди хазони узра жола.
Таъна сўзин этди Зайда бунёд:
— «К-эй соқийи базми зулму бедод!
Нетдим санга, қасди жоним этдинг,
Қасди дили нотавоним этдинг!
Қийдинг мани зору нотавона,
Урдинг ситам оташини жона!
Заҳр эди магар бу вердигинг жом —

Ким, марг паёмин этди эълом?
Бир мўрчая надур бу кина,
Фўлода дуярми обикина?!
Таъсири ситамдан ижтиноб эт,
Бори бу гуноҳа бир савоб эт!
Айлат мани ёр ўлон диёра,
Шамъ айла мани мазори ёра!»
Душди йўла, ўлди Зайда ҳамроҳ,
Бир ҳол илаким, наузу-биллоҳ.
Чун кўрди мазори гулъузорин,
Душдию қучоқлади мазорин.
Кўксини қилиб лаҳад киби чок,
Марқад киби сочди бошина хок.
Қабр узра охитди қонли ёшин,
Лаъл айлади ёши қабри дошин.
Ер юзин эдиб сиришки мамлу,
Кечди ера ул сиришкдан сув,
Ўлди дури ашки беқарори,
Қабр ичра нигорининг нисори.
Кўз ёшини айлади муҳотаб:
«К-эй тийра шаби фироқа кавкаб!
Чихмоқ санга ўлди энди вожиб —
Ким, ўлди ул офитоб ғоиб:
Бир буржи мақом тутмиш ул моҳ —
Ким, ўлмаз онга насим ҳамроҳ.
Сан дурма агар муруввнатинг вор,
Кир тупроға, иста они зинҳор!
Кўр қандадур ул дурри ягона,
Нетмиш анга офати замона!
Побўс эдибан етур ниёзим,
Билдир бу тазарруъ ила розим:
«К-эй шамъ, надур бу ижтинобинг?
Ман бахти сиёҳдан ҳижобинг?
Жоми майи ғам тутанда олам,
Ҳам сан ичдинг бу жоми, ман ҳам.
Маст этди магар сани бу бода —
Ким, базмда дурмадинг зиёда?
Бир нодира шамъ эдинг шабарфруз,
Душди санга завқ ишқдан сўз.
Бири неча замон агарчи ёндинг.
Сўзи дила дўзмадинг, ўсондинг.
Бедорлиға гатурмадинг тоб,
Шаҳло кўзинг ўлди моили хоб.

Ҳамроҳим эдинг бу йўлда эй моҳ!
Ҳамроҳи қўйиб гедарми ҳамроҳ?
Афлока тафохур айла, эй хок —
Ким, ўлди рафиқинг ул дури пок.
Зулфина муориз ўлма, эй мор!
Ким, анда муқимдур дили зор.
Холина таарруз этма, эй мўр —
Ким, боғлидур онда жони маҳжур.
Эй умр, гал энди боша сан ҳам —
Ким, чашмима тийра ўлди олам!
Олам хуш эдики, вор эди ёр,
Чун ёр йўх, ўлмасин наким вор.
Эй жон, тани хастани видоъ эт,
Бу хаста ила етар низоъ эт!
Муштоқингам, эй ажал, карам қил,
Дафъи алам ила рафъи ғам қил!
Қуртор мани изтироби ғамдан!
Вер мужда, вужудима адамдан!
Ойинами айла зангдан пок,
Қил пардаи эътиборими чок!
Рафъ эт на эса арода ҳоил,
Айла мани ул нигора восил!
Таклифи висол эдар манга ёр,
Бир хилватаким, йўхдур ағёр.
Ман кетмамак айласам хатодур,
Сандан манга бир мадад раводур.
Биллоҳ, мададимда қилма иҳмол —
Ким, бахтима юз верубдур иқбол.
Ёраб, манга жисму жон керакмаз,
Жононимсиз жаҳон керакмаз!
Минбаъд залилу хор қилма,
Саргаштаи рўзигор қилма!»
Афғонда экан гедиб қарори,
Ўлди бу ғазал дилинда жори:

Ғазал

Энди жоним ҳажр ила, васли руҳи ёр истарам,
Дардманди фурқатам, дармони дийдор истарам.

Булбули зорам дагил беҳуда афғон этдигим,
Қолмишам нолон қафас қайдинда гулзор истарам.

Даҳр бозоринда косиддур матои ҳимматим,
Бу матои сотмаға бир ўзга бозор истарам.

Фони ўлмоқ истарам, яъни балойи даҳрдан
Роҳати жисми заифу жони афгор истарам.

Нўла гар қилсам шаби ҳижрон таманнойи ажал,
Найлайим, чўхдур ғамим, даъфина ғамхор истарам.

Чун бақо базминдадур дилдор, ман ҳам дурмазам,
Бу фано дайринда базми васли дилдор истарам.

Эй Фузулий, истамаз кимса ризосила фано,
Манки бундан ўзга билман чора ночор истарам.

Тамомийи сухан

Чун рози дарунин этди тақрир,
Раъйина мувофиқ ўлди тақдир.
Имдод қилиб инояти ҳақ,
Қилди они мақсадина мулҳақ.
Гул терди ҳадиқаи амалдан,
Май ичди суроҳийи ажалдан.
Қабрини қучоқлади нигоринг,
Жон садқаси этди ул мазоринг.
—«Лайли»— деди верди жони ширин,
Ул ошиқи беқарору мискин.
Инсоф ҳамин ўла муҳаббат,
Бу доирадур мақоми ҳайрат,
Гўёки, алинда эди жони,
Доим кўзатарди ул замони.
Чун давр ила етди ул замона,
Ондан бир ижозат ўлди жона.
Ҳар нечаки, вор эди нигори,
Оламда эди онинг қарори.
Чун килди нигори тарки олам,
Бу олами тарк қилди ул ҳам.
Чун кўрди бу ҳоли Зайди ғамнок,
Афғон қилиб этди ёқасин чок.
Фарёд ила қилди навҳа бунёд,
Авжи фалака етурди фарёд.
Зор оғлади ўйлаким, ҳам ул дам.

Оҳи ўдина йиғилди олам.
Эл жамъ ўлуб этдилар назора,
Мажнуни сиёҳ рўзигора.
Қабр устина кўрдилар йиқилмиш.
Жононая жон нисор қилмиш.
Аҳволина оғлаюб саросар,
Дафн этмагин этдилар муқаррар.
Ғусл айлаюбон тани низорин,
Дилдорининг очдилар мазорин.
Қўйдилар они ҳам ул мазора,
Ғанмок етишди ғамгусора.
Руҳ ўлди фалакда руҳа ҳамроз,
Тан ўлди тан ила ерда дамсоз.
Раъф ўлди тааллуқоти ҳоил,
Матлубина толиб ўлди восил.
Бир базм ики шоҳа маҳфил ўлди,
Бир бурж ики моҳа манзил ўлди.
Қабр устина қўйдилар нишона,
Фош ўлди бу можаро жаҳона.
Тавфинда қилиб мурод ҳосил,
Ул қабра халойиқ ўлди моил.
Кечдичка замон мукаррам ўлди,
Ҳожатгаҳи аҳли олам ўлди.
Будур асари муҳаббати пок,
Хуш мартабадур бу, қилсанг идрок...

БУ ЗАЙДНИНГ ЛАЙЛИ ИЛА МАЖНУННИ РЎЪЁСИНДА КЎРДИГИДУР

Ул машҳада Зайд ўлуб мужовир,
Осори садоқат этди зоҳир.
Таъмир учун этди чўх атолар,
Тадриж ила қилди чўх бинолар.
Пайваста ҳарорати жигардан,
Қандили мазорин этди равшан.
Жоруб ила об ўланда матлуб,
Мужгон ила ашки обу жоруб.
Ҳар лаҳза қилурди тоза мотам,
Қилмазди фиғону ноласин кам.
Ул мунису мушфиқу мувофиқ,
Бир кеча ғариби субҳи содиқ,
Бемор танинда қолмаюб тоб,
Қилмишди мазора ястаниб хоб;
Хоб ичра кўрунди ул низора
Бир боғида ики моҳипора;
Рухсорларинда завқдан нур,
Бийми ғаму дарду ғуссадан дур.
Хушвақту нишотманду дилшод,
Ағёр тааррузиндан озод.
Ҳар маҳваша минг фаришта сурат
Ихлос ила ўлмиш аҳли хидмат.
Сўрдики: «Булар на моҳлардур?
На рутбали подшоҳлардур?
Бу равза на равзаи бариндур,
Бу қавм на қавми нозаниндур?»
«Бу дур — дедилар — риёзи ризвон
Бу қавми — ҳужаста ҳуру ғулмон.
Бу ики маҳи ҳужаста рухсор
Мажнун ила Лайлийи вафодор.
Чун водийи ишқа кирдилар пок,
Ул поклик ила ўлдилар хок.
Манзиллари ўлди боғи ризвон,
Чокарлари ўлди ҳуру ғулмон.
Чун бунда ризо вериб қазоя,
Сабр айладилар ғаму балоя.
Гетдикда жаҳони бевафодан,
Қуртулдилар ул ғаму балодан».
Чун Зайд юхудан ўлди бедор,

Бу нуктаи этди халқа изҳор,
Халқинг ўлуб эътиқоди афзун,
Ул қабра зиёрат ўлди қонун.

Тамомийи сухан

Соқий, мутағаййир ўлди ҳолим,
Сўйлашмага қолмади мажолим.
Минбаъд зиёда верма бода.
Раҳм айлаки, сархўшам зиёда.
Хуш ғафлат ила кечурдим айём,
Билмамки, нўлур ишим саранжом?
Сармояи умр кетди алдан,
Суд этмадим этдигим амалдан.
Фарёд бу жаврданки, гардун
Аҳволими айлади дигаргун.
Дун дийдаи тар қилиб гуҳарбор,
Гардуна дедимки: «Эй жафокор.
Ҳаргиз равишингдан ўлмадим шод,
Доми ғаму меҳнатингдан озод.
Аҳбоба нақиз давр эдарсан,
Арбоби камола жавр эдарсан,
Мажнун агар ўлса эди жоҳил,
Ўлмаздинг итоатинда коҳил.
Фармонина инқиёд эдардинг,
Кўнглини мудом шод эдардинг.
Аҳли ҳунар ўлдуғи сабабдан,
Соҳиб назар ўлдуғи сабабдан,
Ақрони ичинда хор қилдинг,
Беиззату эътибор қилдинг.
Лайли гар ўлайди бир ҳаёсиз,
Ё сан киби меҳрсиз, вафосиз,
Ўлмазди анга ҳамиша жавринг,
Коминча мудом ўлурди давринг.
Фазл аҳлина моил ўлдуғиндан,
Идрок ила комил ўлдуғиндан,
Доим ғам алинда зор қилдинг,
Ошуфтаи рўзигор қилдинг.
Ман ҳам гар ўлайдим аҳли тазвир,
Этмаздинг ионатимда тақсир.
Сандан ғаразим ўлуб саранжом,
Даврингда манга ўлурди ором.

Чун аҳли вуқору нангу орам,
Жаврингла ҳамиша хору зорам,
Бу юздан эмиш санинг мадоринг
Вор эмдики, йўхдур эътиборинг.»
Гардун эшидиб маним итобим,
Верди бу адо ила жавобим:
«К-эй сурати ҳолдан хабарсиз,
Ҳар ҳикмата айб эдан ҳунарсиз,
Ман амра мувофиқ айларам давр,
Ҳикматда вафодур этдигим жавр.
Аммо сан эдан амал хатодур —
Ким, пир тариқатинг ҳаводур.
Шоирлиға ифтихор эдубсан,
Кизби ўзинга шиор эдубсан.
Мажнун дедигинг вужуди комил,
Ҳар дониша мандан ўлди қобил.
Девона онга сан айладинг од,
Сандан онга етди зулму бедод.
Лайли дедигинг маҳи тамоми,
Ман пардада сохладим кироми.
Расвойи халойиқ айладинг сан,
Минг таъная лойиқ айладинг сан.
Гоҳ Ибни Салома зулми илҳоқ,
Гаҳ Навфала ғадри қилдинг итлоқ.
Шарм эт, бу на ҳарзадур, на муҳмал?
На Ибни Салому қанғи Навфал?
Шарҳ айламак истадинг фасона,
Қилдинг сўза онлари баҳона.
Кўрди чурумиш сумуклар озор,
Туҳматларинга ўлуб гирифтор.
Амвот мазолимина кирдинг,
Осудалара азоб вердинг.
Журмина ўланда халқ мулзам,
Лозим сўрилур бу ифтироҳам.
Ўлмазми бу боиси азобинг?
Бу масъалада надур жавобинг?»

Жавоби масала

Эй тўтийи бустони гуфтор,
Саррофи сухан Фузулийи зор!
Олдонма, агар сипеҳри — лоиб,
Таън ила санга дедиса козиб.

Ашъора ёмон деюб ўсонма,
Сармояи назми саҳл сонма.
Сўздур гуҳари хазонаи дил
Изҳори сифоти зота қобил.
Жон сўздур агар билурса инсон,
Сўздурки, деярлар ўзгадур жон.
Биллоҳ, бу ёмонмидурки, ҳоло
Амвота сўз ила вердинг аҳё?
Мажнун ила Лайлийи қилиб ёд,
Арвоҳларини айладинг шод?

БУ БАЁНИ УЗРИ ТАЪЛИФИ КИТОБДУР ВА ТАРИХИ ЗАМОНИ ФАТҲИ БОБДУР

Эй килки раванда боракоЛлоҳ.
Ўлдинг мани раҳнаварда ҳамроҳ.
Минг саъй ила ҳожатим битирдинг,
Бир манзила оқибат етурдинг.
Раҳмат сангаким, сан этдинг имдод,
Бу эски бинойи этдинг обод;
Ашк ила бируни сийим — андуд,
Оҳ ила даруни анбаролуд;
Маҳзанлари ганжи гавҳари дард,
Равзанлари манфази дами сард.
Алқисса мураттаб ўлди бир боғ,
Ҳар лоласи бағри узра юз доғ.
Хуни жигар оби жўйибори,
Новки мужа абри навбаҳори.
Ул дамки, бу нусха ўлди марқум,
«Лайли — Мажнун» одила мавсум.
Изҳора галиб румузи ваҳдат,
Ваҳдатда тамом ўлуб ҳикоят,
Тарихина душдилар мувофиқ:
Бир ўлмоқ ила ул ики ошиқ[1].

[1] Лайли ва Мажнун асарининг ёзилиши тарихи икки ошиқ сўзларида ифода этилган عاشق 471, ایکی عاشق эса 942 бўлади, бунга 1 илова қилинса 943 ҳижрий чиқади. Бу милодий 1537 йилдир.

БУ АРБОБИ ВАФОДАН ТАВАҚҚУЪИ ҚАБУЛИ МАЪЗИРАТДУР
ВА
АСҲОБИ ЗАКОДАН ТАМАННОЙИ ДУОЙИ МАҒФИРАТДУР

Инсоф вер, эй ҳасуд, инсоф!
Таън этмаки, жавҳаринг дагил соф!
Аҳволими кўр, харобу музтар,
Андуҳи замонадан мукаддар.
Сўз доираси дагил бу аҳвол,
Инсоф мангаким, ўлмазам лол.
Мандан тамаъ этма фикри соиб,
Аҳволимадур сўзим муносиб.
Оздир дема жавҳари сафосин,
Бир сўрки: на вердилар баҳосин?
Биллоҳ, гар ўлайди бир харидор,
Минг ганжи ниҳон қилардим изҳор.
Филжумла бу ҳамки, ўлди мастур,
Бир шавқ ила завқдан дагил дур.
Айби ҳунар ихтиёр қилма!
Шеърим ҳасадин шиор қилма!
Беҳуда етар тааруз айла,
Гар қодир эсанг, жавоб сўйла!
Тарк айла тааррузу иноди-
Ким, водийи жаҳлдур бу води.
Дам хайр сўзиндан ур дамодам
Вар хайр демазсан — абсам, абсам.

Бангу Бода

Эй веран базми коинота насақ,
Буроқон жоми ишқа нашъаи ҳақ.
Ишқ майхонасин қилан маъмур,
Сувон ондан жаҳона жоми ғурур —
Ким, эдиб ул ғурур жомин нўш,
Аҳли нутқ ўла волҳу мадҳуш;
Жумладан маҳфи ўла асрори,
Ўлмая ҳеч ким хабардори.

Бошад ин васфа соқийи даврон

Соқиё, бода сунки, фурсатдур,
Биза фурсат бугун ғаниматдур.
Лолатак қўймоғил алингдан жом,
Вор экан фурсат, айла айш мудом.
Наргиси кўрки, нашъаси гетмаз,
Боши гедарса тарки жом этмаз.
Сан дахи ожиз ўлма жонинг вор,
Жонинг ўлдиқча бода тут зинҳор.
Истасангким, май оби кавсар ўла,
Ул санга муттасил муяссар ўла,
Базми олий Алида маскан тут,
Мастлар киби, ўзга базми унут.

Ибтидои ҳикояти маю банг[1]

Соқиё, билмазам маним намдур,
Ҳамдамим ғусса, маҳрамим ғамдур.
Ғам майи лаъл охитди ёшимдан,
Ғусса бангим учурди бошимдан.
Каллахушк ўлмоғим чу Банг етар
Бир аёғ ила қил димоғими тар,
То санга бир ажаб ҳикоят эдам,
Банг ила Бодадан ривоят эдам:

[1] Бангу Бода ҳикоясининг ибтидоси.

Бир кун айёми навбаҳорда ман
Тутмиш эдим чу лола тарфи чаман.
Сабзаву гул сўлимда, соғимда,
Банг бошимда, май аёғимда.
Бангтак нашъа ила бошим хуш,
Бангу май ҳозиру маошим хуш.
Боғ ҳам ғайрати беҳишти барин,
Базм қурмиш жаҳона хулд ойин.
Лаъли тардан насими анбарбў,
Ғунча миносин айламиш мамлу.
Нуқл ила дўлмиш эди гул табақи,
Қурси лиму тўкиб суман варақи.
Дўлдуруб соқийи сабо ҳар дам,
Жоми гул ичра бодаи шабнам.
Булбули хастадан опормиш ҳуш,
Қумрийи зори айламиш мадҳуш.
Ёсуман дўлдуруб суроҳийи зар,
Зардча бода ила вақти саҳар.
Сабзани этмиш ўйла лояъқил —
Ки, душуб жўя рахтин этмиш гил.

Дар сифоти шаробу суҳбати ў[1]

Кўрдим ул базм ичинда бир маҳбуб,
Сурати хўбу сийрати марғуб.
Турфа оди замона машҳури,
Лақаби Бода, асли ангури.
Сифат илан қаринаи хуршид,
Нутфаи Жам, сулолаи Жамшид.
Этмиш ул Бодаи Суҳайл ҳавос,
Неча ҳамдамлар ила суҳбати хос.
Ҳозиру жамъ хидматинда чу жом,
Арақу Бўзаву Набид тамом.
Гарм экан мажлис ичра нўшонўш,
Ўтарак маст ўлуб Май этди хуруш.
Ки:
— Манам ҳар на вор анга фоиқ
Хидмати халқдур манга лойиқ.

[1] Шаробнинг сифатлари ва суҳбати.

Ўлами кимса гўстара журъат,
Манга эндирмая сари тоат.
Бода қилғоч шужоат изҳорин
Гарм эдиб зарқу лоф бозорин.

Суҳани соқию иҳонати ў[1]

Дизи уста чўкиб равон Соқий,
Деди:
— Эй Бода, ишратинг боқий.
Дунки, маҳрум эдим жамолингдан,
Душмиш эдим жудо висолингдан,
Истар эдим сани гаҳу бегоҳ.
Бир ажаб базма ўғродим ногоҳ.
Садри базм ўлмиш анда бир сарҳанг,
Саркашу сабзпўшу сўфи ранг,
Зоҳирин хўб кўрдим уйлаки вор,
Ботини ҳам дагилди беасрор.
Даъви айларки, «Хизрдур манга пир»
Ондан олдим дуо илан такбир».
Бир замон ман ангаки, ҳамдам эдим,
Бетакаллуфки, шоду хуррам эдим.
Суҳбати дилкушо, ўзи хушхў,
Лек ғоятда зарқу лофи улу.
Урар ул ҳам ягоналиқдан дам,
Дерди: «Оламда ҳар на вор манам».
Бўйлаким, манлик айлар ул нокас,
Бош чекан сандан ўзга улдур бас.

* * *

Қоти мағруру худпараст эди Май,
Охири — мажлис эди, маст эди Май.
Зўри дастина эътимод этди,
Носазо ила Банги ёд этди.
Тунду талх ўлди ул ҳикоятдан,
Ғазабу қаҳри ортди ғоятдан.

[1] Соқининг суҳбати ва унинг паст қараши.

Ғазаби май ба Соқийи сода[1]

Деди:
— Эй соқийи ракиксуҳан.
Бу на сўздир магарки, бангисан?
Онгладим бўйла ранги рўйингдан,
Бу дилирона гуфту гўйингдан —
Ки, хаёли нифоқ эдибсан сан,
Банг илан иттифоқ эдибсан сан.
Бу ородан мани гўтурмак учун
Они бир давлата етурмак учун.
Гўрайим ул хаёли хом ўлсун,
Илтифотим санга ҳаром ўлсун.
Неча ерларда кўрдим, эй авбош,
Сани эгри ва қилмадим эла фош.
Эмди ночор юзинга чиқдим,
Сандан ўлдики, кўнглинги йиҳдим.
Дурма, дур эмди ар мувофиқ эсанг,
Нуқлтак суҳбатимда содиқ эсанг,
Дедигинг саркашинг кетур бошин,
Дастгир айла ёру йўлдошин.

* * *

Соқий ул ишда топди ҳайронлиқ,
Чекди ул қиссадан пушаймонлиқ.
Қилди макр ила ул шар ишда хиял;
Деди:
— Мастам, омон манга бу маҳал.
Субҳдамким, душа гузорим анга,
Воройим, ёзойим хуморим анга.
Они дош ила сангсор эдайин,
Синдириб жисмини ғубор эдайин.
Бода тунд ўлди ул тааллулдан,
Бир ғараз онглади тағофулдан.
Соқийи тутди, Май ёмон тутди,
Бўйла тутор, кибики қон тутди.
Ўлди соқий Майинг гирифтори,
Фош эдан бўйла ўлур асрори.

[1] Майнинг содда Соқийга ғазабланиши.

Азми тадбир кардани бода[1]

Соқиё, қилма тарки бодаи ноб,
Истасанг, майдан иста фатҳул-боб.
Майдур ойинаи жамолуллоқ,
Зинҳор, андан айлама икроҳ.
Бир қадаҳ бошла, нашъам айла тамом —
Ки, топам қуввати адойи калом.

* * *

Соқий ўлғач асири Май музтар,
Оташи фитна чекди шўълайи шар.
Йиғда ёнина Бода асҳобин,
Очди тадбири давлат абвобин —
Ки, бу даклу[2] фасода чора надур,
Чора ул зишти нобакора надур?

Маслаҳат дийдани Арақ ба Май[3]

Деди аввал Арақки: — Эй майи ноб,
Қилма нашъа хаёли ила шитоб.
Шоҳсан ҳасма чокар этма ўзинг,
Бир қулингла баробар этма ўзинг.
Сурати ҳолина назар қилма,
Бўюдуб они мўътабар қилма.
Душма савдосина, тағофул қил,
Неча кун сабр ила таҳаммул қил.
Ул санинг қадру шавкатинг на билур,
Ўз-ўзиндан чурур, эрир, эзилур.

Гуфту гўйи Набид ҳам аз пай[4]

Чун Арақ сўзларин тугатди Набид
Деди:

[1] Боданинг тадбир кўрмоқ азми.
[2] Каби, янлиғ маъносида.
[3] Арақнинг майга маслаҳати.
[4] Ундан сўнгра Набид (хурмо шароби)нинг суҳбати.

— Эй нутфаи Жаму Жамшид.
Давлат улдур ки, душман ўла забун,
Ўлмадан бир шарора шўъла фузун.
Бир шабихун ила ҳалок эдайин,
Ҳиддатиндан жаҳони пок эдайин.
Ўлмая оз экан, бу иш чўх ўла,
Дахи дафъина чораси йўх ўла.

Суҳани Бўза дар тадорики ҳол[1]

Чун Набид айлади сўзини тамом,
Деди Бўзаки:
— Эй Майи гулфом.
На тоғофил, на жанг қил пеша,
Бу иша қил бир ўзга андиша.
Вер анга лутф муждасила фириб,
Ўлаким, ихтилоти ўла насиб.
Ёнинга келгач, ул фасоди замон,
Айла макр ила дафъини пинҳон.
На масоф айлаким, ёмон ўла од,
На тағофулки, кун-кун орта фасод.

Ҳам ибо кардани май аз ақвол[2]

Қилмади ҳеч қавлу Бода қабул,
Галмади ҳеч сўз анга мақбул.
Деди:
— Улдур салоҳким, аввал
Қилмаям иртикоби жангу жадал,
Гўндарам қосид ила, панд верам,
Бир неча панди судиманд верам.
Панд ила тобеъ ўлса ёримдур,
Ўлмаса, жанг худ шиоримдур.
Кимдур эмдики, азми роҳ қила,
Сояи давлатим паноҳ қила.

[1] Чора кўриш ҳақида Бўза маслаҳати.
[2] Шаробнинг сўзлардан бўйин товлаши.

Ўзини Банг мажлисина сола,
Сўзими сўйлая жавобим ола?

Рафтани Бўза бўрдани пайғом[1]

Галди гуфтора Бўзаи бадном,
Лофлар урди ул намак баҳром.
Ким:
— Манга амринг ўлса мунқодам,
Ман сафар шиддатина мўътодам.
Банга пайғоминг айлайим ийсол,
Кўрмасам сулҳа онда истиқбол.
Зарб илан они сарнигун эдайин,
Эзайин, янчайин, забун эдайин.

* * *

Тутди Май Бўзанинг сўзина қулоқ
Деди:
— Эй Бўза, яхшисан, юзинг оқ.
Юри, онинг шукуҳини синдир,
Бодипойи ғурурдан эндир.

Сифати Банги зишту бадфаржом[2]

Сўйла манданким: эй фусурда мизож,
Далисан, айла бу жунуна илож!
Бир илож айла, дафъи савдо қил!
Бошинга чора топ, мудово қил!
Эй зино кишваринининг авбоши,
Муттасил некбатларинг боши.
Эй асоси бинойи ҳар васвос,
Анта ханносу фи судуриннос[3].
Эй саросар тасаввуринг ботил,
Фисқу иғлома рўзу шаб моил!
Ғолибоким, хамирини тақдир,

[1] Бўзанинг хабар олориши.
[2] Чиркин ва оқибати ёмон Бангининг сифатлари.
[3] Сен инсон юрагининг шайтонисан.

Юз фасод ила айламиш тахмир.
Дер эмишсанки: «Ҳар на вор манам».
Каъбсан, гар етар бошинг кўка ҳам.
Сан ёмон жаҳл ичинда қолмишсан,
Ойин[1] ўз бошинга улолмишсан.
Ҳеч маъқул сўз демазсан сан,
Қондадурким кўтак емазсан сан?
Кима ўлсанг мусоҳиб, эй жоҳил,
Ўлур албатта танбалу коҳил.
Иш мажоли қилурсан, эй сарсам,
Бир замонинг ишин бир йилда тамом.
Акл вақти сангадур, эй бадшакл.
Бир йилинг қути бир замонлиқ ақл.
Эй хирад раҳгузорининг тикани,
Тангри хор айласин сани эккани.
Боиси некбату фалокатсан,
Баски, бад шаклу бадқиёфатсан.
Хоҳ дарвиш ўлову хоҳ ғани,
Эси[1] озор душинда кўрса сани,
Ҳар саодатсиз ўлса ёр санга,
Шаммаи қилса эътибор санга.
Маҳв ўлуб онда мардлик асари,
Мутлақ ўлмаз шужоата жигари.
Хуррам ўлмаки, сабздур санга ранг,
Сансан ойинаи табиата занг.
Сандан ўлур енгил оғир бошлар,
Сани ҳар ким ала олур, дошлар.
Амалингдур мухолифи ҳикмат,
Халқа сандандур асли ҳар иллат.
Бу иша битмакинг керак ночор —
Ки, ўласан қопумда хизматкор.
Ё бу иқлимдан бошинги ол, кет,
Йўқса бошинг гетур ҳузурима ет!
Масттак мандан ўлма бепарво,
Иттибоимдан этма истиғно.
Ман агар рози ўлмасам сандан,
Бошинга чўх бало галар мандан.
Каллахушк ўлмоғи шиор этма,
Гал димоғинг тар айла, ор этма.
Екма ҳирс ўдина қурун, ёшинг
Ҳазар этким, хатардадур бошинг.

[1] Кўп маъносида.

Шарм қил, саргаронлиқ этма ўкуш.
Ҳаддинги тани, гал, оёғима душ.
Йўх ўзингдан магар санинг хабаринг —
Ки, на таркибсан, надур ҳунаринг?
Гўш қил фазлинги баён эдайин,
Ўлон асроринги аён эдайин.

Қиссаий дар сифоти асрораст[1]

Бор эди Исфаҳонда бир майкаш,
Банг монанд муттасил сархўш.
Бир ажаб қасрда тутиб манзил,
Мая ўлмишди рўзи шаб моил.
Бир кун ул ринд мажлисинда шароб
Ўлди монанди кимиё ноёб.
Ҳосил ўлди анга садоъи хумор,
Еди дафъина зарраи Асрор.
Асари Банг эду ҳужум тамом,
Топди миръоти ақли занги зулом.
Шаб эди, лек моҳи шаб афруз,
Қилмиш эди жаҳони ғайрати рўз.
Ранги маҳтоб эди намунаи об,
Қаср ул об ичинда шакли ҳубоб.
Қасрдан ринд тишра қилди нигоҳ,
Сув кўрунди кўзина партави моҳ.
Деди:
— Эй вой, ўлди иш мушкул,
Сел тутмиш жаҳонни, ман ғофил
Суя, чорам будур, ўзим бурохим,
Дўлмадан қаср бир канора чихим.
Ўзими қурторам сабоҳат илан,
Бир канора чихим фароғат илан.
Ала бир тахта порасин олди,
Ера маҳтобтак ўзин солди.
Лат кўруб боши фарш дошиндан,
Зарблан банги учди бошиндан.
Дарди сар кўрди, галдилар ҳукамо,
Дедилар дардинга шароб даво.

[1] Асрор (Банг)нинг сифатлари ҳақида бир ҳикоя.

Санга будур ҳунарки, шарҳ этдим,
Аҳли идроқа сўрки, ман нетдим?
Маним аслим, кўкум тафаҳҳус кил,
Ҳурматим сандан ортиқ ўлмоғи бил.

Сифоти хўбийи маю майхор[1]

Билмиш улким, азиму жабборам,
Саркашу сарфарозу сардорам.
Кимки, баҳс ила бош қўшарса манга
Гар фаридун эса ҳарифам анга.
Гаҳ ўлур ҳуш олам димоғиндан-
Ки, бошин билмая оёғиндан.
Ман кимам? — Ҳамдами Жаму Жамшид,
Софликда қаринаи Хуршид.
Маҳаки жавҳарим тамом аёр,
Лолаи кўҳсори ҳилму виқор.
Бир бинодир вужуди шаръи башар
Сирри таҳқиқа ўлмоға мазҳар.
Ҳар бинодаки, яхшидур бунёд,
Они афзунроқ айларам обод.
Ҳар бинодаки, сустдур аркон,
Они аслида айларам вайрон.
Бу сабабдан манга етан асҳоб,
Кими хуш вақтдур, кимиси хароб.
Душди Довуддан замирима завқ,
Ҳусни овоза ҳосил этдим шавқ.
Арз қилдим калима сурати ҳол,
Рифқими қилди умматина ҳалол.
Қавми тарсоя ман танитдим роҳ,
К-этдилар иқтидойи руҳуллоҳ.
Ман ҳақиқатда аҳли урфонам,
Демасинлар шерики шайтонам.
Одама сажда қилмаюб шайтон,
Топдиғинда ғурур ила исён;
Мандан ўлсайди нашъаси бир дам,
Минг гез айларди саждаи Одам.
Риққатафзойи ошиқи зорам,
Чеҳра афрузи ҳусни дилдорам.
Назари ошиқу руҳи маҳбуб,
Бири толиб дурур бири матлуб.

[1] Шароб ва шароб ичувчиларнинг яхши сифатлари.

Ҳажр ила мушкул экан онлара ҳол,
Ман буроқдим ароя тарҳи висол.
Гарчи душманлигимда фитнам чўх,
Дўстликда дахи мисолим йўх.
Ҳар на дард ўлса ман даво верарам,
Табъ кўзгусина жило верарам.
Бир хирадманд олимам моҳир,
Ботин аҳволин айларам зоҳир.
Мактаби майкадамда шому саҳар
Шарҳи тажрид ўхур мударрислар.
Подишоҳлари, истасам, осон
Қилурам бир гадо ила яксон.
Гар гадолари, истасам филҳол
Қилурам подишоҳи безару мол.
Манам арбоби рифъати даражот,
Боиси хайру дохили ҳасанот.
Манам ул шаҳриёри ҳафт иқлим-
Ки, манга шоҳлар қилур таъзим.
Ҳар ким ўлса оёғима бош урар,
Ман галинча қаму оёға дурар.
Жавҳаримдур маним муфарриҳи зот,
Манам, алқисса, маншаи ҳасонот.
Ҳасанотими ондан айла қиёс-
Ки, демиш ҳақ манофеун — линнос.
Васфи зотимда бир ҳикоят вор,
Гўш гар тутсанг айларам изҳор.

Сифоти моҳрўйи гулрухсор[1]

Вор эди Райда бир ҳужастахисол,
Моҳталъат нигори мушкин хол.
Майи лаъли лаби нишотафзой,
Нуқли гуфтори нағзу базморой.
Мая душмишди акси киби, мудом
Олибон муттасил қадаҳдан ком.
Бир кун ул сарвқадду гулрухсор,
Қилди зуҳҳод мажлисина гузор.
Кўрди бир зоҳиди паришонҳол,
Кечмиш авқоти зуҳд илан маҳу сол.
Билмамишким мазоқи бода надур,
Хатти мушкину рўйи сода надур.

[1] Ой юзли ва гул ёноқлининг сифати.

Халқа айлар ҳикояти маҳшар,
Сифати ҳуру жаннату кавсар.
Навжувон қилди майли кавсару ҳур,
Деди ажз ила:
— Эй худойи ғафур,
Вор умидимки аҳли жаннат ўлам,
Ман дахи мустаидди раҳмат ўлам.
Ғайбдан галди бир нидойи латиф
Қулоғинаки:
— Эй ҳарифи зариф.
Тангри бир подишоҳи одилдур,
Файзи мажмуи халқа шомилдур.
Кароминдан у қодири қайюм,
Айламаз ҳеч кимсани маҳрум.
Кими дунёда шодимон айлар,
Кими уқбода комирон айлар.
Санки, дунёда аҳли ишратсан,
Сокини маснади — масарратсан.
Ичдигингдур нишот илан майи соф
Кавсар уммоқ дагил санга инсоф.
Ғаразинг Кавсар эса майдан кеч,
Йўхса ол нақди, насия истама ҳеч.
Бода Маҳруми оби кавсар ичар,
Кимса, кавсар дема мукаррар ичар.
Бу далил ила Бода кавсар эмиш,
Кўр на хуш насная баробар эмиш.
Банг кимдур ҳарифи бода ўла,
Баҳс қилса ҳаромзода ўла.
Жадди поким ҳақичун, эй Асрор.
Ўлмасанг даргаҳимда хизматкор,
Галиб индурмасанг оёғима бош
Айласанг оқибат манимла савош,
Қилмадан тийра рўзигоринги ман,
Кўка совурмадан губроинги ман,
Тутсом ором беқарор ўлойин,
Радди даргоҳи кирдикор ўлайин.

Сифати Базми банги нофарҳанг[1]

Бода қилғач тамом гуфторин,
Бўза нақши замир эдиб ворин.

[1] Ҳунарсиз Бангнинг мажлиси ҳақида.

Қилди азми раҳи маҳаллии Банг,
Ўлубон қосиди майи гулранг.

* * *

Банг хушсийрату некукирдор,
Неча ҳамдамлар ила фасли баҳор.
Бир ажаб мурғзор ичинда мудом
Тутмиш эди нишотилан ором.
Барш эди ҳам муфарриҳу Афюн,
Ҳар бири раъйилан бир Афлотун.
Гаҳ душиб илми шаръдан гуфтор,
Гоҳ ҳикмат сўзи ўлуб такрор.
Гарм экан баҳси илму фазлу камол,
Мутавотир ўлуб жавобу савол.
Вердилар Банг ҳазратина хабар —
Ки, «дурубдур қопунгда бир чокар,
Дерки, Майдан гатирмишам пайғом,
Истарам рухсати адойи калом».
Бонгдан рухсат айлаюб ҳосил,
Бўзаи зиштрўйи ноқобил,
Кирди ул базми хоса омона,
Бошлади ҳарза-ҳарза афсона.
Май сўзин деди ул палиди кариҳ,
Балки юз нукта ҳам мазидун фиҳ.

Дийдани Бўза таънаҳо аз Банг[1]

Бу хабарлардан ўлди шайдо Банг,
Бўзая душди бемуҳобо Банг.
Бошина чихди қаҳрдан савдо,
Бўзани қилди таън ила ийзо:
— К-эй ғализу палиду ноҳамвор.
Гандаи зишту нотамом айёр.
Сан қадимий маним анисим эдинг,
На анисимки, косалисим эдинг.
Боданинг худ санингла йўх майли,
Ўлса ондан баиддур хайли.
Сан на санки, санингла ёр ўлалар,
Гизли ишларда розидор ўлалар.

[1] Бўзанинг Бангдан таъналар эшитиши.

Ҳайф, Май ҳам агарчи душмандур-
Ки, рафиқи бу навъ кавдандур.
Лойиқ улдур сани маломат эдам,
Бугуни бошинга қиёмат эдам.
Говдану аҳмақу туруш рўсан
Бадрагу бадхисолу бадхўсан.
Мая ўлдинг бу фитнада ўртоқ,
Синожоқдур санинг бошингда чаноқ.
Фарз ўлубдур санга жафо қилмоқ,
Оқ экан юзинги қаро қилмоқ.
Ҳолиё чун расулсан ночор,
Санга мандан раво дагил озор.
Меҳмонсан, бу кеча этгил хоб,
Верайин субҳ сўзларинга жавоб.
Базми Банг ичра Бўза тутди сабот,
Банг худдоми этдилар хадамот.
Бўза ул жамъ ҳамнишин ўлди,
Саъд ила нахс ҳамқарин ўлди.
Мажлиси хос эдию жамъи зариф,
Маъмани пок эдию қавми шариф.
Чун кудурат кедиб, сафо галди,
Гарм ўлуб меъда, иштаҳо галди.
Чекдилар турфа-турфа моидалар,
Ўйлаким, шоири ажам сўйлар:
«Ҳарчи андиша дар гумон овард,
Матбаҳи рафту дар миён овард»[1]
Гоҳ полуда галди, гоҳ ҳалво,
Гаҳ музаъфар чекилди, гаҳ буғро.
Чунки чўх кўрди бангиёна таом,
Пухталик қилди Бўзаий бадном,
Қолмади қалтобонинг ул жўши.
Ўлди гуфтори Май фаромуши,
Деди:
— Эй Банг! Бодадан кечдим,
Кетмазам ул ёнгая, онд ичдим.
Ман санинг бир камина чокарингам,
Эшигингда ғуломи камтарингам.
Чўх дурур Боданинг фасоду шари,
Сандадур фақру масканат асари.
Бўза чун Банга ўлди хизматкор,

[1] Хизматчи ошхонага кетди ва гумон қилинган ҳар бир нарсани ўртага олиб келиб қўйди.

Банг файзила воқифи асрор,
Ул неча Бангу соири асҳоб,
Қилдилар роҳату сурур ила хоб.
Субҳдамким, сипеҳри жоми хиром
Сочди Банг устина майи гулфом.
Дурдса таҳнишин ўлуб ахтар,
Соф май киби чихди шўълайи тар.
Банг фикрат денгизина долди,
Ўртая тарҳи машварат солди
Ки:
— Надур чораи шарорати Май,
Неча таскин топор ҳарорати Май?

Дар насиҳат намудани Афюн[1]

Деди Афюнки:
— ўлмоғил ғамнок,
Манам ул заҳр дафъина тарёк.
Қилайин кечалар юхуни ҳаром,
Емаям насна, тутмаям ором.
Эдайим зоеъ этдиги амагин,
Оғридиб ҳамнишинларин юрагин.

Барш ҳам мутабеъ шуда акнун[2]

Барша чун душди сўз, деди:
— Эй Банг,
Онинг ила на ҳосил айлар жанг?
На раво жанг ўйла саркаш ила,
Алафи хушк нетсин оташ ила?
Нечаким, мулка ул верур равнақ,
Кимса майл айламаз санга мутлақ.
Синмадан бу низои тарк эдалим,
Бутун экан бу мулкдан гедалим.

[1] Афюннинг насиҳати ҳақида.
[2] Баршнинг ҳам унга тобе бўлиши.

Панди маъжун ва гўш Асрораш[1]

Деди Маъжун онгаки:
— Эй Асрор,
На ҳазимат, на жанг айла шиор.
Лойиқ улдур онингал сулҳ эдасан,
Гар талаб қилса ёнина гедасан.
Айла дафъина макр илан тадбир,
Софдилдур ери, мизожина кир.
Ғофил этма ўзинг мадородан,
Ҳийла якрак дагилми ғавғодан?

Банг тадбир кардан изҳораш[2]

Қилмади Банг ҳеч қавли писанд,
Галмади ҳеч сўз онга хурсанд.
Деди:
— Ман ҳам расул гўндарирам,
Сўзларина жавоб дўндарирам.
Қилса тоат риоятим кўрсун,
Қилмаз ўлса сиёсатим кўрсун.

Зикри маъжунидар рисолати ў[3]

— Эй муфарриҳ, сангадур энди умид,
Ўласан фатҳ қопусина калид.
Сандадур ҳусни хулқу лутфи адо,
Чўх кўрўбсан мажолиси ҳукамо.
Санда ирфон жавоҳири чўхдур,
Сандаги рутба кимсада йўхдур.
Ғаразим ўлмоға сан айла шитоб,
Сан манга қавмсан, на бу асҳоб.
Вор, мандан Мая насиҳат қил!
Гар қабул этмаса фазиҳат қил!

[1] Маъжуннинг Банг (Асрор)га насиҳати.
[2] Бангнинг ўз тадбирини сўзлагани.
[3] Маъжуннинг элчиликка юборилиши.

Дар сифоти Маю шарорати ў[1]

Суйла:
— Эй беҳаёйи беҳудагард,
Муфсиди ҳар салоҳ ўлан номард!
Ҳамдаминг ҳар ким ўлса лайлу наҳор,
Гоҳ девонадур, гаҳи бемор.
Бу жаҳонда будур санга таъсир,
Ул жаҳонда дахи заққуму саир.
Сансан ул раҳнамойи аҳли азоб—
Ки, оёғинг етан ер ўлди хароб.
Макрилан олинг эл эвини йихар,
Бу фасодинг соғинма, боша чихар.
Эй басо аҳли тахту соҳиби тож-
Ки, қилибсан бир этмая муҳтож.
Эй басо ҳушиманди фарзона.—
Ки, қилибсан сафиҳу девона.
Боиси фитнаву шароратсан,
Нажисул айну бетаҳоратсан.
«Иннамал-хамру» оясини ўхи-
Ки, санингдур киноятингда чўхи.
Қонда габр ўлса ҳамнишинингдур,
Бу сабабданки, дини динингдур.
Улулар сандан этмая икроҳ.
Ўлур албатта осийи даргоҳ.
Кичилар сандан этмаса парҳез
Чихар албатта . . . .
Чун хамиринг зиноя роғибдур,
Ахта қилмоқ сани муносибдур.
Сансан ўлмиш муқайяд ўз-ўзина,
Жузви ишдан чихарсан эл юзина
Кима ўлдингса маҳраму йўлдош,
Гизли сирринги қилдинг эллара фош.
Асаринг душса ҳар ера чўху оз,
Қилмаз аҳли шариат анда намоз.
Чокаринг ўлди чанг, зор ўлди,
Доманинг тутди дурд, хор ўлди.
Тутди бир эв ҳимоятингда ҳубоб,
Айладинг ол ила эвини хароб.
Шайх Санъона бир дам ўлдинг ёр,
Тарк дин этди, боғлади зуннор.

[1] Майнинг сифатлари ва унинг шарорати тўғрисида.

Ҳамза тадбиринг ила қилди амал,
Ноқаи Солиҳа етурди халал.
Санда йўхдур тариқаий жаду аб
Сан адабсизсан, онлар аҳли адаб.
Санда йўхдур табиати фарзанд,
Сан мунофиқсан, ул саодатманд,
Сирка сандан дўнанда топди қабул,
Мажлиси аҳли шаръа роҳи вусул.
Бесабаб ҳарза-ҳарза қилма ғазаб,
Шишани чолма доша, саҳла адаб.
Баски, аҳли хатосану муртад,
Қонда юз қўйдинг эса ўлдинг рад.
Басе эвлар харобдур сандан,
Чўх бағирлар кабобдур сандан.
Очарам сирринги тар ўлмаз эсанг,
Дурд нисбат мукаддар ўлмаз эсанг.

Сифати Майки, ҳаст номашруъ[1]

Миср мулкинда вор эди бир пир,
Ҳаргиз ихлоси топмамиш тағйир.
Олиму орифу афифуз—зайл
Қилмамиш хубс ила хиёната майл.
Охири умр ўланда риққати жайб
Солди таркибина мараздан айб.
Ўлди тадбира иллати муҳтож,
Дедилар Бодадур бу дарда илож.
Айлади майли май зарурат ила,
Ичди бир журъа май кудурат ила.
Завқи май солди чун димоғина шўр,
Орзу қилди мутрибу танбур.
Муғбача мутриби чекиб овоз,
Айлади қаршусинда жилваву ноз.
Пир шавқ ила моил ўлди анга,
Қуввати нафс ҳосил ўлди анга.
Деди:
— Эй сарвқад сиймандом!
Нўла версанг мани шикастая ком?
Мани васл ила шодмон этсанг,
Пир экан янгладан жавон этсанг.

[1] Ҳаром бўлган майнинг сифатлари.

Деди:
— Мандан мурод ҳосилдур.
Лек дин ихтилоф мушкулдур.
Дининг ар динима муносиб ўлур,
Санга мандан мурод ҳосил ўлур.
Пир то рози ўла хотири ёр,
Тарки дин этди, боғлади зуннор.
Ўлди зоеъ жамиъи тоoти,
Кўр онга нетди май мулоқати!
Эй Майи зиштхў, будур амалинг,
Дину дунёя чўх дуру халалинг.

Сифати Банг дар хаёлаташ[1]

Манам ул тезтабъ, пок замир—
Ки, латиф этди тийнатим тақдир.
Мандадур шакли қуббаи хазро,
Ахтарим шоҳдонадан пайдо.
Шайхлар айлар эҳтиром манга,
Бошлари узрадур мақом манга.
Жавҳарим қадр илан мукаррамдур,
Кулли таркиба жузъи аъзамдур.
Фалаки анжуминг муҳандисиям,
Жумла илм аҳлининг мударрисиям.
Нўла галса манга сиғору кибор,
Олмаға дарси Махзан ул-асрор.
Сабзаи бўситони идрокам.
Завқ бахши замири ғамнокам.
Хизр воқиф ўлуб ҳақиқатима,
Кирди ул рутба ила кисватима.
Манга элдан даяр тапанчову зўр,
Ўйла мандан етар нишоту сурур.
Кунжи ҳар мадраса мақомимдур,
Фурқаий аҳли илм ромимдур.
Шавқат аҳлина ўлмазам ҳамдам,
Чекмазам шиддати машаққату ғам.
Давлатинг чун машаққати чўхдур,
Давлатим ворки, давлатим йўхдур.
Қонда бир муфлису қаландар вор,
Манам ул муфлису қаландара ёр,
Манда йўх май киби муҳаббати шўр,

[1] Бангнинг ўз тасаввурича сифати.

Тотли севмакда ўлмишам машҳур,
Майдан имонда галмишам афзун,
«Иннамал мўъминуна ҳалвиюн»[1]
Фуқаро фурқасина ман бошам,
Муттасил аҳли фақра йўлдошам.
Сандан ўлғоч асири дард мизож,
Сиҳҳат учун манга ўлур муҳтож.
Қонда ўлсам муқаррабу маҳрам,
Онда ўлмаз нишону ғуссаву ғам.
Манам ойинадори файзи азал,
Суратим жангу сийратим сайқал.
Версам ойинаи замира жило,
Кўрунур онда жумлаи ашё.
Сабзхат дилбарам, ҳижобим йўх,
Манга ошиқ ўкуш, муқайяд чўх.
Мунча фосиқлар ичра бебокам,
Таън эдар халқ, лек ман покам.
Манга орифларинг иродати вор,
Ориф улдурки, сохлая асрор.
Эй басо бенавойи муфлиси дун—
Ки, хаёл ила айларам Қорун.
Дагилам Бодаким, кўруб оташ,
Ўксила насна мандану чиха ғаш.
Чекмишам шиддати ҳарорати нор,
Чихмишам холису тамомиёр.
Олами бир хаёлдур дедилар,
Эътимоди маҳолдур дедилар,
Қутби олам бугун манам машҳур—
Ки, қилур минг хаёл манда зуҳур.
Дарги зотим соғинма осондур,
Сирри коримда ақл ҳайрондур.
Билмазам қонда кўрмишам мактуб,
Ўз сифотимда бир ҳикояти хўб:

Дар сифоти муриду ҳолаташ[2]

Басрада бир муриди равшандил
Банга ўлмишди рўз шаб моил.
Они солмишди нашъаи Асрор

[1] Мўъминларнинг ҳаммаси тотли нарсаларни севадилар.
[2] Мудирнинг сифатлари ва аҳволи тўғрисида.

Ҳар замон бир хаёла Лайлу наҳор.
Билди пир ул муридинг афъолин,
Завқи Банг ила хуш кечан ҳолин.
Қилди мамнуъ суҳбатиндан они,
Этди маҳрум ҳазратиндан они.
Бир кун ул номурод хаста жигар,
Солди ажз ила пир сору гузар.
Деди:
— Эй ҳар камола роҳбарим,
Устодим, муаллими ҳунарим.
На сабабдан гуноҳкор ўлубам,
На гуноҳ айладимки, хор ўлубам.
Пири солиҳ мурида верди жавоб—
Ки:
— Манга бу ишингда қилма итоб.
Дерлар Асрор илан ўлубсан ёр,
Завқи Банг ила воқифи Асрор.
Солибон қасри осмона каманд,
Чўх қилурсан тахайюлоти баланд.
Кўкдадур муттасил санинг сайринг,
Санга дерки қочон етар ғайринг.
Комилус—сайр ўлдуғинг билдим,
Тарки дарсу тааллуминг қилдим.
Бу далил ила Банг комил эмиш,
Халқа ондан мурод ҳосил эмиш.

Шудани май бажанг омада[1]

Айлагач Банг сўзларини тамом,
Қилди Маъжун рисолата иқдом.
Лек то кўрмая жафойи қадаҳ,
Ўхуди минг карра дуойи қадаҳ.
Бодаий руҳбахшу жонпарвар,
Қолмиш эди мукаддару музтар.
Интизор ичраким қочон Бўза
Дўна бир дохил ул жигар сўза.
Қила Бангинг ҳикоятин тақрир,
Гўралар бир онга гўра тадбир.
Дедилар:
— Банга дўнди Бўзайи дун,

[1] Майнинг урушга тайёргарлиги.

Лек галди рисолата Маъжун.
Шукр қилдики:
— Некбатим гетди,
Давлатимдурки, они дур этди.
Мая Маъжун вериб хабар воринг
Сар-басар зоҳир этди асроринг.
Боданинг ҳиддати фузун ўлди,
Қаҳрдан ранги лолагун ўлди.
Йиғди ёнина Бода асҳобин,
Жамъ қилди мусоф асбобин.
Деди Маъжуна:
— Ихтиёринг вор,
Хоҳ гет, хоҳ бунда айла қарор.
Билди Маъжунки, Банг ўлур мағлуб,
Ўзини қилди Бодая мансуб.
Бангдан кечди, Бодахор ўлди,
Соҳиби иззу эътибор ўлди.

Банг ҳам дар муқобил истода[1]

Банг ҳам ўлди ҳолдан огоҳ,
Йиғди мақдур ўлдуғинча сипоҳ;
Ҳар бири бир тарафда чекди сафи,
Ўлди рангин бисот ҳар тарафи.

Азми майдон намудани Асрор[2]

Аввал Асрор кирди майдона,
Саҳни майдонда галди жавлона.
Бошини очдию гўтурди гўтак,
Кирди майдона паҳлавонлартак.
Урди ғоятда паҳлавонлиға лоф
Истади паҳлавонким, эда мусоф.

Гуфтани сулҳ Нуқли — хидматкор[3]

Нуқл кўрдики, ул икки бебок
Қилмоқ истар бири бирини ҳалок.

[1] Бангнинг ҳам қарши чиқиши.
[2] Бангнинг майдонга кириши.
[3] Хизматкор Нуқлнинг ярашув таклифи.

Билдиким, онлар ила ўлса жидол,
Оёғ остинда ул ўлур помол.
Банг бошина чиркиниб ҳар дам,
Ёлвориб душди Май оёғина ҳам —
Ки, магар дафъ ўла тарийқаий жанг,
На Май этди сўзин қабул, на Банг.

Манъшон кардани Мавиз аз жанг[1]

Вор эди бир мудаббир оди Мавиз,
Воқеъ ул асрда бир аҳли тамиз.
Ҳам шаробинг отаси, қардоши,
Ҳам сафарларда Банг йўлдоши.
Шомдан қилди сулҳ учун илғор,
Қилди онлара ваъзлар такрор.
Ўлмади ваъзу панд фоидаманд,
Аҳли жаҳла на суд ваъзла панд?

Шудани Нуқл дар муқобили Банг[2]

Нуқл чиқди онингла қилмоға жанг,
Қилди бир ҳамлада шаҳид ани Банг.

Дар мусоф омадан Мавизи тамиз[3]

Этди азми мусофи Банг Мавиз,
Ул дахи ўлмади ҳарифи ситез.

Аз пояш ҳам кабоби оташи тез[4]

Арсаи разми гарм қилди кабоб,
Зарбина ул дахи гатирмади тоб.

[1] Майизнинг уларни урушдан қайтариши.
[2] Нуқлнинг Бангга қарши чиқиши.
[3] Майизнинг урушга кириши.
[4] Ундан кейин оташин кабобнинг урушга кириши.

Кардани Бода жангро мақдам[1]

Кўрди Бодаки, лашкари бир-бир
Ўлди ул нобакор алинда асир.
Вермади ғайра жанг учун рухсат,
Ўзини чекди ўртоя ғайрат.
Чун сипоҳилиқ ичра моҳир эди,
Онга тадбири жанг зоҳир эди.
Бир неча итратини қўйди камин,
Ўзи ёлғиз мусофа кирди ҳамин;
Кирди майдона, айлади жавлон,
Юза чекди ҳубобдан қалқон.
Банг ила чун муқобил ўлди шароб,
Лаҳзаи қилдилар саволу жавоб.

Кардани баҳс Бангу Май боҳам[2]

М а й э д и р:[3]
— Ман набираи токам.
Б а н г э д и р:
— Сан палиду ман покам.
М а й э д и р:
— Ман надими султонам.
Б а н г э д и р:
— Ман бир аҳли ирфонам.
М а й э д и р:
— Ҳокими ҳавосаму ҳуш.
Б а н г э д и р:
— Сўфиям ман азрақпўш.
М а й э д и р:
— Ман шафақ киби олам.
Б а н г э д и р:
— Ман сипеҳр тимсолам.
М а й э д и р:
— Хуш манимладур олам.
Б а н г э д и р:
— Қутби оламам ман ҳам.

[1] Боданинг урушни бошлаши.
[2] Май билан Боданинг мубоҳасаси.
[3] Эдир — айтур, дейир — маъносида.

М а й э д и р:
— Ғамли халқа ғамхорам.
Б а н г э д и р:
— Санча ман дахи ворам.
М а й э д и р:
— Ман чироғи анжуманам.
Б а н г э д и р:
— Рашки сабзаи чаманам.
М а й э д и р:
— Ишқ пири роҳимдур.
Б а н г э д и р:
— Ул маним паноҳимдур.
М а й э д и р:
— Навраси жаҳон сўзам.
Б а н г э д и р:
— Пири донишомузам.
М а й э д и р:
— Айларам сани фони.
Б а н г э д и р:
— Динма, ҳаддингни тони.
Баҳс ила ўлмади чу қатъи низоъ
Фитна сулҳу салоҳа қилди видоъ.
Ибтидо ўлди, чунки жангу жадал,
Бир неча ҳамла ўлди радду бадал,
Ҳиддати Банг майдан эди фузун,
Банг қувват топиб Май ўлди забун.
Кўрди чун давлатинда бийми халал
Истади узри — саййиоти амал.
Назр эдиб айлади худойи гувоҳ —
Ким, бу навбат бу душман ўлса табоҳ.
Кими тутдийса айлая озод,
Этмая кимсанинг фасодини ёд.
Топди соил ижобати масъул,
Соф эди қалби, назри ўлди қабул.
Чихди ногаҳ каминдан ул лашкар,
Ўлди Бангинг сипоҳи зеру забар.
Бўзаву Баршу Банг асир ўлди.
Кими хурду кими хамир ўлди,
Боданинг хотирина етди сафо,
Назри қилимишди, назра қилди вафо,
Қилди озод у дурд сарҳанги,
Соқию Баршу Бўзаву Банги.
Ҳар бирин қилди бир иша маъмур,

Олами этди адл ила Маъмур.
Оқибат Банг эдуб эҳоната ор
Боданинг хизматиндан этди фарор.
Эмди кездикда қўрха-қўрха кезар,
Бода ҳар қонда кўрса они эзар.
Ўзини мутлақ ошикор этмаз,
Май ўлон ерлара гузор этмаз.

Талаби мағфират зи рабби ғафур[1]

Тавба, эй кирдикори узрпазир.
Сўзларимданким, этмишам тақрир.
Нутқ вердинг ки, васфи зотинг эдам,
Шарҳи кайфияти сифотинг эдам;
Наки, авсофи Май қилиб амдо,
Банг васфинда ўлайим гўё.
Оллоҳ, оллоҳ, бу маҳз исёндур,
Ғайрати куфру айни куфрондур,
Чун Фузулий дурур маним лақабим,
Ажаб ўлмаз гар ўлмаса адабим.
Вор умидим ки, узрим ўла қабул,
Ўлмая бўйла журм ила масъул.

[1] Худодан кечирим сўраш.

Суҳбатул асмор
(мевалар суҳбати)

Ғаввоси бавоҳири ривоят,
Сайёҳи баводийи ҳикоят,
Дарёйи ривояти ўзанда,
Саҳройи ҳикояти кезанда,
Дузмиш бу низом илан гуҳарлар,
Вермиш бу адо илан хабарлар —
Ким, вор эди бир ҳужаста сиймо,
Идроки тамом, табъи ғарро.
Ашё такаллуминдан ориф,
Ҳар алсинадан ўлурди воқиф.
Бир кунки, шаҳи сипеҳри робеъ,
Тиғини ҳамалда қилди ломеъ.
Тасхири ҳамал қилан замонда,
Хуни ҳамал оҳидан замонда,
Жори ўлуб ҳар тараф кезанда,
Ҳар сабзагоҳа гузар эданда,
Бир тавр ила давр эдиб замона,
Бир ўзга фазо етиб жаҳона,
Абвоби хаёл ўлунди мафтуҳ,
Амвоти набота етди чун руҳ.
Чун нашъу намо бўлуб чаманлар,
Чок этди набот пираҳанлар.
Май нашъа ила оёғ чекди,
Лола жигарина доғ чекди.
Наргиски, кўз очди боға кирди,
Бир бохмоғилан ўзин йитурди.
Качгардан ўлуб бинафшаи зор,
Бир нашъаи майла ўлди хуммор.
Ғунча ёхасини айлади чок,
Булбул бохубон ўлуб фараҳнок;
Боғ ичра очилди қирмизи гул,
Бошлади анину нола булбул.
Алқисса фазоланиб чаманлар,
Хуш, тоза кийинди ёсуманлар.
Сайр этмак учун у покдоман,
Тутди раҳи боғу тарфи гулшан.
Бир боға гузар эдан замонда,
Ҳар мевая бир назар қиланда,
Кўрдики фавокиҳу самарлар,
Ўз-ўзина ифтихор эдарлар.
Олуча эдарди шукри саттор,
Ким:
— Ман киби хуш жаҳонда ким вор?

Табларзая ман шифо верирам,
Талхийи фама сафо верирам.
Аклимдан ўлур бош оғриси дур,
Демиш ҳукамо бу сўзи жумҳур.
Ул сўзини охира етурди,
Хишминдан олу ўзин йитурди.
Олучая сўйладики:
— Эй зор.
Фахр айлама, айламазмисан ор?
Ким турш, дахи залилсан сан,
Асмор аро алилсан сан.
Аклингда санинг қомоши дишлар
Хуш табълара рутубат ишлар.
Ифлижа ва гуфт жумла озор.
Сани еяна ўлур сазовар.
Ул қодири бемисолу ҳамто,
Олуя мани қилиб мусаммо,
Чун дурри қаландари багушам,
Юз минг тарафа сочилди хушам.
Гоҳ сабзаву гоҳ арғувони,
Гоҳ сурху сафид, заъфарони.
Онинг сасини Гилос эшитди,
Бу зарб ила онга таъна этди:
— К-эй нокасу дун, ўтонмодингми?
Озарм ўдина ёнмадингми?
Кандузинги бунча васф этдинг,
Қуртор сўзингики, ҳаддан ўтдинг.
Ҳар ким сани еса, этмаз иҳлол,
Кунда керак анга уч карра бол.
Ул дамки, мани ҳақ этди зоҳир,
Верди танима либоси фохир.
Рахтим киби йўхди ҳеч жавҳар,
Жисмим киби йўхди ҳеч гавҳар.
Гоҳ Зуҳраву гоҳ Муштариям,
Гоҳи малаку гаҳи париям.
Сарв оғочитакдур ҳар бутоғим,
Хўблар чекалар иштиёқим.
Зардолу эшитди, наъра урди
Ким:
— Гилоси гўргилан, гудурди
Дедики:
— Эй ахгари замона.
Вай зоғу калоға обу дона.

На фахр ила ўзинги ўгарсан
Бу айб ила сан на фахр эдарсан?
Бир қатра сув, бир устухонсан,
Ҳар кимки, еса анга зиёнсан.
Гар сани қурутса боғбонлар,
Охир куни чўх чекар зиёнлар.
Ул асли бинои жумла бунёд,
Зардолу манга қўйибди ҳам од.
Гаҳ сабз ўлурам зумуррадосо,
Гоҳи баданим ўлур мутелло.
Гар мани қурутса боғбонлар,
Истар мани жумла корвонлар.
Ҳар қонда оборсалар азизам,
Ҳар табха буроқсалар тамизам.
Ўрик сўзин Олма гўш қилди,
Очиқланибон хуруш қилди:
— К-эй қорни варамли, сийнаси чок,
Вай жомаси тузли, лаззати хок.
Хосиятингики, сан билурсан,
Кандузинга ришханд эдурсан.
Ҳар ким сани еди қорни шишди,
Дарёи бало ичина душди.
Анвои балову дарду савдо,
Сани еяна ўлур муҳайё.
Ул қодиру ҳайю фарду фаттоҳ.
Одими маним қўйибди Туффоҳ,
Ҳам чеҳрама верди сурх ранги,
Ҳам эгнима атласу фаранги.
Икки ёринг орасинда маҳрам
Йўх ман киби даҳрда муқаддам.
Ҳам пайки нигорин нозанинам,
Ҳам қосиди ёр маҳжабинам.
Таблиғи рисолатимда сўз йўх,
Тафҳими балоғатимда сўз чўх.
Хилватгаҳи ёра аҳли сиррам,
Маъшуқина ошиқи етиррам.
Бир базмда гар ўла муяссар,
Тажмии фавоқиҳу самарлар.
Ман ҳам гар у базмда бўлунсам,
Асмор ичинда ҳозир ўлсам,
Жумла мани интихоб эдаллар,
Ҳам ғайрдан ижтиноб эдаллар.
Олма эдар эди юз тафохур,

Амруд ўзини қилди зоҳир.
Сасландики:
— Эй фасоди даврон.
Вай муфсидаи мисоли шайтон.
Гар қобили ифтихор, ўлубсан,
Олма одинги нечун қўйибсан?
Гар яхши ўларди, ол деярдинг,
Олма нечун одинги қўярдинг?
Ул ҳазрати лоязоли маъбуд
Од қўйди манга латифа Амруд.
Верди манга яхши хосиятлар,
Ҳам аклима чўх-чўх офиятлар.
Ҳар хастая ман шифо верирам,
Ҳар жаргая ман сафо верирам.
Амруд эдарди васф ҳолин,
Билмазди ўз ишининг маолин.
Ногаҳ сасини эшитди Ангур
Ғайза галиб ўлди масту масрур.
. . . .
Амруда у дам хитоб қилди:
— К-эй ранги сororлмиш иллатиндан.
Бошин эга заъфи қувватиндан.
Ўз бошинга сан табиб ўлдинг,
Беморлара насиб ўлдинг.
Кандузинга вордур эҳтиёжинг,
Айлармисан ўзгалар иложин?
Дахи гал агар табиб ўлурди,
Аввал бошина даво қилурди.
Аввал вориб ўзинга даво вер,
Ондан сўнгра хастая шифо вер.
Ул жоили зулматинг иланнур,
Од қўйди мани — ҳарифа Ангур.
Верди манга дурли хосиятлар,
Лутф этди манга чўх офиятлар.
Ман сабзаву кишмишу, мавизам,
Асмор ичинда чўх лазизам.
Манданди шароби арғувони,
Манданди сурури шодимони.
Ман сақийи мажлиси вафоям,
Зийнат даҳи маҳфили сафоям,
Туршу ила ҳамнишин манам, ман,
Ҳалво ила ҳам қарин манам, ман.
Ҳайво эшидиб бу гуфту гўйи,

Ғайза галибон соролди рўйи,
Ангура дедики:
— Юм даҳонинг!
Донишмаки, лол ўла забонинг.
Шуғлинг ғаму меҳнату аламдур,
Мадҳинг ўзинга тамом замдур.
Бир каслаки, иттиҳод қилсанг,
Бир жом май ила шод қилсанг,
Ул шодлиғи тамом ўлур ғам,
Ғам устина ғам галур дамодам.
Аввалки, эдар хилофи аҳком,
Дахи ҳам ўлур жаҳонда бадном.
Ҳам ақли муражжаҳи ўлур фасл,
Ҳам жаҳли мураккаби ўлур васл.
Гар мунъим ўла гедар тилоси,
Вар муфлис ўла гедар ҳаёси.
Ул жумлаи мушкули эдан ҳал.
Одими маним қўйиб Сафаржал.
Вор лаззату рангу дод манда,
Ҳам ному лақаб, хуш од манда.
Атримла дўлубди боғу боғча,
Ҳам манзилим ўлди тоғу тоғча.
Мани обору рлар ҳар диёра,
Ҳам туҳфа верурлар ҳар нигора.
Кандузини васф эдарди Ҳайво,
Норанж эшидибон бўлди пайдо.
Ҳайвоя хитоб қилди:
— К-эй зор.
Донишмаки, санда йўх магар ор?
Рангинг соролибди бўғзу кингдан,
Йўхдур хабаринг магар ўзингдан?
Минг таъна эдар санга халойиқ,
Онларки, дединг, санга на лойиқ?
Қорнинг дўлу кирму бўғзи кина,
Кирма баданинг ўлуб хазина.
Мадҳинг ўзинги мазаммат айлар,
Васфинг санга жумла лаънат айлар.
Ул лайли наҳор эдан, куну шаб
Норанжа қилиб мани мулаққаб.
Лутф этди манга қобойи фохир,
Ул дўн ила айларам тафохир.
Юз шукр эдарам ман ул худоя,
Юз фахр танимдаги қабоя.

Бир дўн мана лутф айлаюбдур-
Ким, ғайрия дахи вермаюбдур.
Шаклими дахи эдибди пустон
Пустони севалла жумла мардон.
Юз фахр ила сўйлар эди Норанж
Ногаҳ сасини эшитди Турунж,
Гуфтора галиб дедики:
— Эй дун.
Фахр этма қабояким надур дўн?
Гар эшшага маҳмил этсалар жул,
Ул жули мунаққаш ўла гул-гул,
Эшшакда завол ҳам кам ўлмаз,
Минбаъд у эшак одам ўлмаз.
Ул қозийи ҳашру нашру миод,
Турунж манга қўйибдилар од.
Ман афшураи таоми шоҳам,
Емишлар ичинда подишоҳам.
Сардафтари меважоти боғам,
Асмор ичинда чун чироғам,
Ҳар наки десам зиёдаям ман —
Ким, доимо сабзу тозаям ман.
Бу сўзлари нор эдуб тафаҳҳум,
Оғзин очиб айлади табассум —
Ким, рангина фахр эдирди Норанж,
Ҳам ўзини васф эдарди Турунж;
Дедики:
— Надур бу гуфтгўлар,
Бефоида ботил орзулар.
Гар ранг ила ўлса ишваву ноз,
Ранг ичра шукуфам ўлди мумтоз.
Вар кимса эдарса сўй таҳсин,
Вор манда зулоли туршу ширин.
Кандузими мадҳ этмазам ман,
Ўз ҳолими шарҳ этмазам ман-
Ким, меваи равзаи жинонам,
Ному лақаб ила Ман Румонам.
Дунё самари манга на нисбат-
Ким, маъхазим ўла боғи жаннат.
Норанжу Турунж чокаримдур,
Ҳайво ила себ навкаримдур.
Ҳар донам ўлубди лаъли ғалтон,
Ҳар жавҳар анга ўлубди ҳайрон.
Нор ўз сифатини васф этди,

Боғ ичра сасин Рутаб эшитди,
Хашм ила у дам оёға дурди,
Қаҳр ила Анора наъра урди:
— К-эй боғи беҳиштдан уран дам,
Сандан дагилам у васфда кам.
Ман қобили акли анбиёям,
Ифтори жамии атқиёям.
Машҳур ажамдаву арабда,
Маъруф ҳам аслда насабда.
Маъқул тамоми хосу омам,
Сайёҳи билоди Мисру Шомам.
Азбаски, манам ҳабиби аҳбоб,
Бу важҳ ила манга чўҳдур алқоб.
Хаставию зоҳиди, муфаттал,
Ҳам ашъамию дахи муфаржал.
Хуш буқъалар ичра ҳозирам ман,
Машҳадлара чун мужовирам ман.
Сурталла мани мазори ёра,
Туҳфа оборирлар ҳар диёра.
Васфини Рутаб чун этди итмом,
Юз хашмла наъра урди Бодом,
Хурмоя дедики:
— Эй жаҳонгард.
Замминга санинг басинди бу фард:
Гаҳ Бағдодисан, гаҳ Исфаҳони,
Ҳар жойилигинг тутуб жаҳонни,
Васф айламагингдан ҳаддан ўтдинг,
Донишмаки, сан мани эритдинг.
Чўх дурлича хосият маним вор,
Шарҳ этмая ўзим айларам ор-
Ким, оби наботу нуқл ҳалво
Ўлур мани зордан муҳайё.
Пистаки эшитди оғзин очди,
Бодома бу навъ илан сотошди:
— К-эй боғли даҳони хиссатингдан,
Пўшида юзу лаоматингдан.
Бир зарра санинг саховатинг йўх,
Беҳадду адаб хасосатинг чўх.
Минг дош етишмайинча жона,
Қаннодия вермасангки, дона.
Халлоқи жаҳон зулмату нур
Писта маним одими қўйибдур.
Ғунча киби оғзим очмишам ман,

Ҳар толиба дона сочмишам ман.
Бир ёндан эшитди Хоҳу Фистиқ,
Ҳам Сунжуду Шоҳполуду Финдиқ.
Уннoб ила Тут, Олуболу
Анжиру Зўғолу Жавз Лимv
Ҳар бири бир офати замона,
Ҳар бири сўзларди бир фасона;
Шафтоли деярди:
— Подишоҳам,
Фистиқки:
— Анжум ичра моҳам,
Ҳам Жавз деярди:
— Хусровам ман.
Финдиқ деярди:
— Сарварам ман.
Лиму ки:
— Манам бу боға маҳмуд.
— Шаҳамки, деярди Шоҳполуд.
Ҳам Жавз деярди:
— Паҳлавонам.
Анжирки:
— Шуҳраи жаҳонам.
Уннoб деярди:
— Ман важиҳам.
Зўғолки:
— Ман санга . . . .
Ҳам васф эдуб ўзин Гиланор,
Тут ўлди ки боға тўти гуфтор.
Қилди назар ул ҳужаста сиймо,
Кўрдики, ўлуб бу боғда ғавғо.
Галмишдики, айлая саёҳат,
Лаззат обориб қила фароғат.
Кўрдики, боғ ичра йўхди лаззат,
Фасх айлади, азмин этди рижъат,
Душди йўла ҳам кузатди хона,
Ногаҳ йўли душди бўстона.
Бир навъ ила кўрди бўстони
Оз қолдики, тарк эда жаҳони.
Айларди Хиёр шукри холиқ
Ким:
— Қилди мани жаҳонда ҳозиқ,
Аклимда ўлур мариз дилсард,
Васфимда маним басимди бу фард:

Ман дофеъ дарди муҳриқотам,
Марҳамнаҳи садри мутбиқотам.
Гармакки, эшитди бу мақоли,
Сонким, мутағаййир ўлди ҳоли,
Юз тутди Хиёра:
— К-эй жафокор.
Бу касф санга дагил сазовор.
Йўхди лаззатинг ҳамин бир одинг,
Жомуш этина дўнубди додинг.
Ул мадҳларинг санга на лойиқ?
Ул васфлара манам мувофиқ.
Ман хасталара шифо верирам,
Ҳам қалблара сафо верирам.
Вор эмзижа ила эътидолим,
Ҳар табъ ила муътадилди ҳолим.
Гармак сўйлар эди юз фасона,
Бу ёндан эшитди Ҳиндивона.
Бир наъра чекиб хуруш қилди,
Дарё киби тошди жўш қилди.
Дедики:
— Магар бу хосиятлар
Ман муҳтарама дагил муяссар?
Ман сийналара сафо верирам,
Ман дийдалара жило верирам;
Сафрову ҳарората давоям,
Бош оғрисина ажаб шифоям.
Хуш тамъ лазиз, рангим аҳмар,
Суюм дахи чун зулоли Кавсар.
Беморлара даво манам, ман,
Ҳам хасталара шифо манам, ман.
Авсофин эдарди Ҳиндивона,
Қовун эшидиб, чекиб забона.
Вермишди чу Қорпиза вазорат
Ҳам Гармая мансаби ваколат,
Этмишди Хиёри чун мулозим,
Шаммомани ҳам ўзина ходим.
Бўстончия амр қилди Қовун,
Вердирди жазосини булорин,
Сўйдирди дарисини Хиёрин,
Олдирди алиндан ихтиёрин.
Ҳам Гармая урди неча ёра,
Жисмини элитди пора-пора.
Қорпизи у дамда шоққолотди,

Шаммомани бир канора отди.
Дедики:
— Манам сизинг паноҳиз,
Бу бўстон ичра подишоҳиз.
Шаҳ мажлисина мусаддарам ман,
Асмор ичинда сарварам ман.
Ҳар ким еса мани, қилса рихлат,
Етар онга рутбаий шаҳодат.
Атрим дахи атри мушка бенгзар
На мушкки, балки атри анбар.
Вермишса манга зулол кавсар
Соқиси у кавсарингдур Ҳайдар.
Алқиссаки, бўстонда Қовун
Васф этди ўзини ҳаддан афзун.
Ғайз ила у дам оёға дурди,
Ўз бошини хашм ила ойирди.
Буни кўруб ул ҳужаста сиймо
Бўстона ҳам этмаюб тамошо,
Билдики, бу даврда вафо йўх,
Дунёни севан чекар жафо чўх.
Пас этди яқин ул жафокаш,
Ўлмаз бу жаҳонда кимса дилхуш.
Билдики, ўлуб бу дайр фони,
Тарк айлади лаззати жаҳони.
Дунё ишининг мадори йўхдур,
Ҳеч кимсая эътибори йўхдур,
Айлар бирисини соҳиби тож,
Ул бирисин айлар анга муҳтож.
Лайлоя веруб изори гулгун,
Қайс они гўранда ўла Мажнун.
Ҳам Юсуфа верди ҳусни зебо,
Ўлди анга мубтало Зулайхо.
Азроя верибди ҳусни беҳад,
Қилмиш анга Вомиқи муқайяд.
Бу кўҳна эвинг вафоси йўхдур,
Андуҳу ғаму жафоси чўхдур.

ЛУҒАТ

А

Абвоб — эшиклар, дарвозалар, боблар (бирлиги боб)
Абдон — баданлар, танлар (бирлиги бадан)
Абжад — эски араб алифбеси системаси, араб алифбеси сирасини кўрсатувчи саккизта сўзнинг номи.
А б о — 1) жундан тўқилган қалин тўн, 2) енгсиз тўн.
Адув — душман, ёв.
А ж з — ожизлик.
Азимат — бир ерга ҳаракат қилиш, бирор ишни бажариш учун қасд.
Акбар — буюк, энг катта.
Акл — емоқ-ичмоқ .
Акмал — мукаммалроқ, нуқсонсиз.
Акрам — саховатли.
Алил — касал, хаста.
Алтоф — лутфлар, марҳаматлар (бирлиги лутф).
Аъмо — кўр, кўзсиз.
Амвол — давлат, моллар, буюмлар (бирлиги мол).
Амвот — ўликлар, мурдалар (бирлиги майит).
Амсож — мавжлар, долғалар (бирлиги мавж).
Амлок — мулклар, ер-сувлар (бирлиги мулк).
Амн — тинчлик, омонлик, хавфсизлик.
Анис — ҳамдам, дўст, яқин, ўртоқ.
Анодил — булбуллар, бирлиги андалиб.
Анфос — нафаслар (бирлиги нафас).
Аозим — улуғлар, катталар.
Аолий — юқори, улуғ кишилар.
Арус —1) келин, келинчак, 2) маж. ўзига тортувчи.
Асад — арслон, йўлбарс.
Асвод — қора.
Асъор — бозор.
Асолиб — услублар, қайдлар.
Асхоб —1) ҳамсуҳбатлар, дўстлар; 2) эгалар, аҳллар.
Афканда — йиқилган, бечора, ташландиқ, хор, камтар.
Афсар — тож.
Афсурда — сўлғин.
Ахгар — қип-қизил чўғ, қўр.
Ахзар — яшил, кўк.
Ахтар — юлдуз, бахт.
Ахтаршунос — мунажжим, астроном.
Ашк — кўз ёши.
Ашкбор — кўз ёши тўккан.
Ашкол — шакллар.
Ашкор — дарахтлар.
Ашкрез — кўз ёши оқизувчи.
Ашраф — шарафли.
Аҳд — никоҳ, тугун, боғлаш.
Ақли воло — ўткир ақлли.
Ақолим — иқлимлар (бирлиги иқлим) иқлим — минтақа, қитъа.

Аҳрабо — қариндошлар, яқинлар (бирлиги қарийб).
Аҳрон — тенгдошлар.
Аҳмар — қизил, қизилроқ.
Аҳсан — кўп яхши, яхшироқ.

Б

Баъд — кейин, сўнгра.
Бадандиш — ёмон ниятли.
Баднажод — асли яхши бўлмаган.
Бадр — тўлин ой, ўн тўрт кунлик ой.
Базл — бағишламоқ, бериш, саҳийлик, эҳсон қилиш.
Байза — тухум.
Байн — ўрта, ора.
Банот — қизлар.
Баргузида — танлаб олинган, мумтоз.
Барот — 1) расми ёзилган қоғоз, 2) ёрлиқ хати, оқли қоғози, 3) ҳижрий ҳисоби билан саккизинчи ой.
Барф — қор.
Басо — кўпинча, аксар.
Башошат — кулиш, шодланиш.
Бақо — ҳамишалик, абадийлик, тириклик, ҳаёт.
Бағал — қўлтиқ.
Баҳойим — тўрт оёқли ҳайвон, қора мол.
Баҳр — 1) денгиз, катта дарё, 2) шеър вазни.
Баҳром — 1) Миррих юлдузи; 2) қадимги эрон шоҳларидан бири.
Бедаранг — оромсиз, тез-тезлик билан, тўхтовсиз.
Бегарон — ҳадсиз, чексиз.
Бекас — кимсасиз, ёрдамчисиз, меросхўри йўқ.
Бемахоба — қўрқувсиз.
Беш — ортиқ, кўп ошиқча.
Беҳбуд — 1) яхшилик, соғлик, 2) фойда.
Беҳжат — гўзаллик.
Беҳтар — яхшироқ.
Бийм — қўрқув.
Биниш — кўриш, тушуниш, билиш.
Бийно — кўрувчи.
Бистар — тўшак, ўрин-бош.
Боб — 1) эшик, дарвоза, 2) китоб бўлими, фасл. *Боби масдуд* — ёпиқ эшик.
Бод — шамол.
Бодгирд — шамолдан вужудга келган тўс-тўполон.
Боднавард — шамол билан курашувчи.
Бодпаймо — маж. Бекорчи, овора бўлиб кезувчи.
Бозича — ўйинчоқ.
Бок — қўрқув, хавф.
Бол — 1) қанот; 2) елкадан қўл учигача.
Болиғ — балоғатга етган; болалик чоғидан ўтган.
Бом — том, уй томи.
Бони — бино қилувчи, курувчи бинокор.
Бор — 1) ҳосил, мева, 2) марта, дафъа; 3) юк; 4) сўз бирикмасида тўкувчи, сочувчи маъноларида келади, 5) ижозат, рухсат.
Барвар — мевали, мева бервучи.
Боргоҳ — девон, сарой, қабул этиладиган жой.

Боргарон — оғир юк.
Борик — нозик, ингичка.
Боркаш — юк ташувчи, ҳаммол.
Ботил — асоссиз, ҳақиқатга тўғри келмаган, бузилган, бекор қилинган; бехуда.
Бузғола — эчки боласи.
Бун — туб томир, асос.
Бурида — кесилган.
Бурудат — совуқлик
Бурхон — 1) далил, хужжат, гувоҳ, дастак, 2) маж, майхона бошлиғи.
Буғ — адабиётда гўзал маъносида ишлатилади.

В

Важҳ — сабаб, йўл, важҳ.
Вараъ — манъ этилган ишлардан ўзини тийиш, парҳезкорлик, тақво.
Вард — атиргул.
Варта — гирдоб, чуқур, ҳалокатли жой.
Васий — ворис, меросхўр.
Васиъ — кенг.
Васотат — воситачилик қилмоқ.
Ваҳдат — бирлик, якка-ягоналик.
Вобаста — боғлиқ, алоқадор.
Воло — баланд, юқори.
Вом — қарз, бурч.
Воя — 1) йўл-йўриқ, муқаддима; 2) сабаб; 3) баҳра, ҳисса, 4) истак; 5) етилган вақт.
Воҳиб — бағишлаган.
Воҳид — ёлғиз, битта, якка ёлғиз.
Вухуш туюр — ваҳший ҳайвонлар қушлар.

Г

Ғавазн — буғу.
Ғавҳаррез — маъноли сўзловчи ва ҳ. к.
Ганжинаи назм — шеър хазинаси.
Гардон — айланувчи, айланиш.
Гардолуд — чанг босган, чангли, ғуборли.
Гарм — 1) иссиқ, қизғин, ёқимли; 2) очиқ чеҳра; 3) жаҳли тез; чаққон.
Гил — лой, балчиқ.
Гирда — атроф, айлана, қирғоқ.
Гирдбод — уюрим, долға, қуюн.
Гирдоб — 1) қуюн, 2) сувнинг айланиб оқиш жойи, уюрим.
Гирён — йиғловчи, йиғлаган ҳолда.
Гиреҳ — 1) тугун; 2) чигил.
Гузида — танланган.
Гулбун — гул дарахти, гул тупи.
Гулфом — гул рангли, қизғиш ранг.
Гулчин — гул терувчи, боғбон.
Гуна — ранг, тус, тур.
Гурз — зўр тўқмоқ, қадимги уруш қуролларидан бири.
Гуриз — қочиш, гуризон — қочувчи, қочган.
Гурк — бўри.
Густох — орсиз, андишасиз, одобсиз, тортинмайдиган, ҳаёсиз.
Гўр — 1) ёввойи эшак; 2) Шоҳ Баҳромнинг лақаби.

Д

Даъб — одат, қилиқ.
Дабир —1) котиб, ёзувчи, мирза, 2) маж. Аторуд сайёраси.
Дабистон — мактаб. Ўқиш уйи.
Даввор — давр, айланиш, ҳаракат.
Дад — ваҳший ҳайвон; *дадудом* — йиртқич ва хонаки ҳайвонлар.
Дай — қиш; каттиқ совуқ, қуёш йилининг ўнинчи ойи;
Дайр — 1) бутхона, маж. майхона; 2) дунё.
Дайн — қарз, бурч.
Дайжур — қоронғилик, энг қоронғи тун.
Дами сард — совуқ оҳ.
Даний — олчоқ, разил паст, ярамас.
Дастгир — ёрдамчи, қўлловчи.
Дастомиз — қўлга ўргатилган (қуш)
Дигаргун — ўзгача, бошқача рангдаги.
Дилафруз — дилни эритувчи, кўнгилни шод этувчи.
Дилкушо — кўнгил очувчи.
Дилнавоз — кўнгилни овловчи, ёқимли маҳбуб.
Дилфириб — кўнгилни алдовчи.
Дишра — ташқари.
Дод — адолат, инсоф, шикоят, ёрдам тилаш.
Додбахш — адолатли, ёрдам берувчи.
Домани кўҳ — тоғ этаги.
Домгоҳ — маж. дунё (тузоқ қурилган жой)
Донанда — билимли одам, билимдон.
Дор — уй, ҳовли.
Дорул баҳо — охират уйи.
Дорул омон — тинчлик уйи.
Дузд — ўғри.
Дур — узоқ.
Дурж — қимматли тошлар қутичаси.
Дурд — май қуйқаси, сирқинди.

Ё

Ёвар — ёрдамчи, кўмак берувчи.
Ёри ғор — маж. ажралмас йўлдош.

Ж

Жабал — тоғ (кўплиги жибол).
Жавзбўё — Ҳиндистон ёнғоғи.
Жавшан — совут, зирҳ, симдан тўқилган қадимги уруш кийимларидан.
Жадд — бобо, катта ота.
Жазаъ — бетоқатлик, сабрсизлик, доду фарёд.
Жаммоза — тезюрар туя.
Жарас — туя бўйнига осилган қўнғироқ
Жариҳа — яра.
Жигарсўз — жигар куйдирувчи.
Жинон — жаннатлар.
Жонсўз — жон ўртовчи.

Жаҳонафрўз — оламга нур берувчи қуёш.
Жунбиш — ҳаракат, қўзғалиш, эсиш.
Жунун — жиннилик.
Жў, жўй — 1) ариқ; 2) сўз бирикмасида истовчи, қидирувчи маъноларида келади.

З

Забона — 1) тарози тилчаси 2) аланга, олов, ёлқин. Забона чекмак, оловланмоқ.
Забти насаҳи каломи — шеър қонун-қоидаларини сақламоқ.
Зажр —1) қийнаш, азоблаш; 2) манъ этиш, қайтариш.
Заки — заколи, зеҳнлилик, тез тушуна олиш.
Залолат — адашишлик, йўлдан чиқишлик.
Заъминча — раъйича, фикрича.
Замир — 1) юрак, кўнгил; 2) яширилган фикр, мазмун, ўй.
Занаҳ, занаҳдон — бағбақа.
Зар соғар — олтин пиёла.
Зарофат — зарифлик, гўзаллик, нозиклик, қочирим сўз. Нозик маънолари.
Зарҳ — ҳийла, алдов, мунофиқлик.
Зилл — кўланка, соя, ҳимоя.
Зиндадил — жонли юрак, билимдон киши.
Зифоб — никоҳ кечаси, тўй маросимининг оқшоми.
Зокир — зикр қилувчи, ёд қилувчи, тилга олувчи.
Зукур — эрлар, эркаклар.

И

Ибром — қисташ, талаб; бир ишни бир одам бўйнига қўйиш.
Ибтиҳож — севинч, шодлик.
Идбор — бахтсизлик.
Идома — давом эттирмоқ.
Издиёд — орттирмоқ, кўпайтириш.
Ийзад — худо.
Икроҳ — 1) жирканиш, хунук ҳисоблаш, 2) исталмаган ишни мажбуран бажариш.
Иктисоб — касб этмак, ўрганиш, қозониш.
Имтиноъ — чекиниш, рад этиш, манъ этиш.
Инкисор — синиш, синиқлик, камтарлик.
Инобат — ғафлатдан қутулмоқ.
Интишор — ёйилмоқ, тарқалиш.
Интиқол — кўчиш, ўлиш.
Интиҳоб — сайлаш, танлаш.
Инфиол — тортиниш, хижолат, уялиш.
Инқитоъ — кесилиш, узилиш, алоқасини узиш, ажралиш.
Иродат —1) орзу, истак, қасд, ният; 2) берилиш.
Ирсол — юбориш, етказиш.
Иртифоъ —1) юксаклик, юқори; 2) ҳосил.
Иршод — тўғри йўл кўрсатмоқ.
Истирҳом — ёлвормоқ, кечирим сўраш.
Иститоат — қудрат, куч, иқтидор.
Иттисол — етишмак, қовушмоқ, туташиш, уланиш.
Иштико — шикоят қилмоқ.
Иштиёқ — шавқ, ҳавас, муштоқлик.

Иҝд — марварид боғи, шодаси.
Иҝд шабнам — шабнам томчилари.

Й

Йўкиш — кўп.

К

Кабодат — таълим ейи.
Кабуд — кўк ранг.
Кавдан — бефаҳм, эси паст, тентак.
Кавн — дунё, борлиқ, мавжудот.
Кайвон — Зуҳал юлдузи. Сатурн; маж. юксак осмон.
Калол — ҳорғинлик, чарчаш, малол.
Каломи мавзун — вазнли сўз, шеър.
Колоғ — олақарға, қузғун.
Камин — чет, хилват, пана жой, *камингоҳ* — пана, пастқам жой.
Камокон — бўлганича, илгари қандай бўлса ҳозир ҳам шундай.
Камондор — ўқ отувчи.
Кариҳ — хунук, кўнгил айнитувчи.
Кароҳат — жирканч.
Кизб — ёлғон.
Килк — қамиш қалам. *Килки тақдир* — тақдир қалами.
Кирдгор — яратувчи.
Кирм — қурт, чувалчанг.
Козиб — ёлғончи.
Ком — мақсад, орзу, лаззат.
Комбахш — орзу ва мақсадга етказувчи.
Комбин — орзу ва мақсадга етилган.
Комрон — 1) хушбахт, мақсадга етган, бахтли; 2) ҳукмронлик қилувчи,
Кофур — оқ рангли хушбўй модда.
Коҳ — қаср, сарой.
Кошиф — кашф этувчи, очувчи. *Кошифи асрор*,— сирларни кашф этувчи.
Кушта — ўлдирилган, ўлик.

Л

Лаъб — ўйин.
Лаббаста — сўзламас, сокит.
Лабрез — тошган.
Лаълфом — қизил рангли, лаъл рангли.
Лаҳв — ўйин-кулги, бефойда иш.
Лаҳвулааб — фойдасиз ўйин.
Лаҳн — товуш, нағма, куй, сайраш.
Ливо — байроқ, туғ.
Лоларух — лола ёноқ, юз.
Лоларухсор — лола юзли.
Лўълуъ — марварид, инжу.

М

Мабҳут — ҳайрон қолган, ҳайратланган.
Мавоиз — панд, насиҳатлар (бирлиги *мавъуд*).

Мавт — ўлим, вафот этиш.
Мазоқ — завқ, лаззат.
Мазҳар — зоҳир (пайдо) бўлиш ўрни, чиқиш (кўплиги мазоҳир).
Маъкус — тескарисига айланган.
Малжа — сиғинадиган жой.
Манзур — назардан ўтиб, мақбул бўлган.
Маоси — гуноҳкор.
Мардуд — рад қилинган, ҳайдалган, қувилган.
Мардумак — кўз қорачиғи.
Маржиъ — қайтиб бориладиган жой, мурожаат қилинадиган ер.
Маркаб — улов, миниладиган ҳайвон.
Мароҳил — манзиллар (бирлиги марҳала).
Масдуд — боғланган, тўсилган, чекланган.
Мастур — 1) бекитилган, пардаланган, маҳфий; 2) унутилган.
Маҳзан — хазина.
Мафтух — очилган.
Мафқуд — йўқ бўлган, маҳв бўлган.
Маҳуф — қўрқинчли, ваҳимали.
Машоил — машъаллар.
Машраб — хосият, табиат, одат хулқ.
Машшота — қиз, келинларга оро берувчи, сочларини тараб, пардоз қилувчи.
Маҳд —1) бешик; 2) кажава.
Маҳмил — туя устига ўрнатилган, одам ўтирадиган кажава.
Маҳфия — 1) кўришадиган ер, мажлис; 2) жой, манзил.
Мидод — 1) мураккаб, 2) сиёҳ, 3) қоралик, қурум, дуд.
Минқор — тумшуқ.
Моъ — сув.
Мобайн — икки нарса ораси, оралиқ, ўрталик.
Молиш — суртиш, ишқалаш.
Моломол — оғзигача тўлдирилган, лиммо-лим.
Мору мўр — илон ва чумоли.
Мотамафзо — ғам-аламга йўлиққан, мотам тутган.
Моҳи — балиқ.
Моҳи Канъон — Канъон ойи, Юсуфнинг лақаби.
Муаззаб — азоб, изтироб чеккан.
Муанбар — хуш исли, анбар суртилган.
Мубрим — қистовчи.
Мубҳам — яшириш, ноаниқ, чигал.
Мудаббир — тадбир қилувчи, эҳтиёткор, ишчан, оқил ҳукмдор, раҳбар.
Мудбир — толесиз, иши орқага кетган.
Мужа — киприк.
Музакко — тамиз, тоза, пок.
Музаккар — эркак, эркак жинси.
Музмар — яширинган, беркитилган, яширин.
Музтар — мажбур бўлган, чорасиз, ҳайратда қолган.
Мулозамат — бирга бўлишлик, хизмат қилишлик.
Мулҳақ — қўшилган.
Муназзаҳ — пок, соф, тоза, равшан.
Мунъим — бой, давлатли, ризқ берувчи.
Муноди — жарчи, бирор хабарни баланд товуш билан эълон этувчи.
Мунтаҳаб — танланган, сайланган.
Мунқалиб — ўзгарувчи, ўзгарган.
Мунқод — тобеъ, итоат қилган.
Мураттаб — тартиб этилган, тартибга солинган.

Мусаллам — таслим бўлган, қаршилик қилинмай маъқулланган.
Мусалсал — бир-бирига занжир каби уланган.
Мусаммам — бир ишга қатъий қарор берилган.
Мусамман —1) саккиз қиррали, 2) ҳар банди саккиз сатрли шеър.
Мусофират — саёҳат қилмоқ, сафарга чиқишлик.
Мусоҳиб — ҳамсуҳбат, дўст, улфат.
Мустажмаи жумлаий — бутун фазилатларни тўплаган, жамлаштирган.
Мутаалим — ғамли, хафа.
Мутаҳаййир — ҳайратга тушган.
Муфарраҳ — шодланган, севинган.
Мушавваш — ташвишли, кўнгли паришон.
Муштари — 1) сотиб олувчи, харидор 2) Юпитер планетаси ёки Сатурн юлдузи.
Муқаддар — тақдирдаги, илгаридан тайин этилган.
Муқарраб — яқин турувчи, дўст.
Муқбил — толеъли, бахтли.
Муқтазо — зарурат, лозим.
Муҳиб — қўрқинчли, ҳайбатли.
Муҳлик — таҳликали, ҳалоқ қилувчи, ўлдирувчи.

Н

Наборд — уруш, жанг.
Набиз — хурмо ёки узумдан қилинган мой.
Навзод — янги туғилган.
Наварус — янги келин.
Навм — уйқу.
Навмид — умидсиз.
Навойин — янги қоида.
Навоқис — етишмаслик.
Наврасида — янги етилган.
Навхез — янги, тоза.
Навшукуфта — янги очилган.
Наводир — кам топиладиган нарса.
Нажм — юлдуз.
Надим — ҳамсуҳбат, яқин хизматкор, ўртоқ.
Наздик — яқин, олдида.
Наим — неъматлар, фаровон ҳаёт учун керакли нарсалар.
Наълайн — бир жуфт ковуш, тақа.
Нанг — ор, ҳаё, номус.
Нарм — юмшоқ, мулойим.
Насақ — қонун, қоида, тартиб, интизом.
Насим — шабада, майин тонг шамоли.
Настаран насрин — оқ очиладиган бир хил гул.
Нафир —1) карнай, 2) фарёд, нола, йиғи; 3) жамоат, гуруҳ.
Нафй — рад этиш, кетказиш, фироқлатиш, бадарға.
Наҳл — 1) хурмо дарахти; 2) кўчат, ёш дарахт.
Нашот — *нишот* — шодланиш, севинч.
Нашотафзо — хурсандлик пайдо қилувчи.
Нақоис — қиммат, камёб мато.
Нақийс — 1) оқ, нола билан йиғлаш; 2) талон, босқин.
Некахтар — хушбахт юлдузли, бахт юлдузи кулган.
Некандиш — яхшиликни истовчи, яхшилик қилувчи.
Нигун — эгилган, тўнкарилган. Нигунсор — остин-устун.
Нилуфом — кўк рангли.

Нисоб — охирги, сўнг, асос, орзу қилинган даража.
Ноб — холис, соф, тоза, тиниқ.
Нобийно — кўр.
Новак —ўқ, киприк.
Новард — 1) уруш, муқориба; 2) югуриш, айланиш.
Нодийда — кўрилмаган, мислсиз.
Нозим — тузувчи, тартибга солувчи; 2) шеър айтувчи, шоир.
Нойим — ухловчи.
Ноком — мақсадига етолмаган, маҳрум, бебаҳра.
Нол — қамиш қалам учидаги қилтириқ.
Номвар — машҳур, ном чиқарган.
Номутаноҳий — ниҳоятсиз, сўнгсиз, чексиз, битмас, туганмас.
Норанж — лимон, апельсин, мандарин каби дарахтлар жинсидан бир тури.
Носия — пешана.
Носуфта — тешилмаган, қўл тегмаган, покиза, носуфта дур, инжу.
Нофа — мушк, қора тусли хушбўй модда.
Нофила — ихтиёрий иш, бажарилиши мажбурий бўлмаган иш.
Нофир — нафрат қилган.
Ноҳамвор — ғадир-будур, текис эмас.
Ноҳамто — баробари бўлмаган. Эвазсиз.
Ноҳид — Зуҳра юлдузи, ёруғ юлдуз.
Нукта — нозик, чуқур маъноли сўз.
Нуктадон — нозик фаҳмли, билимдон киши.
Нуқл — май ичганда ейиладиган ширинлик, мева ва бошқалар; газак (закуска).
Нуқра — кумуш.
Нуқуд — 1) сараланган, танланган, холис, соф (бирлиги нақд), 2) қимматбаҳо нарсалар; 3) пул, қимматли ашё.
Нўш — 1) тотли, ширин тамъ; 2) асал, бол; 3) сўз бирикмасида келиб, ичувчи маъносини билдиради.

О

Обигина — шиша (идиш); 2) сув мунчоқ.
Обо — оталар, ота-боболар.
Обдор — тиниқ, соф, ялтироқ.
Обу дона — емак-ичмак.
Овож — фил суяги.
Озим — бирор ишни бажаришга қасд этган, ният қилувчи; жўнаб кетмоқ.
Озмун — синаш, имтиҳон.
Ойин —одат, қоида, қонун.
Олойиш — безак, зийнат.
Оламоро — дунёни безовчи.
Оламтоб — дунёга нур, ҳарорат берган.
Омода — тайёр, тайёрланган.
Омол — умидлар, тилаклар (бирлиги амал).
Омоч — нишона, қора.
Омочгоҳ — нишонга олинган нуқта.
Ораз — ёноқ, юз, чеҳра.
Оройиш — зийнат, безак, пардоз.
Офоқ — уфқлар, дунё (бирлиги уфқ).
Офаринанда — яратилган, вужудга келган.
Офият — соғлиқ, тинчлик, соғайиш.
Ошуб — фитна, ҳаяжон, ғавғо, тўполон.
Ошуфта — 1) мафтун, урилган, шайдо; 2) паришон, тарқоқ.

П

Пайкон — 1) ўқ учидаги темир, камон ўқи; 2) бошоқ; 3) тикон; 4) маж. киприк.
Паймона — қадаҳ, май пиёласи.
Пунба — пахта.
Парварда — тарбия топган, парваришланган.
Парвин — ҳулкар.
Парголс — 1) парча-парча, бўлак; 2) титилган, юмдаланган.
Партав — нур, ёруғлиқ асари, порлоқлик.
Пархош — жанг, уруш, урушмоқ.
Печида — ўралган, буралган, тўлғанган.
Пироя — зийнат, безак.
Пироҳан — кўйлак.
Побаста, пойбаста — оёғи боғланган.
Побарахна — оёқяланг.
Побўс — оёқ ўпган.
Пойдор — маҳкам, давом этган.
Покибоз — бахтли ошиқ.
Пур — тўла, кўп.
Пурафсун — сеҳрли.
Пурдил — юракли, қаҳрамон, паҳлавон.
Пурсўз — кўп ёндирувчи.

Р

Раъд — 1) момақалдироқ; 2) олов отадиган қурол.
Рамида — ҳуркқан, қўрққан, чўчиган.
Ранжур — касал, азобга дучор бўлган, кучсиз.
Расан — арқон, арғамчи.
Расида — етишган, етилган.
Расон — сўз бирикмасида етказувчи маъносида келади.
Рахт — 1) уй асбоб-анжоми; 2) кийим-кечак; 3) йўл, сафар юки.
Рахшон — порлоқ ялтироқ.
Раҳзон, раҳзан — йўлтўсар, қароқчи.
Раҳнамун — йўл кўрсатувчи, етакчи.
Раҳров — йўл юрувчи, саёҳатчи, йўловчи.
Риг — қум, шағал.
Риёсати қабоил — қабилалар раиси.
Ризвон — 1) розилик, мамнунлик; 2) маж. жаннат.
Рисмон — ип, арқон, арғамчи.
Риша — томир, сўз ўзаги.
Ришта — 1) ип, таноб, 2) тери остида пайдо бўладиган узун қуртга ўхшаш касал.
Робеъ — тўртинчи.
Ройиж — ривожли, истеъмолдаги, ўтадиган.
Роғиб — рағбат қилган, мойил.
Рубъ, рубоъ — тўртдан бир.
Рубаҳ — тулки.
Руммон — анор.
Рутаб — янги пишган хурмо.
Рух — юз.

С

Сабақ — дарс.
Сабза — 1) яшиллик, майса, яшил ранг; 2) кишмиш узум, сабзфом яшил рангли.

Сабоват — болалик, гўдаклик.
Сабук — енгил. Сабукбор — енгил юкли, юки енгил.
Сабуккез — енгил, чаққон.
Савод — 1) хат-савод; 2) қоралик, қора тус; 3) ўлка, теварак.
Сад — юз, *садҳазор* — юз минг.
Сайд — ов, шикор.
Салосил — занжирлар, тизмалар (бирлиги силсила).
Самак — балиқ, маж. ер ости.
Сард — суюқ.
Сарзаниш — туҳмат, бўҳтон.
Сармо — совуқ.
Сарнигун — боши эгилган.
Сарроф — 1) пул алмаштирувчи, 2) заршунос, қимматбаҳо тошларни билувчи.
Сарришта — 1) ип учи, 2) маж. баҳона, сабабчи.
Сарчашма — чашма боши, булоқ боши.
Саршор — оғзигача тўла.
Сархайл — тоифа бошлиғи.
Саҳбо — қизил май.
Саҳмнок — қўрқинчли, хавфли.
Сибоъ — йиртқич ҳайвонлар (бирлиги сабуъ).
Сиёдат — саидлик — хўжайинлик, улуғлик, пайғамбар авлодига мансублик.
Сийм — кумуш; *сийминбар* — кумуш баданли.
Син — қабр, мозор.
Синон — найза учи, ўткир найза.
Сипеҳр — кўк, осмон гумбази, фалак.
Сиришк ёши, *сиришкбор* — кўз ёши тўккан.
Ситора — юлдуз.
Собир — сабрли, тўзимли.
Сол — йил.
Солиҳ — муайян бир мақсад орқасидан кетган, сўфилик маслагига мансублик.
Солус — риё, алдов, ҳийла.
Соніъ — қурган, тузган, яратувчи.
Соғар — қадаҳ, пиёла.
Сур — 1) тўй-базм; 2) қўрғон; 3) шохдан ишланган карнай.
Суханпарвар — шоир, сўзга уста.
Сухансанж — сўзни билиб сўзловчи, шоир, сўзамол.

Т

Тааб — машаққат, қийинчилик.
Тааллул — 1) баҳона қилиш, сабаб кўрсатиш; 2) иллат тегиши, касалланиш.
Тааллум — ўрганиш, билим олиш.
Таб — истима, безгак.
Табларза — иситма.
Тобоҳ, тобаҳ — йўқолмоқ, маҳв бўлмоқ, бузуқ, вайрон.
Табхола — учуқлаш, учуқ.
Таважжуҳ — рағбатланиш, юзланиш, хайрихоҳлик.
Тавалло — 1) дўстлик; 2) ёлвориш, умидланиш.
Тавaққуъ — бир ишнинг воқеъ бўлишига кўз тутиш.
Таваҳҳум — ваҳимага тушиш, қўрқиш.
Таъвиз — дуо, тумор.
Тавойиф — тоифалар (бирлиги тоифа), гуруҳлар, қабилалар.
Тавсан — шўх, ўйноқи от.
Тажалли — ошкор бўлиш, кўриниш.

ажоҳил — ўзини билмасликка солиш.
азалзул — 1) қимирлаш, титраш, 2) ўзгариш, ҳовлиқиш.
азарруъ — ёлвормоқ, ялиниш.
азйин — зийнат, безак.
алх — аччиқ; талхгуфтор — аччиқ сўзли.
алхком — қайғули, тириклиги қийналиб ўтадиган.
амаррух — ўжарлик, бўйин товлаш.
аматтуъ — фойдаланмоқ, баҳра олиш.
амкин — оғирлик, виқор.
амҳид — 1) ёйиш, 2) тузиш, тартиб бериш.
анаъум — нозу неъматлар ичида яшаш.
анаффур — нафратланиш, жирканиш.
ар — 1) тоза, янги, 2) ҳўл.
араб — шодлик — *тарабнок* — шодлик билан, хурсанд.
аржиҳ — бир нарсани иккинчи нарсадан ортиқ кўрмоқ.
арийқ — йўл, из; 2) усул, йўсин, қоида, расм; 3) маслак; 4) сабаб восита.
арҳ — 1) бино, 2) қурилиш режаси, бичим; 3) тартиб, тузум.
афоҳур — фахрланиш.
ахфиф — енгиллашиш.
ақаддум — илгарилаш, илгарида бўлиш.
ақдис — муқаддас ҳисоблаш, пок, муборак, азиз билиш.
ақрир — қарор бериш, мақсадни оғзаки англатиш.
ағайюр — ўзгариш, бошқа тусга кириш.
ағофил — билиб билмасликка солиш.
аҳайюр — ҳайрон бўлмоқ, ҳайратланиш.
аҳаммул — тоқат, сабр, чидам.
аҳассур — ҳасрат чекиш, афсусланиш.
аҳи — бўш, сабабсиз, ҳикматсиз; *таҳи даст* — қўли бўш.
аҳрик — ҳаракатга келтириш, бир ишга киришиш.
ийра — қоронғи, қоронғилик; ғам-ғуссали.
ифл — гўдак, ёш бола.
об — 1) тоқат, куч, қувват; 2) нур, товланиш; 3) эшилма, букилиш.
обдор — нурли.
обнок — нурли.
обон — порлоқ, нурли, ёруғ, ёрқин.
озий — 1) арабча, 2) араб оти, чопқир от.
ойир — 1) қуш; 2) учувчи.
ор — 1) қоронғилик; 2) ип, арқон, тола, 3) дутор ипи, 4) соч толаси.
оуна — сув тегирмони.
оҳир — пок, тоза.
убо — жаннат дарахти, гўзалнинг қадди-қомати.
ул — узунлик, узун.
улуъ — қуёш, ойнинг чиқиши, балқиш.
урраи мушкбў — мушк ҳидли соч.
уроб — тупроқ, ер.
урунж — апельсин.
урфанда — вақтидан илгари етишган.
урш рўй — бадбурш, қовоғи солиқ.

У

будият — бандалик, қуллик.
жб — ўзини катта олиш, ғурурланиш, манманлик, шуҳратпарастлик.
змо — энг улуғ.

Уммон — катта денгиз, денгиз номи.
Унноб — жилон жийда.
Ур, урён — яланғоч, очиқ.
Уствор — маҳкам, чидамли, тўғри.
Уш — бу.
Уюб — айблар, нуқсонлар (бирлиги айб).
Уқоб — бургут.

Ф

Фам — оғиз.
Фард — ёлғиз, якка.
Фарах — 1) шодлик, *фарахнок* — шод.
Фаррух — 1) гўзал, ҳусндор; 2) очиқ юзли, ёқимли, шод, қутлуғ.
Фархунда — шод, хушбахт, қутлуғ, саодатли.
Фасд — томирдан қон олиш.
Фаттон — фитнали, жозибали, фитна қилувчи.
Фигор — яра, жароҳат.
Фирдавс — жаннат, боғ.
Фитода — тушкун.
Фом — ранг.
Фориғ — 1) тинч, хотиржам; 2) қутулган, озод, бўш.
Фохта — қумри.
Фузун — ортиқ.
Фусурда — сўлғин; *фусурда дил* — ҳиссиз, тушкун дил.

Х

Хаданг — ўқ, камон ўқи; хаданги хунрез — қон тўкувчи ўқ.
Хазона — хазина.
Хазро — яшил, кўкимтир, сабз.
Хайл — 1) гуруҳ, тўда, тоифа, 2) от-улов тўдаси.
Хайма — чодир.
Хайрандиш — хайрли иш ўйловчи, хайрихоҳ яхши фикрли.
Халаф — ўрнига ўтадиган, ўринбосар, авлод, зурриёт, кейиндан келадиган.
Халхол — оёққа тақиладиган қимматбаҳо ҳалқа.
Хам — эгилган, букилган.
Хамида — эгилган, букик, букчайган.
Хамупеч — бурам-бурам, ўралган, жинглак соч.
Ханда — кулиш, кулги.
Харгох — чодир.
Хасм — душман, рақиб, қарши, муқобил.
Хасорат — зарар, зиён.
Хилоф — 1) қарши, тескари, зид; 2) қаршилик, келишмаслик; 3) ёлғон, ҳақиқатга қарши.
Хирад — ақл, *хирадманд* — ақлли.
Ховар — шарқ, кун чиқиш.
Хома — қамиш қалам.
Хор — тикан.
Хора, хоро — қаттиқ тош, мармар тоши.
Худрой — ўжар, қайсар, ўзбошимча.
Хужаста — 1) қутлуғ, муборак; 2) бахтли, бахиёр.

Хунолуд — қонга беланган.
Хунин — қонли; хунрез — қон тўккан.
Хурдадон — майда ва нозик нарсаларга ҳам эътибор берган ва билувчи одам.
Хуршид — қуёш.
Хусрон — зарар, зиён.
Хуттайн Рум — Рум ўлкаси, Кичик Осиё.
Хушк — қуруқ.

Ч

Чин — тириш, бурушиқ, соч жингалаги.
Чина — қуш дони.
Чобук — чаққон, тез.
Чобуксувор — 1) чавандоз; 2) отда суръат билан кетувчи.
Чокар — хизматкор.
Чоражў — чора ахтарувчи, илож қилувчи.

Ш

Шаб — кеча, тун. *Шабафрўз* — кечани нурлантирувчи, ёритувчи; *шаби торик* — қоронғи кеча; *шаби қадр так кироми* — муқаддас қадр кечасидек азиз.
Шабгир — кечаси тонггача бедор бўлган; тун бўйи ухламовчи.
Шабистон — кечки ётоқхона, қоронғи кеча.
Шабонрўз — кеча-кундуз.
Шабранг — қора ранг, қора от.
Шажар — дарахт (кўплиги ашжор).
Шажиъ — шижоатли, ботир.
Шамма — бир қисм, оз миқдорда.
Шамойил — табиат, ахлоқ, шакл, сурат, тузилиш.
Шаниъ — ёмон, хунук, ярамас.
Шармнок — хижолат чеккан.
Шароб — май, ичимлик; *шароби ноб* — тоза, соф шароб.
Шартайн — юлдуз номи.
Шарҳа — 1) жароҳат, заҳа; 2) парча-парча, тилим-тилим.
Шартанж — шахмат.
Шафақфом — шафақ ранг.
Шафиъ — воситачи, ҳимоячи.
Шаҳд — бол, тоза асал.
Шаҳриёр — подшоҳ, ҳукмдор.
Шероза — 1) низом, интизом маъносида; 2) китобнинг муқовага ёпишган икки учини ипак билан бежаб тикиш.
Шикам — қорин.
Шикиб — сабр, чидам.
Шитоб — ошиқиш, шошилиш.
Шодком — севинган.
Шоднок — кайфи яхши, шод.
Шойиста — лойиқ, мувофиқ, мақбул, муносиб.
Шойиқ — шавқли, ҳавасли.
Шокир — шукр қилувчи.
Шоҳбол — қуш қанотининг узун туклари.
Шоҳроҳ — катта йўл.
Шоҳид — 1) гувоҳ, шаҳодат берган; 2) маҳбуб, гўзал.
Шўъбада — ўйин, найранг.
Шўъбадабоз — ўйинчи, найрангбоз.
Шукуфа — ғунча, гул, чечак.

Шукуфта — очилган.
Шуруъ — бир ишга бошлаш, киришиш.
Шутур,— туя, тева.
Шутурбон — туячи.
Шўрида — паришон, *шўрида хотир* — хотири паришон, паришон фикрли; *шўрида ҳол* — ҳоли паришон.
Шўриш — 1) қоришиқли, тартибсиз, 2) ғавғо, тўполон.

Я

Яд — қўл, *ядибайзо* — оппоқ қўл, қўли ҳар нарсага етадиган.
Яздон — худо, оллоҳ.
Якдам — бир онда.
Якжиҳат — биргалик, ажралмаслик.
Якзабон — бир сўзлик, сўзни бир жойга қўйиш.
Якранг — бир рангли, фикри ва сўзида собит бўлган одам.
Яксар — ҳаммаси — бирдан, бир бошдан, бутунлай.
Якто — ёлғиз, баробари бўлмаган, якка, тенгсиз.

Қ

Қабул — аввал.
Қабоил — қабилалар (бирлиги қабила).
Қавл — сўз, гап.
Қамар — ой.
Қарин — яқин, яқинлашган.
Қатъ — 1) кесиш, узиш; *қатъи раҳ* — йўлини кесиш. 2) босиш, юриш.
Қиссапардоз — эртак сўйловчи, қиссани чиройли қилиб айтувчи.
Қол — *сўз; қолу мақол* —гап-сўз, шовқинли гап-сўзлар.
Қонғи, хони — қани.
Қотеъ — кескин, қатъий.
Қуллоб — 1) чангак, илмоқ; 2) эгма.
Қўрб — яқинлик.
Қўрбат — яқин бўлмоқ, яқинлик.

Ғ

Ғабғаб — ияк, бағбақа.
Ғадр — ҳийла, вафосизлик, ҳақсизлик, золимлик, хиёнат.
Ғазанфар — шер.
Ғамгусор — ғамхўр, меҳрибон, тасалли берувчи.
Ғам раҳгузорида — ғам йўлида.
Ғани — бой, бадавлат.
Ғарра — мағрурланиш, беларволик, алданиб қолиш.
Ғоза — юзга суртадиган қизил, элик.
Ғолия — мушк, қош ва сочга суртиладиган мушк, хушбўй қора модда.
Ғуроб — қарға.
Ғусл — ювинмоқ, чўмилиш.

Ҳ

Ҳабиб — севикли, дўст.
Ҳабо — 1) беҳуда, бекорга кетказиш; 2) чанг, тўзон.
Ҳавасноқ — ҳавасли, мойил.
Ҳаводис — ҳодисалар, воқеалар (бирлиги ҳодиса).

Ҳавохоҳ — севмак, истамак.
Ҳадиқа — боғча, гулзор (кўплиги ҳайдойиқ).
Ҳажар — тош (кўплиги аҳжор); *ҳажорул асвод* — қора тош.
Ҳажари муборак — каъбада муқаддас ҳисобланган қора тош.
Ҳазор — 1) минг; 2) булбул.
Ҳак — кириш, тарошлаш, йўниш, ўчириш.
Ҳамома — каптар.
Ҳамроз — сирдош.
Ҳамсар — баробар, тенг.
Ҳарз — қўриқланган, тилсим.
Ҳарир — ипак, юпқа, нозик ипакли тўқима.
Ҳасуд — кўра олмовчи, бахил.
Ҳаюн — ажойибот ёки туя; *ҳаюни раҳнавон* — йўл юрувчи туя.
Ҳидояг — тўғри йўл кўрсатиш.
Ҳижоб — парда.
Ҳилол — 1) янги кўринган ой; 2) маж. эгма қош.
Ҳилолабрў — эгилма ой қошли.
Ҳирмон — маҳрумлик, етишолмай қолиш.
Ҳоди — *йўл* кўрсатувчи, йўл бошловчи.
Ҳозиқ — билимдон, моҳир, уста.
Ҳолик — ҳалок бўлган.
Ҳорис — экин экувчи, деҳқон.
Ҳумо — 1) касаллик ҳарорати, иситма; 2) афсонавий бир қуш.
Ҳумоюн — қутлуғ, муборак.

Мундарижа

На узбекском языке

ФИЗУЛИ

Избранные произведения в 2-х томах

Том II

Поэмы

Муҳаррир *Ҳ. Пўлатов*
Рассом *Л. Даватц*
Расмлар редактори *Н. Холиқов*
Техн. редактор *Т. Смирнова*
Корректор *М. Жўраева*

Босмахонага берилди 2/II-1968 йил. Босишга рухсат этилди 30/V-68 йил. Формати 70×90$^{1}/_{16}$. Босма л. 15,0. Шартли босма л. 17,55. Нашр. л. 11,22. Тиражи 10000. Ғафур Ғулом номидаги бадиий адабиёт нашриёти. Тошкент, Навоий кўчаси, 30. Шартнома № 231 — 67.

Ўзбекистон ССР Министрлар Совети Матбуот Давлат комитетининг 3- босмахонасида № 1 қоғозга босилди. Тошкент, Навоий кўчаси, 30. 1968 йил, заказ № 71. Баҳоси 1 с. 65 т.